

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ปริญญานิพนธ์
ของ
สุรรัตน์ มั่นดี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
สิงหาคม 2560

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ปริญญานิพนธ์
ของ
สุรรัตน์ มั่นดี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

สิงหาคม 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

บทคัดย่อ
ของ
สุรรัตน์ มั่นดี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
สิงหาคม 2560

สุรรัตน์ มั่นดี. (2560). การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: ดร. อธิพัชร์ วิจิตสถิตรัตน์

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง และศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง โดยศึกษาจากกลุ่มชุมชนทอผ้า 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจกไท-ยวน ลับแล(บ้านคุ่ม-บ้านนาทะเล) กลุ่มชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง (เรณูผ้าทอลับแล) และศูนย์ฝักอาชีวะและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

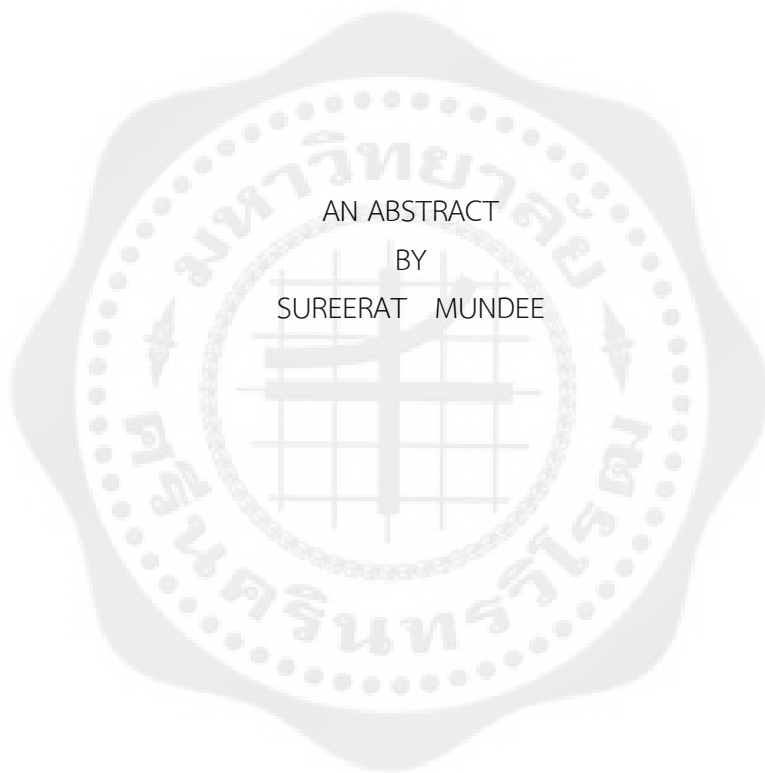
ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ นายจงจรรยา มะโนคำ นางเรณู รักติวงษ์ และนางสาวบุญมี หล่อหลอม ซึ่งเป็นผู้ที่เป็นผู้ในกลุ่มและเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าภายในกลุ่มตนเองผลจากการศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง พบว่า 1) การทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ในอดีต เป็นภูมิปัญญาติดตัวผู้อพยพมาจากอาณาจักรเชียงแสน หรือเชียงใหม่ในปัจจุบัน ดังนั้นจึงมีการส่งสมประสงค์และกระบวนการถ่ายทอดมาอย่างยาวนาน เป็นลักษณะถ่ายทอดกันภายในครอบครัวเป็น ด้านลวดลายของผ้าเป็นลวดลายที่เฉพาะของอำเภอลับแล ประกอบด้วยลายหลักและลายประกอบในตัวชิ้น 1 ผืน ส่วนการใช้อุปกรณ์ในการทอผ้าจะเป็นไม้ นิยมติดตั้งไว้ที่ได้ถุนบ้านของผู้ทอ วัสดุที่ใช้ในการทอเป็นวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ฝ้าย ไหม สีย้อมไหม เป็นต้น ส่วนด้านสีที่นิยมทอผ้านั้นจะเป็นเอกลักษณ์ของชาวลับแลโบราณ ตั้งแต่สมัยอพยพมาจากอาณาจักรเชียงแสน ได้แก่ สีแดง สีดำ สีเขียว และสีเหลือง ในปัจจุบัน สภาพสังคมของอำเภอลับแล ยังคงเป็นสังคมแห่งการเกษตรกรรม ส่งผลให้ชุมชนที่มีการทอผ้าลดน้อยลงไป จากในอดีตที่ทอผ้ากันทุกครัวเรือน จนปัจจุบันเหลือเพียง 3 ชุมชนเท่านั้นที่ยังคงประกอบอาชีพทอผ้าอยู่ ลวดลายของผ้าทอปัจจุบันยังคงเป็นลวดลายเดิมตามแบบฉบับโบราณ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง สีของผ้าทอนั้นยังคงเป็นสีแบบอดีต เพียงแต่ปรับความเข้มและอ่อนให้ไปในทิศทางของตลาดเท่านั้น การใช้อุปกรณ์ในการทอผ้ายังคงใช้วัสดุแบบเดิม แต่เปลี่ยนชนิดของไม้ เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาสังคมส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับผ้าทอพื้นเมืองมากขึ้น ยอดจำหน่ายของผ้าไทยได้ปรับตัวสูงขึ้น ทำให้กลุ่มทอผ้ามีเงินสะพัด และคนรุ่นหลังได้สนใจการทอผ้ามากขึ้น 2) การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง ในอดีตในการทอผ้าของแต่ละชุมชนนั้น ผู้ถ่ายทอดจะมีวิธีการถ่ายทอด 2 วิธี คือวิธีการบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจาหรือคำพูด และอีกวิธีคือการปฏิบัติจริง คือการให้ผู้เรียนได้ใช้วัสดุและอุปกรณ์จริง ส่วนผู้ถ่ายทอดนั้นจะคอยให้คำชี้แนะระหว่างที่ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติงาน โดยผู้ถ่ายทอดจะให้ผู้เรียนเจอปัญหาและรู้จักการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง มีการสาธิตให้ผู้รับการถ่ายทอดให้ดูเพียงชุมชนเดียวคือ กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจกไท-ยวน ลับแล (บ้านคุ่ม-บ้านนาทะเล) ซึ่งมีการถ่ายทอดที่เป็นระบบมากกว่า แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นโบราณไว้

A STUDY OF INDIGENOUS WEAVING WISDOM TRANSFER IN LAPLAE, UTTARADIT

AN ABSTRACT

BY

SUREERAT MUNDEE

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Art Education
At Srinakharinwirot University

August 2017

Sureerat Munde. (2017). **A Study of Indigenous Weaving Wisdom Transfer in Laplae, Uttaradit**. Master thesis, M.Ed. (Art Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Dr. Atipat Vijitsatitrat

The objective of this research is to study the procedures of indigenous weaving wisdom transfer in Laplae, Uttaradit which consists of 2 subject matters. The first subject matter was to study indigenous weaving wisdom and the other subject matter was to study procedures of indigenous weaving wisdom transfer. The researcher studied these matters from 3 groups, which are Thai-Yuan Laplae Teen-Jok Sinh Fabric Community Learning Center (Bankum-Natalae Weaving Community), Rong-Yang Indigenous Weaving Community (Renu's Weaving of Laplae), and vocational training center collaborated with indigenous products outlets of Sripranommat municipal. The researcher chose the samples by using the purposive sampling, which were Mr. Jongjaroon Manokum, Mrs. Renu Paktiwong, and Ms. Boonme Rorrom. The reason was they were the leaders who transferred indigenous weaving wisdom in their own communities.

The consequences of indigenous weaving wisdom study are in the following.

- 1) In the past, the indigenous weaving at Laplae, Uttaradit were the wisdom that came with the immigrants from Chiangsan realm -- Currently Chiangmai. Therefore, they accumulated the experiences and the wisdom transferring for centuries. They transferred the wisdom of Laplae's unique patterns to their own families, which consisted of main pattern and mix pattern in each of Sinh. The equipment for weaving was made of wood. This equipment was always placed at the basement of weavers. The materials for weaving were made from natural sources such as cotton, silk, color for silk dying, etc. The colors for dying are red, black, green, and yellow which were the unique style of Laplae ancestors. Nowadays, the social current of Laplae is still an agricultural activity, which makes the weaving community recess. From the past, they weaved every household. Presently, there are 3 communities left weaving for careers. The pattern of nowadays weaving is the same pattern as traditional weaving. There is no change in any way. The color of weaving is also the same as the traditional color but it will be subtle changes in darkness and brightness for the commercial current. The equipment is the same like previous days but it is made of other finer woods. For recent years, the social current has given more attention to indigenous weaving. The sale amount has been rising which makes weaving communities have income. For that reason, some newer generations become more interested in weaving.
- 2) For the study of indigenous weaving wisdom transfer procedures in the past, in each community, the weaving instructor had 2 methods of wisdom transferring. The first one was narration. The other one was practical

method (using the authentic materials to weave). The instructor would let the learners confront and solve with the problems with their own. There were only one community that demonstrated to the learner. That community was Thai-Yuan Laplae Teen-Jok Sinh Fabric Community Learning Center (Bankum-Natalae Weaving Community) which could transfer the weaving wisdom more systematically. Nevertheless, this community conserved the unique traditional way of weaving.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
ของ
สุรรัตน์ มั่นดี

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2560

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.อิทธิพัทธ์ วิจิตสถิตรัตน์)

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศุภชัย อาริรุ่งเรือง)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนบพร์ แสงวณิช)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องมาจากได้รับความกรุณาและการสนับสนุนจากผู้มีพระคุณมากมายหลายท่าน ที่คอยช่วยเหลือ สนับสนุน และเป็นกำลังใจให้ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินงานวิจัย

ขอขอบพระคุณ ดร.อิทธิพร วิจิตสถิตรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์เป็นอย่างสูง ที่ท่านกรุณาใช้เวลาเป็นที่ปรึกษา ให้แนวคิดทิศทางในหัวข้อต่างๆ ให้คำแนะนำในการปรับปรุงปริญญานิพนธ์ตลอดจนช่วยตรวจสอบแก้ไขการใช้ภาษา และรูปแบบการจัดพิมพ์รวมถึงชี้ให้เห็นจุดหมายปลายทางจนกระทั่งวิจัยชิ้นนี้ได้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย อาริรุ่งเรือง ประธานในการสอบ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนบท แสงวณิช กรรมการภายนอก ที่กรุณาเป็นคณะกรรมการสอบ ชี้แนะและแนะนำแนวทาง ให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ สุชาติ ทองลิมา, อาจารย์อุไร จักษ์ตรึงมล และ อาจารย์ขวัญชัย อรชร ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบแก้ไขและให้คำแนะนำเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ทั้งอาจารย์ประจำสาขาวิชา ขอขอบพระคุณคณาจารย์ศิลปศึกษา และอาจารย์พิเศษจากภายนอกทุกท่าน รวมถึงอาจารย์ทุกท่านที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ ที่กรุณาถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ พร้อมทั้งให้ทุนการทำวิทยานิพนธ์ ทำให้สามารถทำวิทยานิพนธ์ออกมาได้อย่างสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ นายจรงรุณ มะโนคำ,นางเรณู ภัคติวงษ์,นางสาวบุญมี หล่อหลอม ที่มอบความรู้ให้อย่างมากมายมหาศาล เป็นทั้งครูและเป็นแบบอย่างในวิถีทางของหัตถกรรมการทอผ้าให้กับตัวผู้วิจัย อีกทั้งยังให้ข้อมูลสำหรับการทำวิจัยอย่างละเอียด ทำให้การวิจัยดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

ขอขอบคุณ พี่ๆเพื่อนๆทุกคนที่ได้ให้การช่วยเหลือ รวมถึงผลักดัน ในการทำวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะ พี่แบ้ง พี่เอ๋ม พี่บู พี่ปาน พี่ชิน วิพุธ

ขอขอบพระคุณ ญาติพี่น้องของผู้วิจัยที่มีส่วนสำคัญในด้านกำลังใจและด้านอื่นๆ ในการดำเนินวิจัย

ขอขอบคุณ คุณตวัน รักแผน ที่เป็นกำลังใจและผลักดัน อีกทั้งช่วยเหลือในทุกๆด้านให้งานทุกๆด้านผ่านไปได้โดยดีและราบรื่น

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณ นายสมสาย และนางสี มั่นดี บิดาและมารดาของผู้วิจัย ผู้ให้การเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ให้กำลังใจ สนับสนุนการศึกษา คอยผลักดันและช่วยเหลือ จนผู้วิจัยประสบความสำเร็จได้ด้วยดี

สุรรัตน์ มั่นดี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้าวิจัย.....	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญา.....	8
เอกสารและตำราเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา.....	11
การจัดการความรู้ (knowledge management)	14
ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	14
เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญากับการศึกษาในปัจจุบัน.....	19
ข้อมูลพื้นฐานของ อำเภอลับแล.....	22
เอกสารและตำราเรื่องผ้าทอพื้นเมือง.....	26
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	32
3 วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	35
การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	35
ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	36
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	36
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	38
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	39
การนำเสนอข้อมูลวิจัย.....	39
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	40
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	86
สรุปผลการวิจัย.....	88
อภิปรายผลการวิจัย.....	89
ข้อเสนอแนะ.....	94

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม.....	95
ภาคผนวก.....	99
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	113

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แผนผังสรุปขั้นตอนการวิจัย.....	39
2 วิวัฒนาการของการใช้ผ้า.....	44
3 แสดงระยะเวลาแต่ละยุคของการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล.....	45
4 การเปรียบเทียบวัตถุดิบและอุปกรณ์แต่ละยุค.....	46
5 การเปรียบเทียบวัตถุดิบและลักษณะการทอของ ทรงพันธ์ วรรณมาศ.....	46
6 ขั้นตอนการได้รับการถ่ายทอดความรู้ของนายจรงรุญ มะโนคำ.....	47
7 แหล่งการหาวัตถุดิบและสีของวัตถุดิบ.....	48
8 ลวดลายผ้าตีนจก กลุ่มลายหลักของกลุ่มชุมชนบ้านคุ้ม-นาทะเล.....	67
9 ลวดลายผ้าตีนจก กลุ่มลายประกอบของกลุ่มชุมชนบ้านคุ้ม-นาทะเล.....	72
10 ตารางเปรียบเทียบกระบวนการถ่ายทอดขั้นตอนการทอผ้าจองแต่ละชุมชน.....	82

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ขั้นตอนในการจัดการความรู้.....	17
2 เจ้าฟ้าอำมกุมาร.....	23
3 ประตุมืองลับแล.....	25
4 กี่หรือทอผ้าของอำเภอลับแล.....	26
5 ผ้ายกมุก อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์.....	29
6 เสื่อพื้นเมืองลับแล.....	29
7 ทุ่งไก่อ การแปรรูปจากผ้าพื้น.....	29
8 ชินตีนจก อำเภอลับแล.....	30
9 ลวดลายผ้าจก อำเภอลับแล.....	30
10 ผ้าจกสีเดียว.....	30
11 ผ้าจกหลายสี.....	30
12 ทุ่งย้อม อำเภอลับแล.....	31
13 หมอนหน้าหก.....	31
14 หมอนสามเหลี่ยม.....	31
15 ตัวอย่างบ้านใต้ถุนสูง.....	41
16 ทุเรียนหลินลับแล.....	41
17 ทุเรียนหลงลับแล.....	41
18 ทุยง ทุยบ่าง ทุยกุลลา.....	42
19 หลา เครื่องมือสำหรับการปั่นด้ายและปั่นหลอด.....	43
20 การสอดฟันหวี.....	49
21 สีของด้ายและไหมที่ใช้ในการทอผ้า.....	50
22 ลายหงส์น้อย.....	51
23 ลายหงส์ทะลาม.....	51
24 ลายหงส์ใหญ่	51
25 ลายหงส์ชั้น.....	51
26 ลายหงส์เครือ.....	52
27 ลายนกน้อย.....	52
28 ลายนกสองขอ.....	52
29 ลายสี่ขอ.....	52

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
30 ลายแปดขอ.....	52
31 ลายเก็ดถวา.(ประแจจีน).....	53
32 ลายเก็ดถวาในห้องแปดเหลี่ยม.....	53
33 ลายงูเหลือม.....	53
34 ลายดาวดั่งสี่เสด็จ.....	54
35 ลายดอกเคี้ยวหรือหนามเตย.....	54
36 ลายดาวดั่งสี่.....	54
37 ลายนกคุ้ม.....	55
38 ลายนกไล่ถ้อย.....	55
39 ลายนกกินน้ำร่วมต้น.....	55
40 ลายนกเดี่ยว.....	55
41 ลายนกหัวขึ้นหัวลง.....	55
42 ลายนกขอม.....	55
43 ลายนกคาบดอกไม้.....	56
44 ลายนาค.....	56
45 ลายนาคเกี่ยว.....	56
46 ลายขอไล่.....	57
47 ลายขอไล่ข้างเดียว.....	57
48 ลายขอม.....	57
49 ลายขอคว่ำขอหงาย.....	58
50 ลายขวงคุ.....	58
51 ลายดอกกำมั่ง.....	58
52 ลายคัตข้าว.....	59
53 ลายขอผักกูด.....	59
54 ลายพินปลา.....	59
55 ลายสร้อยดอกหมาก.....	60
56 ลายกาบ.....	60
57 ลายขออิง.....	60
58 ลายขามแดง.....	61

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
59 ลายไฮ้อยหรือไทร้อย.....	61
60 ลายประจำยาม.....	61
61 ลายดอกมะจั่ว.....	62
62 ลายค้างเหียน.....	62
63 ลายดอกแดง.....	62
64 ลายหมายี่เขี้ยว.....	63
65 ลายดอกเปา.....	63
66 ลายบัวคว่ำบัวหงาย.....	63
67 ลายชอก้ามปู.....	64
68 ลายดอกมะโอ.....	64
69 ลายหนามเตย.....	64
70 ลายดอกมะป้าว	65
71 ลายนกสร้อย.....	65
72 ผ้าขึ้นตีนจกแบบสมัยใหม่ของกลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไทยยวน-ลั๊บลั๊	73
73 สาธิตการทอผ้าจก โดยนายจงจรูญ มะโนคำ.....	73
74 การแปรรูปผ้าทอพื้นเมืองเพื่อส่งออกประเทศอินโดนีเซีย.....	75
75 การผสมด้าย 2 สีในกี่เดียวกัน.....	76
76 สีด้ายในหลอดบรรจุในกระสวยจะคนละสีกับด้ายที่อยู่บนทูก.....	76
77 กี่ทอผ้าที่นำผ้าที่อุปกรณ์ติดตั้งเสร็จเรียบร้อยแล้ว.....	77
78 ผ้าจกของกลุ่มเรณูผ้าทอลั๊บลั๊.....	78
79 ส่วนประกอบของผ้าขึ้นตีนจก.....	79
80 ผ้าขึ้นที่ผู้หญิงชาวลั๊บลั๊นิยมใส่ประจำวัน.....	80
81 ผ้าขึ้นตีนจกลั๊บลั๊.....	80

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านต่างๆมากขึ้นกว่าในอดีต ทางภาครัฐบาลได้มีการส่งเสริมทางด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก เพื่อให้ทัดเทียมกับต่างประเทศ ในด้านการพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ในแต่ละชุมชน ไม่ได้ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร และชีวิตของคนไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมจากต่างชาติ ทำให้เกิดวิกฤตต่างๆในสังคมไทย การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาประเทศ โดยมีความพากเพียรเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนา และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยเป็นพื้นฐานหลักในการที่จะพัฒนา โดยมีศาสนาเป็นแกนในการยึดมั่น

ประเทศไทยมีจุดแข็งในตัวในเรื่องของความเป็นประเทศที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่แข็งแกร่ง และมีความหลากหลายทางชีวภาพ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาและพัฒนาประเทศได้ เพราะฉะนั้นในที่สุดแล้ว ในการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาประเทศชาติ ต้องจัดการศึกษาที่มีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆเป็นพื้นฐานหลักในการพัฒนา

ภูมิปัญญาไทย คือ องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะต่างๆของชาวบ้าน หรือ สิ่งที่ชาวบ้านทำขึ้นจากสติปัญญา ความสามารถ หรือความรู้ของชาวบ้านเอง เกิดการสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าว ที่ผ่านการคัดเลือก เรียนรู้ ปรับแต่ง และการถ่ายทอด สืบต่อกันมา เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต ได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งสอดคล้องกับ ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์ ได้กล่าวเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยไว้ว่า ภูมิปัญญา หรือ wisdom เป็นสิ่งที่ถูกสังคมไทยซ่อนเร้นมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่สังคมไทยได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวคิดของตะวันตก และได้รับการกระตุ้น ปลุกเร้า ให้กลับคืนสู่สังคมไทยในบทบาทของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยในหลากหลายรูปแบบและหลากหลายมิติทางสังคม (ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์. 2552: 11)

ในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหานั้น ทางกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาต้องมีความสอดคล้องต้องกันในทุกระดับ เพื่อก่อให้เกิดคุณสมบัติของสมาชิกในสังคมที่มีความต้องการคือ ความเป็นสากลบนพื้นฐานของความเป็นไทย ในทิศทางของการศึกษานั้นจะไม่มุ่งสู่ส่วนกลาง แต่จะต้องมีการแพร่กระจายออกไปสู่ท้องถิ่นหรือชุมชนตามความจำเป็นและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ ทั้งในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรการเรียนรู้ของท้องถิ่น (ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์ 2552: 147) ในการปฏิรูปการเรียนรู้นั้นคือหัวใจหลักของการปฏิรูปการศึกษา ดังที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตราที่ 27 กล่าวคือ หลักสูตรการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท จะต้องมีความหลากหลาย โดยส่วนกลางจะจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อเน้นความเป็นไทยและความเป็นพลเมืองดี การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อและให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะของสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชนสังคมและประเทศชาติ ในมาตรา

27 นี้ได้กำหนดผู้รับผิดชอบเป็นสองระดับ คือ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผู้กำหนดวิชาแกนกลาง และสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น (โรงเรียนศรีพนมมาศพิทยากร 2558:7 อ้างอิงจาก กระทรวงศึกษาธิการ 2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. 2553: 17)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดจำนวนสาขาของภูมิปัญญาไทย ไว้ในหนังสือชื่อ *แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา* ที่ทางสำนักงานได้จัดพิมพ์ เมื่อ พ.ศ. 2541 ออกเป็น 10 สาขาได้แก่ 1)เกษตรกรรม 2) อุตสาหกรรมและหัตถกรรม 3) การแพทย์แผนไทย 4) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) กองทุนและธุรกิจชุมชน 6) สวัสดิการ 7) ศิลปกรรม 8) การจัดการ 9) ภาษาและวรรณกรรม และ 10) ศาสนาและประเพณี ซึ่งมีความสอดคล้องกับ จริยา ยอดจันท์ (จริยา ยอดจันท์. 2552:43 อ้างอิงจากกรมวิชาการ 2542: 23) ที่ได้กำหนดประเภทของภูมิปัญญาไทยไว้ 3 ประการ คือ 1. ภูมิปัญญาไทยด้านคติ ความคิด ความเชื่อ ที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา 2. ภูมิปัญญาไทยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิต 3. ภูมิปัญญาไทยทางด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่ยึดหลักการพึ่งตนเองและได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย

ดังนั้น โรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกแห่ง ต้องจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาให้มีความสอดคล้องกับสภาพชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น และมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนเป็นหลัก โดยต้องมีความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและศักยภาพของผู้เรียน โดยสถานศึกษาต้องจัดการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

ภาคเหนือ เป็นภาคที่มีอารยธรรมและภูมิปัญญาอยู่มากมาย ทั้งด้านจิตรกรรม สถาปัตยกรรม และการแต่งกาย ที่แสดงถึงสัญลักษณ์แห่งวิถีทางภูมิปัญญาล้านนา ภูมิปัญญาของกลุ่มภาคเหนือส่วนใหญ่ นั้นได้รับอิทธิพลมาจากไทยวน หรือ ไทลื้อนนา มักเรียกตนเองว่าคนเมือง ส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองสิบสองปันทา การอพยพดังกล่าวเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ได้แสดงรูปแบบให้เห็นอย่างเด่นชัด ในผ้าของชนกลุ่มเหล่านี้สามารถศึกษาได้ง่าย เนื่องจากมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม ที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเช่น ผ้าหม่ม ผ้าเช็ด ผ้าซิ่น เป็นต้น การออกแบบท่าของชาวล้านนาจะอยู่ในรูปแบบสี่เหลี่ยม

จังหวัดอุดรดิตถ์ ขึ้นชื่อลือชาในผลผลิตทางการเกษตรกรรม นั่นคือ กล้วย ในเวลาว่างชาวบ้านจะใช้เวลาที่เหลือจากการทำไร่ ไถนาแล้ว หรือว่างเว้นจากการทำงานบ้างมาทอพากัน แทบทุกหลังคาเรือนจะมีกี่ทอผ้าอยู่ในบ้าน ส่วนใหญ่จากทอช่วงกลางวันพอต้ออาศัยแสงสว่าง ในบางท้องถิ่นที่ทอเป็นผ้าลายลูกแก้ว ผ้าไทลื้อ ที่นิยมทอกันมากเป็นผ้าจาก โดยมีเส้นไหมและเส้นฝ้ายประดิษฐ์ที่เป็นสีเขียว (Green Monochrome) ซึ่งมีความแตกต่างจากแหล่งผลิตผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดอื่นๆ ด้านลวดลายที่นิยมใช้กันมากเรียกว่า “ลายหงส์”

อำเภอลับแล อยู่ในจังหวัดอุดรดิตถ์ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดแพร่ สุโขทัย พิษณุโลก จึงเป็นแหล่งรวมชุมชนที่มีอารยธรรมที่หลากหลาย เข้ารับส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวพวนตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา อีกส่วนหนึ่งที่อพยพมาจากเชียงแสน ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชาวไทยวน หรือไทโยนก (ดารณี บุญยประสพ. 2543: 131)

จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ ได้กล่าวว่า ชาวลับแลมาจากการอพยพโยกย้ายจากการหนีสงครามจากการรุกรานของพม่าเขตเมืองสิบสองปันทา คือ เมืองลื้อ เมืองฮ่อ ได้อพยพโยกย้ายมาตั้งถิ่น

ฐานอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ประมาณ 100 ครั้วเรือน ต่อมาเกิดสงครามสู้รบกับพม่าก็ถอยร่นมายังเขลางค์นครหรือลำปาง และก๊อปปยโยกย้ายมาสู่เมืองอุตรดิตถ์(ลับแล)ในปัจจุบัน เป็นประจักษ์พยานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าชาวลับแลเป็นไท-ยวนโยนกเชียงแสน คือ ตัวเมืองล้านนา ตลอดจนภาษาพูดและเครื่องแต่งกายต่างๆ อาทิ ผ้านุ่ง ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าห่ม ย่อม และผ้าเช็ดหน้า ปัจจุบันชาวลับแลยังมีการสืบทอดเทคนิควิธีการทอผ้า การจกตีนซิ่นสืบมาอย่างไม่ขาดสาย (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. 2553:208)

ดังนั้นชาวลับแลจึงได้รับอารยธรรมมาจากเมืองโยนก ส่วนหนึ่งได้รับอารยธรรมมาจากเมืองสุโขทัย ภูมิปัญญาการทอผ้าของอำเภอลับแลคล้ายคลึงกันกับผ้าซิ่นของเมืองหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย แต่ผ้าทอพื้นเมืองของอำเภอลับแลมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความหลากหลาย ทั้งผ้าห่ม ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่นตีนจก ซิ่นมุก ซิ่นลับแล และผ้าทอต่างๆ และยังมีลวดลายที่มีเอกลักษณ์ เช่น ลายหงส์ ลายนกสร้อย ลายขอลอย หาย ลายนาค ลายแปดขอล ลายขอก้อย ลายผักกูด ลายก้ามกุ้ง ลายดอกผักแว่น ลายขอลอยสือ เป็นต้น

การศึกษากระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเหมาะสมของประชาชนในท้องถิ่นนั้น เป็นการประสานนำภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการค้นหาและรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้านที่ดำรงอยู่ในชุมชน ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญา อันเป็นเรื่องราวของชาวบ้านรุ่นหนึ่งถ่ายทอดชาวบ้านอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่โดยวิธีการที่หลากหลายซึ่งเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติของแต่ละชุมชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะได้รับการศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง โดยเรื่องนี้มีการศึกษาวิจัยและค้นคว้าในบริบทอื่นๆ มาแล้ว เช่น วิจัยเรื่องการศึกษารวบรวมลวดลายการทอผ้าซิ่นตีนจก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ของ ทรงพล ศิวานนท์ (2543) เป็นต้น แต่ยังขาดการศึกษาด้านกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งเป็นจุดสำคัญอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์ให้การทอผ้าพื้นเมืองของชุมชนนั้นอยู่สืบไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัย มาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดความรู้ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การศึกษาภูมิปัญญาศิลปะพื้นบ้านการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ในประเด็น

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้าวิจัย

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์นั้น ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประเภทของผ้าทอพื้นเมือง กระบวนการทอผ้าพื้นเมือง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้า เพื่อการพัฒนาและส่งเสริมด้านการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน สถานประกอบการ และสถานศึกษา สามารถนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองและการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาที่บูรณาการกับรายวิชาต่างๆในชั้นเรียน อีกทั้งการอนุรักษ์ลวดลายของผ้าพื้นเมืองให้คงเอกลักษณ์ของผ้าทอและชุมชนสืบต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตทางด้านพื้นที่ งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) หมู่ 4 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

1.2 ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล) หมู่ 8 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

1.3 ศูนย์ฝักอาชีพอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศเทศบาล ตำบลศรีพนมมาศ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

2. ขอบเขตทางด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านการศึกษาเนื้อหาไว้ดังนี้

2.1 การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทำการศึกษาคลอบคลุมทั้งใน 3 ด้านคือ

- 1) จุดมุ่งหมายของการถ่ายทอดภูมิปัญญา
- 2) ผู้ถ่ายทอด และการรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา
- 3) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าพื้นเมือง จาก 3 กลุ่มชุมชน ในเขตพื้นที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ คือ กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล) และศูนย์ฝักอาชีพอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

กลุ่มตัวอย่าง วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ นายจงจรรยา มะโนคำ นางเรณู ภักติวงษ์ และนางสาวบุญมี หล่อหลอม

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด และความสามารถของคนในชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่สั่งสมและสืบทอดกันมายาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ การปรับตัว และแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต จนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนในปัจจุบัน

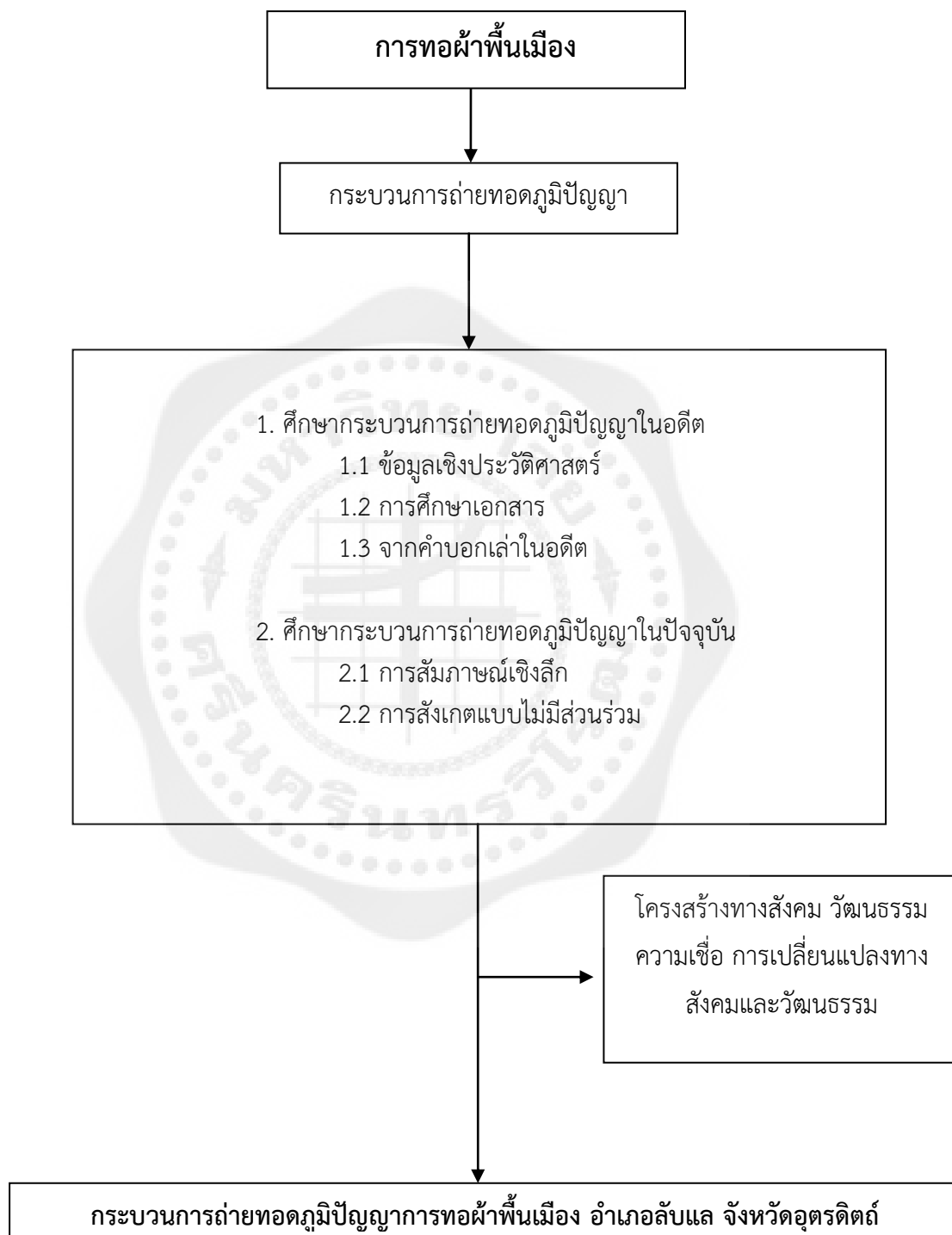
ผ้าทอพื้นเมือง หมายถึง ผลงานศิลปะที่เกิดจากการสั่งสมความรู้ ด้านหัตถกรรมทอผ้า ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้าจก, ผ้ายกมุก, ผ้าขึ้นหรือผ้าโสร่ง,ผ้าขึ้นตีนจก ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

กระบวนการถ่ายทอด หมายถึง วิธีการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าพื้นเมือง ทั้งด้านวิชาการและปฏิบัติ ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ของปราชญ์ชุมชน ผู้รู้ในชุมชน ผู้รับการถ่ายทอด เช่น การบอกเล่า การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การให้ดูตัวอย่างของจริง การให้ฝึกปฏิบัติ การให้ฝึกปฏิบัติจริงไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด และการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร ในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ผู้รับการถ่ายทอด หมายถึง บุคคลในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ จากผู้รู้ในชุมชน หรือ ปราชญ์ชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญา
 - 1.1 ความหมายของภูมิปัญญา
 - 1.2 ประเภทของภูมิปัญญา
 - 1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญา
2. เอกสารและตำราเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา
 - 2.1 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา
 - 2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา
3. การจัดการความรู้ (knowledge management)
4. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
5. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญากับการศึกษาในปัจจุบัน
 - 3.1 ภูมิปัญญาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
 - 3.2 ภูมิปัญญาไทยกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
6. ข้อมูลพื้นฐานของ อำเภอลับแล
 - 4.1 ประวัติ สภาพท้องที่ และข้อมูลทั่วไป
 - 4.2 ตำนานเมืองลับแล
7. เอกสารและตำราเรื่องผ้าทอพื้นเมือง
 - 5.1 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า
 - 5.2 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า อำเภอลับแล
 - 5.2 ชนิดของผ้าทอพื้นเมืองอำเภอลับแล
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญา

1.1 ความหมายของภูมิปัญญา

จากการที่ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาไทย พบว่า มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้ ภูมิปัญญา (Wisdom) ภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom) ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Folk Wisdom)

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ (2547: 23) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิ หมายถึงแผ่นดิน ปัญญา หมายถึงความรู้ที่มี คุณธรรมเป็นตัวกำกับ คำว่าภูมิปัญญา จึงหมายถึง ความรู้ที่มีคุณธรรมกำกับของแผ่นดิน ส่วนความหมาย ของภูมิปัญญาไทยนั้น

ศิริพงษ์ นวนแก้ว (2540: 49) ได้ให้ความหมายว่า คือบุคคลที่นำแนวความรู้ และหลักการที่เคยปฏิบัติ สืบต่อกันมา นำมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อใช้ในการเพิ่มผลผลิต หรือประกอบกิจการ ในการดำเนินชีวิตของครอบครัว และชุมชน

อุษา กลิ่นหอม (2546: 41) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทยคือ การวิจัยของชาวบ้าน แล้วนำผลการวิจัยมาใช้ จนกระทั่งเกิดเป็นประเพณีวัฒนธรรม เช่นเดียวกับ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2544: 42) ที่ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาไทยคือ ความรู้ความสามารถของบุคลากรในท้องถิ่น ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถสร้างผลงาน จากการได้ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ปฏิบัติ แล้วเกิดผลเป็นที่น่าพอใจ เมื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มารวมไว้ด้วยกัน จะแสดงถึงความรู้ ความสามารถ ของภูมิปัญญาไทย

ชวน เพชรแก้ว (2547: 14) ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยไว้ว่า คือรากฐานการดำรงชีวิต ของคนไทย เป็นที่รวมของ วิชาความรู้ทั้งหมด ที่อยู่ในชุมชน เพื่อใช้แก้ปัญหา สอดคล้องกับ

รุ่ง แก้วแดง (2543: 204-205) ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย ไม่เชิง ชีวิตจริงของมนุษย์ ผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญา คือ มีเกิด ดับ เปลี่ยน เรียนรู้ใหม่ และงอกงามอยู่เสมอ

จากแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะด้านต่างๆของคนไทย ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การคัดเลือก การพัฒนา และการถ่ายทอด สืบต่อกันมา เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาวิถีชีวิต ให้เกิดความสมดุลกับสภาพแวดล้อม แต่ละยุคสมัย

1.2 ประเภทของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญามีหลายประเภท แต่ละประเภทเกิดจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อการแก้ปัญหา ในการดำรงชีวิต และเพื่อการพัฒนาชีวิตของตนให้ดีขึ้น ถวัลย์ มาศจรัส (2546: 85)

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2540: 34-41) ได้จำแนกภูมิปัญญาไทยตามประโยชน์ 5 ประเภทดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการแสวงหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สินเป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทำให้ตนมีชีวิตมั่นคงได้แก่ การพึ่งตนเองการหลบเลี่ยงอันตราย การรวมพลังและการพึ่งพิงการทำและการใช้ศาสตร์อาวุธ และการดูแลบำรุงรักษาชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาไทยเพื่อการสร้าง พืชพันธุ์ฐานะ และอำนาจ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับด้านสังคม เศรษฐกิจ และตำแหน่งหน้าที่ ได้แก่การสร้างและขยายอำนาจ การรักษารฐานะ และอำนาจ เป็นต้น
4. ภูมิปัญญาไทยเพื่อการจัดการสาธารณะประโยชน์ เป็นภูมิปัญญาอันก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน ในแก่ การร่วมกันกำหนดการสัจจระหว่างหมู่บ้าน และการร่วมกันหาเงินบำรุงวัด เป็นต้น
5. ภูมิปัญญาไทยที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ เป็นภูมิปัญญาเฉพาะตัวที่สร้างขึ้นต่างจากกลุ่มอื่น ได้แก่ ภูมิปัญญาที่ให้ตระหนักว่า นักปราชญ์เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(2541: 23) ได้เป็นประเภทภูมิปัญญาไทยออกเป็น 5 ประเภทดังนี้

1. ประเภทเกษตรกรรม หมายถึง การผสมผสานการเกษตรและเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆได้ในเบื้องต้น เช่น การทำเกษตรกรรมผสมผสานการแก้ปัญหาเกษตรด้านการตลาดและการผลิต การรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. การผลิตและบริโภค หมายถึง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่จะทำให้ชุมชนในท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจได้
3. ประเภทการรักษาโรคและการป้องกัน โดยการสืบทอดความรู้ดั้งเดิมและการรู้จักประยุกต์ความเชื่อของท้องถิ่น เพื่อนำชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพอนามัย เช่น การใช้สมุนไพรรักษาโรค เป็นต้น
4. ประเภทด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์ในด้านศิลปวัฒนธรรมและในด้านธรรมชาติ เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร การรักษาและถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเคารพแม่น้ำ แผ่นดิน พิษพรรณธัญญาหาร โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น
5. ประเภทการจัดการ สวัสดิการ และธุรกิจชุมชน ให้พิจารณาด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลัก เช่น กองทุนต่างๆ กลุ่มแม่บ้าน สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มเยาวชน และธนาคารข้าว เป็นต้น

กรมวิชาการ(2542: 23) ได้กำหนดประเภทของภูมิปัญญาไทยไว้ 3 ประเภทดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยทางด้านคติ ความคิด ความเชื่อที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา
2. ภูมิปัญญาไทยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นแผนของการดำเนินชีวิต
3. ภูมิปัญญาไทยทางการประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่หยุดหลักการพึ่งตนเองได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาไทยตามที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่ามีหลายแนวคิดโดยมีความมุ่งหมายและยึดถือเกณฑ์การแบ่งที่ต่างกันออกไป จึงสามารถสรุปได้ว่า ประเภทของภูมิปัญญาไทยหมายถึง ลักษณะองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญามีหลายประเภท เช่น ประเภท

ปรัชญา ศาสนา ประเพณี ประเพณีอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ประเพณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณีการแพทย์แผนไทยประเพณีธุรกิจชุมชน ประเพณีศิลปวัฒนธรรม ประเพณีโภชนาการ และ ประเพณีภาษาวรรณกรรม เป็นต้น

1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

เมื่อเกิดวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจในปี 2540 ได้ส่งผลกระทบสะเทือนกลับมาศึกษา เรื่องภูมิปัญญาไทย ซึ่งมีการศึกษาให้ความ สนใจกันมาก่อนหน้านี้แบบกระจัดกระจาย ได้รับแรงกระตุ้นให้เกิดการศึกษา เรื่องภูมิปัญญาไทย อย่างเป็นระบบ เป็นกระบวนการ มีการศึกษาวิจัย ไม่ใช่มีกรอบความคิดเฉพาะด้านใด ด้านหนึ่ง แต่เป็นการศึกษาวิจัย ในขอบเขตที่กว้างขวางครอบคลุม ทำบริบทของสังคมไทย โดยไม่มี ข้อยกเว้น (ฝ่ายเครือข่ายการเรียนรู้: 13) ปัจจุบันสังคมไทยได้ให้ความสำคัญของภูมิปัญญาไทยมากขึ้น มีการนำมาปรับใช้ในหลายวงการทั้งในส่วนองภาครัฐ เอกชน และประชาชน อีกทางในการพัฒนา การศึกษา และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมไปถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แม้กระทั่งภาค ธุรกิจก็ตื่นตัว ร่วมระดมทุนประเด็นในเรื่องนี้กันอย่างกว้างขวาง (เอกวิทย์ ณ ถลาง 2547: 6) นอกจากนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัส เกี่ยวกับมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชนชาติไทย พระองค์ทรงเห็นคุณค่าและความสำคัญ เพื่อกระตุ้นสำนึกให้ผู้คนได้ตระหนัก ว่าสังคมไทยชาติไทยเป็น ชาติที่มีราก มีอดีต มีที่มา หากไม่มีสิ่งดังกล่าวก็จะมีปัจจุบันและวันนี้ ดังพระราชดำรัสของพระองค์ ต่อ ศิลปวัตถุที่แสดงความหมายที่มีนัยอันลึกซึ้งตอนหนึ่งว่า

“การสร้างอาคารสมัยนี้ ต้องเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่โบราณสถานนั้น เป็นเกียรติ ของชาติ อัฐเก่าๆ แผ่นเดียวมีค่า ควรจะช่วยการรักษไว้ ถ้าเราขาด สุโขทัย อโยธยา กรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย.” (เครือข่ายการเรียนรู้ โครงการบริการวิชาการแก่ชุมชน มศว 2551: 12)

รุ่ง แก้วแดง(2543: 204) ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ในการพัฒนาประเทศเพื่อให้มีความเจริญ ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ตามยุคปัจจุบันนั้น จะต้องพัฒนาการจัดการศึกษา โดยไม่ทิ้งของดีที่เรา มีอยู่ คือภูมิปัญญาไทย ตามที่ วิจารย์ พานิช 2546 16 ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาไทย ไม่ได้เป็นภูมิปัญญาที่หยุด นิ่ง อยู่กับที่ แต่เป็นภูมิปัญญาที่มีการเคลื่อนไหวตลอด ไม่ปฏิเสธการนำความรู้ ในเชิงวิทยาศาสตร์ หรือ เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเชื่อม แต่ต้องนำเอาภูมิปัญญาไทยเป็นหลัก โดยถือว่าภูมิปัญญาไทยนั้น มีอยู่ใน คนทุกคน ไม่ได้เป็นความรู้ที่อยู่ในเฉพาะกลุ่มคนฉลาด เท่านั้น

จากแนวคิดที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาไทย เป็นรากฐานของการดำรงชีวิต ที่สำคัญ ทั้งนี้ เพราะภูมิปัญญาไทยเป็นสรรพวิชาความรู้ ทั้งหมดที่ชุมชนใช้แก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่สั่งสม มีการ ประยุกต์ใช้ใหม่ยาวนาน หรือที่ชุมชนรับมาจากภายนอก ล้วนแต่เป็นความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์มาแล้วว่า เข้า กันได้กับวิถีชีวิตด้านอื่นๆของชุมชน และเป็นประโยชน์กับการเลี้ยงชีพ

2. เอกสารและตำราเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา

2.1 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา

การที่ชนชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆอยู่รอดมาได้ถึงทุกวันนี้ เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิตสามารถรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกับผู้คนในสังคมเดียวกัน และกับสังคมอื่นๆความสมดุลดังกล่าวยังคงอยู่ และถ่ายทอดสืบสานกันมา บางส่วนนั้นอาจหายไป แต่มีสิ่งใหม่ๆเกิดขึ้นแทน การถ่ายทอดสืบสานมีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม ปฐม นิคมานนท์ (2538: 279-281) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี คຸ້ນเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน
2. การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือเป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่าง-ศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่างๆความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือญาติ บางอย่าง มีการวางแผนและเป็นความลับในสายตระกูล
3. การฝึกจากผู้รู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย หมอตำแย เป็นต้น
4. การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน เป็นต้น
5. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อนมีวิญญาณหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรคได้

สามารถ จันทรสุรย์(2534: 50-51) ได้จำแนกการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆตัวเองกิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือการเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย
2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ถือว่าผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมทางธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่างๆดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีแต่งงานของท้องถิ่นต่างๆจะมีขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาววิธีการถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง เช่น การสอดแทรกในคำร้องของบันเทิง ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ๆอาจแบ่งได้ 2 รูปแบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งในอดีตส่วนใหญ่ได้จารึกหรือเขียนไว้ในใบลานหรือสมุดข่อย ที่ชาวบ้านภาคใต้เรียกว่า บุตดา บุตขาว ส่วนในปัจจุบัน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านสื่อมวลชนทุกสาขา เช่น หนังสือ สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์และอื่นๆ

ดังนั้นแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญามีการถ่ายทอดทั้งเด็กและผู้ใหญ่ โดยมีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การถ่ายทอดภายในชุมชน ในครัวเรือน จากผู้เชี่ยวชาญ และความบังเอิญหรือเฝือก ซึ่งส่งผลให้ภูมิปัญญายังคงอยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

สุมาลี สังข์ศรี (2550: 99-100) ได้ระบุวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. การบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจา เป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอด ในรูปของคำพูด โดยผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหาที่จะพูด วิธีนี้ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟัง และจดจำ ความรู้หรือบันทึกสาระสำคัญต่าง ๆ ที่ได้รับฟังตามไปด้วย

2. การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรืออธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือการสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย

3. การปฏิบัติจริง อาจหมายถึงการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย จนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง นับเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เน้นทักษะกระบวนการและผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติ

4. วิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง เป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น

5. วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัดภูมิปัญญา เป็นต้น โดยจัดเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา การถ่ายทอดโดยวิธีนี้อาจรวมหมายถึงการใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำราต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ด้วย

6. วิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อ เป็นวิธีที่ใช้การแสดงที่ชาวบ้านนิยมชมชอบเป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญา โดยที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้

7. วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น เอกสารตำราต่าง ๆ และในรูปของสื่ออื่น ๆ เช่น วิดีทัศน์ในรูปของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไปไม่สูญหาย

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะมีหลายวิธีด้วยกัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาหลายวิธี ทั้งการบอกเล่า การบรรยาย การสาธิต การปฏิบัติในสถานการณ์จริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้เช่น ห้องสมุด การเรียนรู้จากการแสดงพื้นบ้าน และการศึกษาจากตำราต่าง ๆ

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2550: 19-23) ได้ระบุไว้ว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สำคัญนั้นมี 2 วิธี คือ การถ่ายทอดโดยตรงและการถ่ายทอดโดยอ้อม แต่ละวิธีพอจะสรุปได้ดังนี้

1. การถ่ายทอดโดยตรง ได้แก่การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจทำได้จากการบอกเล่าโดยใช้ภาษาพูดและผ่านตัวอักษร เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็ก วิธีที่เหมาะสมคือการเล่านิทานและการอบรมสั่งสอน เป็นต้น
2. การถ่ายทอดโดยทางอ้อม สามารถทำได้หลากหลายวิธี เช่น การสอดแทรกภูมิปัญญาไว้ในรูปของความเป็นมาต่าง ๆ เช่น ภาพวาด สถาปัตยกรรม บทเพลง เป็นต้น

สรุปการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การส่งทอดความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมีลายลักษณ์อักษร และไม่มีลายลักษณ์อักษร โดยมีวิธีการถ่ายทอดหลากหลายรูปแบบ เช่น การบอกเล่า การทำให้ดูการให้ดูตัวอย่างของจริง การให้ฝึกปฏิบัติ การให้ฝึกปฏิบัติจริงไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด และการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดส่วนใหญ่นั้นจะประกอบด้วยภาษาพูดและสัญลักษณ์เป็นส่วนใหญ่ สำหรับเครื่องมือที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาหลวงได้แก่ การเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร สำหรับภูมิปัญญาสากลพบว่า เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดมีความสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้นตามลำดับ จากเดิมที่ใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนสากล เช่น ภาษาอังกฤษในการถ่ายทอด ปัจจุบันพบว่ามี的增加ภาพ เสียง และสัญลักษณ์ผ่านเทคโนโลยีที่มีเครื่องช่วยครอบคลุมทั่วทั้งโลก สารสำคัญของถ่ายทอดภูมิปัญญาในลักษณะต่างๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

ในอดีตเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน มักอยู่ในรูปแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ คติชาวบ้าน (folklore) โดยคติชาวบ้านนี้ หมายถึง รูปแบบของวัฒนธรรมที่เป็นศิลปะ ประกอบด้วยเรื่องราวที่หลากหลาย เช่น นิทาน ภาษิต เพลง คำกล่าว ตลอดจนรูปแบบอื่นๆ ที่บุคคลใช้ภาษาเป็นสื่อในการติดต่อกัน หรือเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่บุคคลอื่น คติชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทุกคน ทุกสถานภาพ ทุกระดับชั้นทางเศรษฐกิจและสังคม การใช้คติชาวบ้านเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลักๆตามลักษณะของข้อมูลและวิธีใช้ในการถ่ายทอดคือ ประเพณีถ้อยคำ เช่น เพลง นิทาน ภาษา ความเชื่อ ไสยศาสตร์ ภาษาถิ่น เป็นต้น ประเภทไม่ใช้ถ้อยคำ เช่น ศิลปะ สถาปัตยกรรม และงานฝีมือประเภทผสม ประกอบด้วยถ้อยคำและที่ไม่ใช้ถ้อยคำ คือมีการผสมผสานกิจกรรมอื่นๆร่วมด้วย เช่น ระบาย การละเล่นของเด็ก ละคร ประเพณี การรันทด เป็นต้น

2. การถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

มีภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นจำนวนไม่น้อยที่ถูกถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ตำรายาพื้นบ้าน แต่โดยทั่วไปพบว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวส่วนใหญ่จะพบในภูมิปัญญาหลวง เช่น การจารเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อย ที่ชาวใต้เรียกว่าบุดดาหรือบุดขาว หรือการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแบบอื่นๆ เช่น ศิลปจารึก พงศาวดาร และการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เป็นต้น ในปัจจุบันพบว่า การ

ถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรนี้ มักปรากฏอยู่ในรูปงานวิจัยและตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาต่างๆด้วยเช่นกัน พัทธินทร์ สิริสุนทร (2550: 23-25)

3. การจัดการความรู้ (knowledge management)

3.1 ความหมายของการจัดการความรู้

วิจารณ์ พานิช (2547: 5-6) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ไว้ว่าเป็นการนำทุนปัญญาไปสร้างคุณค่าและมูลค่า ได้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

1. การรวบรวม จัดระบบ จัดเก็บและเข้าถึงข้อมูล เพื่อสร้างความรู้โดยอาศัยเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยในการจัดการความรู้ แต่เทคโนโลยีด้านข้อมูลและความพิวเตอร์ตัวมันเองไม่ใช่การจัดการความรู้
2. การจัดการความรู้มีความเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้เพราะถ้าไม่มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้แล้วความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่เป็นผลสำเร็จ
3. การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ในการตีความและประยุกต์ความรู้ในการสร้างนวัตกรรมต่างๆรวมถึงการเป็นผู้นำองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญด้านสาขานั้นๆ
4. การจัดการความรู้เกิดขึ้นได้นั้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยการเพิ่มประสิทธิผลและความสำเร็จให้กับองค์กร

บุญจันทร์ สีสันต์ (2555: 22-29) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ไว้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เป็นระบบใช้รวบรวมข้อมูลที่เป็นความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวบุคคล ที่เกิดจากทักษะ ประสบการณ์ หรือการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ เพื่อมาสร้างมาจัดเก็บ หรือการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม หรือองค์กร แล้วนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์

ดังนั้นการจัดการความรู้จึงหมายถึงกระบวนการที่มีความสำคัญที่มีการนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร รวมถึงการนำข้อมูลในองค์กรที่มีอยู่มาทำการจัดระบบใหม่และสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นไปพัฒนาเป็นนวัตกรรมใหม่ได้

3.2 ประเภทของความรู้

เวียงธรณ์ ทุมมะจันทร์ (เวียงธรณ์ ทุมมะจันทร์. 2558:36-37 อ้างอิงจาก มิเชล โปแลนด์ และอิคุจิโร โนนากะ(Michael Polanyi and Ikujiro Nonaka)

ได้ให้ความหมายของความรู้ โดยแยกความรู้เป็น 2 ประเภทดังนี้

1. ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของแต่ละตัวของบุคคล อันเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้หรือพรสวรรค์ต่างๆ ซึ่งสื่อสารหรือถ่ายทอดในรูปของตัวเลข สูตร หรือลายลักษณ์อักษร ไดยาก มีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ และเป็นอัตวิสัย (Subjective) ต้องการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ ความรูชนิดนี้พัฒนาและแบ่งปันกันได้ และเป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน

2. ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล สามารถรวบรวมและถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่างๆได้เช่น ตัวหนังสือ คู่มือ เอกสาร และรายงานต่างๆ ซึ่งทำให้คนสามารถเข้าถึงได้ง่าย

เช่นเดียวกับ คณะทำงานบริหารจัดการความรู้ ได้อธิบายประเภทของความรู้ไว้ 2 ประเภทดังต่อไปนี้

1. ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) คือความรู้ที่เห็นได้ชัดและเป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่ได้จากห้องเรียนหรือการศึกษาค้นคว้าจากตำราต่างๆ

2. ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นสิ่งที่เห็นไม่ชัดเจน เป็นความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนจนเกิดทักษะ กลายเป็นความเชี่ยวชาญและชำนาญ (กองพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.2555: ออนไลน์)

สามารถสรุปได้ว่า ประเภทของความรู้มีทั้งหมด 2 ประเภท คือ ความรู้ชัดแจ้ง คือความรู้ที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน เช่น จากตำราเอกสารต่างๆ ส่วนความรู้อีกประเภทคือ ความรู้ฝังลึก ที่เกิดจากการฝึกฝนตนเองจนเกิดความเชี่ยวชาญและชำนาญ

3.3 กระบวนการจัดการความรู้

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สถาบันดำรงราชานุภาพ เรียบเรียงจากคำบรรยายของ นางวรพร แสงสมพร หัวหน้างานจัดการความรู้ ฝ่ายพัฒนาคุณภาพงาน คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2549 โดยได้ระบุนขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ไว้ 6 ข้อ ดังนี้

1. ทำการวิเคราะห์ในหน่วยงานจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องอะไรบ้าง แล้วเลือกเรื่องที่คิดว่าจำเป็นที่สุดมาทำการจัดการความรู้เพียงหนึ่งเรื่องก่อน

2. สำรวจค้นหาทุนความรู้เดิมที่มีอยู่ในหน่วยงาน ว่ามีความรู้ เรื่องนั้นๆ หรือยัง อยู่ที่ไหน อยู่ในรูปธรรมแบบใด

3. ประเมินกลั่นกรองคุณค่าของความรู้ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้พิจารณากลั่นกรอง

4. นำความรู้มาจัดเป็นหมวดหมู่ เพื่อเป็นสินทรัพย์เก็บไว้ในหน่วยงานพร้อมให้คนอื่นค้นคว้าไปใช้งานได

5. กระบวนการใช้ความรู้ที่มีอยู่ คนที่จะจัดการครั้งนี้คือ Core Team ซึ่งต้องพยายามทำให้คนในหน่วยงานสามารถเขาไปเอาความรู้ ฐานไปใช้งานได

6. การแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ เป็นวัฒนธรรมที่แต่ละคนนำสิ่งที่รู้มาแบ่งปันคนอื่น ขณะเดียวกันคนอื่นก็พยายามที่จะค้นหาความรู้ขึ้นเช่นเดียวกัน (กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สถาบันดำรงราชานุภาพ.2555: ออนไลน์)

เวียงธรณ์ ทุมมะจันทร์ อ้างถึง อินทร์ตัน อินทรภักดี (2558: 40-41) ที่ให้รายละเอียดของกระบวนการจัดการความรู้ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักๆ 7 องค์ประกอบคือ

1. การระบุความรู้ (Knowledge Identification) การระบุความรู้ขององค์กรว่ามีความรู้ะไรบ้าง ในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร และความรู้ะไรที่องค์กรจำเป็นต้องมี องค์กรสามารถใช้เครื่องมือที่เรียกว่า การทำแผนที่ความรู้ (Knowledge Mapping) เพื่อหาว่าความรู้ใดมีความสำคัญสำหรับองค์กร พร้อมทั้งจัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้นเพื่อให้องค์กรวางขอบเขตของการจัดการความรู้และสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) จากแผนที่ความรู้ องค์กรจะทราบว่ามีความรู้ที่จำเป็นต้องมีอยู่หรือไม่ ถ้ามีแล้วองค์กรก็จะต้องหาวิธีการรวบรวมข้อมูล หรือองค์ความรู้จากแหล่งต่างๆมารวมอยู่ที่เดียวกัน ส่วนข้อมูลส่วนใดที่องค์กรยังไม่มีนั้นสามารถแสวงหาจากข้างนอก โดยต้องคำนึงถึงทรัพยากรด้วย ส่วนการจัดเก็บความรู้เหล่านั้น ประเด็นสำคัญของขั้นตอนนี้ คือ การกำหนดเนื้อหาของความรู้ที่ต้องการและการดักจับความรู้ดังกล่าวให้ได้ ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จคือ บรรยากาศและ วัฒนธรรมขององค์กรที่เอื้อให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อใช้ในการสร้างความรู้ใหม่ๆอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ระบบสารสนเทศก็มีส่วนช่วยให้บุคลากรสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันได้รวดเร็วขึ้น และทำให้การแสวงหาความรู้ใหม่ๆจากภายนอกทำได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

3. การจัดระเบียบความรู้ (Knowledge Organization) เมื่อมีเนื้อหาความรู้ที่ต้องการแล้ว องค์กรต้องจัดการความรู้ให้เป็นระเบียบเพื่อให้ผู้ใช้สามารถค้นหาและนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ได้ การจัดการความรู้ให้เป็นระเบียบนั้น หมายถึงการจัดทำสารบัญและจัดเก็บความรู้ประเภทต่างๆ เพื่อให้การเก็บรวบรวม และค้นหาเพื่อนำมาใช้ได้ง่ายและรวดเร็ว การแบ่งชนิดหรือประเภทของรูขุมนั้นจะขึ้นอยู่กับว่าผู้ใช้นำไปใช้อย่างไร รวมถึงลักษณะการทำงานของบุคลากรใน องค์กรเป็นแบบใด เป็นต้น

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) นอกจากการจัดทำความรู้ให้เป็นระบบแล้วองค์กรต้องจัดความรู้ให้อยู่ในแบบภาษาที่สามารถเข้าใจได้ง่าย โดยมีหลายลักษณะ คือ

4.1 การจัดทำเอกสารให้อยู่ในรูปแบบเดียวกันทั้งองค์กร เพื่อการจัดข้อมูล บ่อนข้อมูล ได้รวดเร็วและสะดวกมากยิ่งขึ้น

4.2 การใช้ภาษาเดียวกันทั้งองค์กร คือ องค์กรควรจัดทำคำจำกัดความ และความหมายของคำต่างๆ ที่แต่ละหน่วยงานใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันทุกคน ในเวลาปฏิบัติงาน จะมีความสะดวกและรวดเร็ว เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานมากยิ่งขึ้น

5. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) หรือการกระจายความรู้ เมื่อองค์กรมีการจัดความรู้แล้วจึงต้องเผยแพร่ความรู้ทั้งความรู้แบบชัดแจ้งและความรู้แบบซ่อนเร้น มีทั้งหมด 2 ลักษณะ คือ การป้อนความรู้ (Push) การส่งความรู้โดยไม่มีคนร้องขอ เช่น หนังสือเวียน ข่าวสารต่างๆ เป็นต้น และการให้โอกาสเลือกใช้ความรู้ (Pull) คือ การที่ผู้รับความรู้สามารถเลือกใช้ความรู้เฉพาะที่ต้องการเท่านั้น

6. การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) การจัดทำเอกสารจัด หรือฐานความรู้ โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยให้เข้าถึงความรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น องค์กรต่างๆควรจะมีการจัดกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ที่ได้รับ

7. การเรียนรู้ (Learning) วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้คือการเรียนรู้ ของบุคลากรและ

นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาและปรับปรุงองค์กร เพราะฉะนั้นขั้นตอนนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยพัฒนาองค์กร โดยผู้นำองค์กรต้องให้สมาชิกในองค์กรกล้าที่จะคิด กล้าทำ ลอกผิดถูก โดยผู้นำเองจะต้องยอมรับผลลัพธ์ที่ได้มาด้วย

โดยสามารถสรุปเป็นแผนผังได้ดังนี้

ภาพประกอบ 1

ที่มา: <http://kittiphumu.blogspot.com>

4. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

พจนจิตต์ อธิคนันทะ (2543:12-41) นายอธิบายแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไว้ในบทเรียนรายวิชาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รหัสวิชา SO233 ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้าง (Structure) และความสัมพันธ์ (Relationship) ของสังคม เช่น ความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ของลูกน้องและนายจ้าง เรื่องการกระจายของอายุ (Age Distribution) ทั้งการเกิดแก่เจ็บและตาย สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทั้งในระดับ จุลภาค (Micro Level) และระดับมหภาค (Macro Level)²

ระดับจุลภาค ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม การเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย การเปลี่ยนแปลงทางมารยาททางสังคม การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษา การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ

ระดับมหภาค ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสังคม เกิดจากการสะสมการเปลี่ยนแปลงระดับจุลภาค

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แบบทฤษฎีการวิวัฒนาการ (Evolutionary Theories) ทฤษฎีนี้เริ่มแพร่หลายในศตวรรษที่ 19 Darwin (ค.ศ.1589) ได้เรียกทฤษฎีนี้ว่า กฎเกณฑ์การเลือกสรรทางธรรมชาติ

(Law of Natural Selection) หรือวิวัฒนาการ คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสิ่งมีชีวิตในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอก เพราะสภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้สิ่งมีชีวิตต่างๆ แข่งขันกันเพื่อเอาตัวรอด จึงทำให้เกิดวิวัฒนาการทางชีววิทยาทำให้ร่างกายเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม กล่าวได้ว่าวิวัฒนาการเป็นตัวเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติที่อยู่ในสิ่งมีชีวิต ซึ่งเกิดตามกาลเวลา และความจำเป็น

เมื่อใช้กับสังคมมนุษย์นั้นวิวัฒนาการจะต้องผ่านเป็นลำดับขั้น (Stages) ก่อนที่จะเป็นมนุษย์ในปัจจุบัน

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้นำแนวความคิดการวิวัฒนาการมาเป็นอีกหนึ่งทฤษฎี โดยจะวิวัฒนาการของสังคมจากแบบง่ายๆจนมาถึงขั้นความก้าวหน้าทางอารยธรรม

Comte (ค.ศ.1798-1857) ได้ทำการนำประวัติศาสตร์มาแบ่งออกเป็นขั้นตอนใหญ่ๆ คือ

ขั้นแรก ยุคแห่งทหารและความเชื่อในเทพเจ้า (Theological and Military Epoch) สังคมระยะนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ จินตนาการ ไม่มีความเสรีภาพ

ขั้นที่ 2 ยุคแห่งปรัชญาและกระบวนการทางกฎหมาย ช่วงนี้หาตัวตนของตนเองแทบไม่ได้ เป็นแค่เพียงช่วงที่ต่อมาจากช่วงแรก

ขั้นที่ 3 หรือขั้นสุดท้าย อยู่แห่งวิทยาการและการอุตสาหกรรม ทฤษฎีและแนวคิดต่างๆเริ่มได้รับการยอมรับมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมมีลักษณะไม่อยู่นิ่งจึงมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นไปได้อย่างช้าๆ จะเรียกว่า Static หาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจะเรียกว่า Dynamic การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับการเลือกปฏิบัติของคนในสังคมนั้นๆ ถ้าการปฏิบัติมีทิศทางที่สวนกับด้านอุดมคติ วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เพราะถ้าเมื่อใดคนในสังคมมีความคิดที่เปลี่ยนไป ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรม ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคม

Kroeber (ค.ศ.1952) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้ 5 ขั้นตอนด้วยกันดังต่อไปนี้

- 1 ขั้นที่มีการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่และนำมาใช้ในสังคม
- 2 คนในสังคมเกิดการยอมรับเอาสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆเข้ามาใช้ในสังคมจนเกิดจุดอิ่มตัว
- 3 ค้นอิมตัวของวัฒนธรรมในสังคม เป็นอารยธรรมที่มีความเจริญก้าวหน้าต่างๆถึงจุดที่สูงที่สุด
- 4 ท่านที่มีการทำซ้ำแบบเดิมเป็นปกติ ไม่มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่เกิดขึ้น
- 5 เมื่อถึงจุดอิ่มตัวแล้ว ลักษณะวัฒนธรรมเป็นไปตามแบบเดิม จนคนในสังคมเกิดความเบื่อหน่าย จึงคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆขึ้นมาอีก โดยแยกตัวออกจากวัฒนธรรมเดิมและสร้างแบบวัฒนธรรมใหม่ๆ ขึ้น

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สภาพทางภูมิอากาศและภูมิประเทศ สามารถเกิดได้ยากจากเกิดขึ้นในบางส่วนของโลก แต่ถ้าเกิดขึ้นแล้วไม่สามารถต่อต้านได้ เช่น ภาวะโลกร้อน น้ำแข็งในขั้วโลกเหนือละลาย เป็นต้น

2 การเปลี่ยนแปลงทางประชากร ทั้งด้านขนาดและการกระจายตัวของประชากร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ประชากรเกิดการอพยพ ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นต้น

3 การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อ การผสมผสานทางวัฒนธรรมในแง่ การที่วัฒนธรรมต่างกัน มาติดต่อกัน ทั้งการบังคับข่มขู่และตามความสมัครใจ สังคมที่อยู่ในเขตของการติดต่อกันจะเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง เมื่อมีวัฒนธรรมย่อยกระจายเข้ามา สังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่นจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและอย่างรวดเร็ว

4 โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง ในสังคมที่มีอำนาจส่วนใหญ่จะตกอยู่กับผู้สูงอายุ จะไม่รับสิ่งใหม่ จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก

5 ทักษะและคุณค่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นของธรรมดากับชาวตะวันตก ส่วนมากจะภูมิใจในความก้าวหน้าและทันสมัย แต่ละสังคมจะมีทัศนคติต่างกัน สังคมที่ยึดการบูชาบรรพบุรุษ อดีต เกียรติยศ สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆและไม่เต็มใจจะเปลี่ยน

6 การเล็งเห็นถึงความจำเป็น สมาชิกของสังคมเล็งเห็นการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะนำไปสู่ความต้องการใหม่ๆ เช่น การขยายบ้านเมืองจำเป็นต้องมีการสาธารณสุข เป็นต้น

7 พื้นฐานทางวัฒนธรรม การเพิ่มพูนความรู้และเทคนิคที่เป็นประโยชน์ของผู้ประดิษฐ์คิดค้น ถ้าพื้นฐานทางวัฒนธรรมเจริญขึ้น การเพิ่มจำนวนของสิ่งประดิษฐ์มากขึ้น

5. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญากับการศึกษาในปัจจุบัน

5.1 ภูมิปัญญาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ.2545 และ(ฉบับที่3) พ.ศ.2553 ได้กำหนดให้หลักสูตรการศึกษาของไทยนั้น เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่น เพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาการศึกษาและพัฒนาประเทศชาติ โดยมีเนื้อหาและสาระสำคัญดังนี้

หมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา

มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

(3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

(4) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(5) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจน เพื่อ การศึกษาต่อให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดหาสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ใน ส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็น สมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคม อื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัด การศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้ สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การ พัฒนาระหว่างชุมชน

หมวด 7 ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

มาตรา 57 ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการ จัด การศึกษาโดยหาประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้ มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและ สังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดการศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งในการจัดการศึกษาของรัฐ ให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วม ขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นและเอกชน ตามที่กฎหมายบัญญัติและให้ความคุ้มครองการจัดการศึกษา อบรมขององค์กรวิชาชีพและ เอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ดังนั้น จึงสมควรมีกฎหมายว่าด้วย การศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นกฎหมาย แม่บทในการบริหารและจัดการการศึกษาอบรมให้สอดคล้องกับ บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทยดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2542: 2-24)

5.2 ภูมิปัญญาไทยกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในการจัดการเรียนการสอนปัจจุบัน การนำภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาในท้องถิ่น เข้ามาร่วมใน การจัดการเรียนการสอนนั้น ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากปัญหาต่างๆเช่น การเปลี่ยนแปลง ของสภาพชุมชน การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน ทักษะคติของผู้บริหาร สถานศึกษา เป็นต้น การเรียนการสอนในสภาพจริงนั้นครูผู้สอนต้องยึดแนวทางตามที่สถานศึกษานั้นๆเป็น ตัวกำหนดแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน และภาระหน้าที่ของครูผู้สอนที่ต้องทำงานอื่นๆ นอกจากภาระการสอน จึงทำให้ครูมีงานที่หนัก จึงมีข้อจำกัดในหลายๆด้านทั้งเรื่องของเวลา การทำวิทย ฐานะ งานอื่นๆของสถานศึกษาที่ตนสังกัด ทำให้ไม่มีเวลาในการจัดทำหลักสูตรและแผนการสอนที่ สอดแทรกภูมิปัญญาไทย เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นตนเองรวมถึงภูมิ

ปัญญาของไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาโดยใช้รากฐานของภูมิปัญญาไทย โดยศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงได้กล่าวไว้ว่า

“ การนำภูมิปัญญาไทยเข้ามาสู่การจัดการศึกษาเพื่อเป็นการเสริมสร้างคุณค่าและศักยภาพของภูมิปัญญาไทย ให้เป็นพลังของสังคมทางภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองรวมถึงสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีความสุขและพึ่งตนเองได้ และนำภูมิปัญญาไทยกลับสู่การศึกษาของชาติโดยการปรับเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนการสอน ให้เชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาสากล ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินั้น ยังต้องมีการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาไทย เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งเป็นแบบอย่างและผู้นำด้านวิธีคิด วิธีการเรียนรู้ประชาธิปไตย ตลอดจนนำผลการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยมาพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง” (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวง.2555:ออนไลน์)

โดยศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงได้เสนอแนะว่า ถ้าจะนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาไทย เข้าสู่ระบบของการศึกษาและสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ควรที่จะดำเนินการโดยจัดให้มีข้อบังคับการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถาบันการศึกษาทุกแห่ง โดยให้หลักสูตรนี้มีบทบาทและความสำคัญเท่ากับหลักสูตรแกนกลางการศึกษา และหลักสูตรของสถานศึกษาทุกแห่ง โดยกำหนดให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดทำแผนเกี่ยวกับการเรียนการสอนบนพื้นฐานภูมิปัญญา และแต่งตั้งปราชญ์ท้องถิ่นเข้ามาดำรงตำแหน่งครูภูมิปัญญาไทย โดยจะต้องมีเกียรติมีศักดิ์ศรีและมีสวัสดิการเทียบเท่ากับครูราชการทุกคน พร้อมทั้งจัดโรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนโดยมีฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเป็นผู้รับผิดชอบและประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทย

ด้านอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นอำเภอที่ภูมิปัญญาที่หลากหลายเช่น การทอผ้าพื้นเมือง การถักไม้กวาดตองกง ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถสร้างอาชีพได้ ในช่วงระยะหลังตั้งแต่ปี พ.ศ.2558 ทางหน่วยงานรัฐได้มีการสนับสนุนการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ โดยจัดให้มีการประกวดผ้าพื้นเมืองต่างๆ การจัดประกวดนางงามโดยใช้เครื่องแต่งกายเป็นผ้าท้องถิ่นของแต่ละชุมชน เป็นต้น ในด้านสถานศึกษาในชุมชนเองได้มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นโดยโรงเรียนเทศบาลศรีพนมมาศพิทยากร ซึ่งมีการทดลองใช้จริงในการจัดการเรียนการสอนในช่วงโม่งลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ผลปรากฏว่าผู้เรียนมีความสนใจในภูมิปัญญาของท้องถิ่นตนเองมากขึ้น โดยผู้เรียนได้ให้เหตุผลว่าสามารถนำมาเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่จะประกอบอาชีพในอนาคตหรือหารายได้พิเศษระหว่างศึกษาได้ จากการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จำเป็นต้องพัฒนาต่อยอดขึ้นไปอีก เพื่อที่จะรองรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนต่อไป

6. ข้อมูลพื้นฐานของ อำเภอลับแล

6.1 ประวัติ สภาพท้องที่ และข้อมูลทั่วไป

เมืองลับแลเป็นเมืองลับ ชับซ้อนด้วยเหตุพื้นที่เป็นภูเขาเตี้ยสลับกับที่ราบลุ่ม ทำให้มองไม่เห็นเมือง ภายในพื้นที่นี้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทำสวนผลไม้ทำให้ดูเป็นป่า และมีอากาศที่เย็น เพราะอยู่ใกล้ภูเขามีต้นน้ำลำธารไหลผ่านตลอดทั้งปีทำให้ป่าบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์สามารถปลูกหมุนเวียนตลอดทั้งปี (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 2542: 69-128) ได้กล่าวว่า โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมือง ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ โดยมหาวิทยาลัยศิลปากร (2543: 139) ได้บันทึกไว้ว่า ลับแลเป็นอำเภอหนึ่งที่มีภูมิประเทศ เป็นป่าดงดิบ มีภูเขาและเนินดินที่สูงต่ำสลับอยู่รายรอบ มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์

ดาร์นี บุญยประสพ (2543: 131) ชาวลับแลสืบเชื้อสายมาจากชาวพวนตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา อีกส่วนหนึ่งที่อพยพมาจากเชียงแสน ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชาวไทยวน หรือไทโยนก

อัษฎนัย กางมุล (2552: 26-44) ได้กล่าวไว้ในหนังสือประวัติเมืองลับแลของพระครูธรรมยุต เจ้าคณะอำเภอลับแล (2520) ได้ระบุว่าเมืองลับแลมีความเจริญมั่นคงขึ้น เรามีเจ้าฟ้าห้ามโกมารราชบุตร กษัตริย์แห่งอาณาจักรโยนกเชียงแสนมาเป็นกษัตริย์ ปกครองครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 1513 หลังอาณาจักรสุโขทัยได้ก่อตั้งในปี พ.ศ.1800 ที่เข้ามามีส่วนในการปกครองเงินทุนมีบทบาทสำคัญในฐานะหัวเมืองหน้าด่าน เมืองลับแลอยู่ในการปกครองของเมืองทุ่งยั้ง มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกันมากมีผลให้การคมนาคมติดต่อระหว่างสองเมืองสะดวกและรวดเร็วการติดต่อกับอาณาจักรล้านนาไทย เพราะถูกกั้นกับภูเขาที่สูงจากทางเหนือของเมืองลับแลตรงพรมแดนของจังหวัดแพร่ ประกอบกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาไทยไม่เคยเกาถึงเมืองลับแลว่าอยู่ในอาณาเขตปกครองของตน เหตุผลดังกล่าวนี้ทำให้ผู้ศึกษาอนุมานได้ว่าเมืองลับแลน่าจะอยู่ในการปกครองของเมืองสุโขทัย

เจ้าฟ้าฮ้ามกุมาร ได้เป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่ปกครองเมืองลับแลจากนั้นได้มีราษฎรคนไทยจากดินแดนอื่นอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองลับแลเพิ่มมากขึ้น เจ้าฟ้าฮ้ามกุมารได้จัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรตามหลักฐานตามความเหมาะสมโดยราษฎรที่มีเชื้อสายมาจากอาณาจักรโยนกเชียงแสน ให้ตั้งบ้านเรือนตั้งแต่บ้านคอกช้าง คอกควาย บ้านต้นเกลือ บ้านเชียงแสน มารับแลง(บ้านท้องลับแล) ส่วนราษฎรที่มีเชื้อสายมาจากเวียงจันทน์ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านยางกะได บ้านนาแก้ว และบ้านทะเล

โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมือง ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ โดยมหาวิทยาลัยศิลปากร (2543: 139) ได้บันทึกไว้ว่า ลับแลเป็นอำเภอหนึ่งที่มีภูมิประเทศ เป็นป่าดงดิบ มีภูเขาและเนินดินที่สูงต่ำสลับอยู่รายรอบ มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ อาชีพส่วนใหญ่ของชาวอำเภอลับแลจึงมีการเลี้ยงสัตว์ ทำสวน และงานหัตถกรรมของชุมชน

ภาพประกอบ 2 เจ้าฟ้าอำมมาร

ชาวอำเภอลับแลมาจากสิบสองปันนา เขตเมืองลื้อ เมืองฮ่อ ขณะนั้นเมืองทั้งสองได้เกิดสงคราม ชาวลับแล (เดิม) จึงย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากที่จังหวัดเชียงใหม่ กว่า 100 ครอบครัว ต่อมาเมืองเชียงใหม่เกิดศึกสงครามอีก จึงได้ย้ายถิ่นฐานมาอำเภอลับแลในปัจจุบัน

อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นหลักฐานที่สำคัญที่สามารถระบุได้ว่า ชาวอำเภอลับแลนั้นมาจากไหน นั่นคืองานหัตถกรรมของหญิงสาวในอำเภอลับแล ได้แก่ งานทอผ้า ทั้งผ้านุ่ง ผ้าห่ม ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าขาวม้า ยาม ฯลฯ ซึ่งในปัจจุบันยังมีการสืบทอดเทคนิคและวิธีต่างๆอย่างต่อเนื่อง (ทรงพันธ์ วรรณมาศ 2549: 43-44)

สภาพทางภูมิศาสตร์

สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอลับแล มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดอื่นๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอด่านซ้าย (จังหวัดแพร่)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองอุตรดิตถ์

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอตรอน และอำเภอศรีสัชนาลัย (จังหวัดสุโขทัย)

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอศรีสัชนาลัย (จังหวัดสุโขทัย)

สภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ทั่วไปของอำเภอลับแลเป็นที่ราบ ลักษณะสีเหลืองปนฟ้า ล้อมรอบด้วยภูเขา มีบ้านพักอาศัยของประชาชนกระจายอยู่ทั่วไป ปะปนกับพื้นที่ทำการเกษตร

สภาพภูมิอากาศ

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศทั่วไป ส่วนใหญ่อำเภอลับแลเป็นที่ราบมีภูเขาล้อมรอบอยู่ในภาคเหนือตอนกลาง ลักษณะอากาศร้อนจัดในฤดูร้อนและหนาวในฤดูหนาว โดยฤดูร้อนจะเริ่มประมาณปลายเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนจะเริ่มประมาณเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาวจะเริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์

การปกครอง

การปกครองส่วนภูมิภาค

อำเภอลับแลแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 8 ตำบล 57 หมู่บ้าน ได้แก่

1.ศรีพนมมาศ (Si Phanom Mat)	-
2.แม่พูล (Mae Phun)	11 หมู่บ้าน
3.น่านกกก (Na Nok Kok)	5 หมู่บ้าน
4.ฝายหลวง (Fai Luang)	11 หมู่บ้าน
5.ชัยชุมพล (Chai Chumphon)	11 หมู่บ้าน
6.ไผ่ล้อม (Phai Lom)	7 หมู่บ้าน
7.ทุ่งยั้ง (Thung Yang)	10 หมู่บ้าน
8.ด่านแม่คำมัน (Dan Mae Kham Man)	8 หมู่บ้าน

การคมนาคมขนส่ง

เทศบาลตำบลศรีพนมมาศ มีการคมนาคมขนส่งกับพื้นที่ใกล้เคียงทางเดียว คือการคมนาคมขนส่งทางรถยนต์ ซึ่งปัจจุบันสามารถเดินทางไปยังหัวใกล้เคียงได้รวดเร็ว และสะดวก เช่น

ลับแล – สุโขทัย ระยะทางประมาณ 105 กิโลเมตร ถนนลาดยาง ใช้เวลาประมาณ 1.30 ชม.

ลับแล – พิษณุโลก ระยะทางประมาณ 115 กิโลเมตร ถนนลาดยาง ใช้เวลาประมาณ 1.30 ชม.

ลับแล – แพร่ ระยะทางประมาณ 85 กิโลเมตร ถนนลาดยาง ใช้เวลาประมาณ 1 ชม.

ลับแล – ลำปาง ระยะทางประมาณ 140 กิโลเมตร ถนนลาดยาง ใช้เวลาประมาณ 2 ชม.

สภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ

ประชากรของอำเภอลับแล มีรายได้จากอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ อาชีพที่ทำรายได้ให้แก่อำเภอลับแล คือ

1. ด้านเกษตรกรรม

1.1 การเพาะปลูก ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาทำสวนผลไม้ และปลูกพืชไร่ ได้แก่ปลูกข้าวเจ้าข้าวเหนียวทำสวนทุเรียน ลางสาด มังคุด กาแฟ การทำสวนผัก หลังการทำนา ได้แก่การทำหอมแดง ถั่วงอก

1.2 การปศุสัตว์ ประชากรส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงเพื่อใช้บริโภคในครอบครัว และ จำหน่ายภายในจังหวัด ได้แก่ โค กระบือ สุกร เป็ด ไก่

1.3 การประมง ประชาชนในอำเภออาศัยจับสัตว์น้ำกันในแหล่งน้ำและบึงใหญ่ คือ บึงมายหนองพระแล หนองนาเกลือ ซึ่งเป็นแหล่งประมงน้ำจืด ที่ทำรายได้ให้แก่ราษฎรได้มาก

2. ด้านพาณิชย์

มีการประกอบอาชีพค้าขายเป็นจำนวนมาก

3. ด้านอุตสาหกรรม

ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบจากทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นส่วนใหญ่ เป็นอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าทางการเกษตร และอุตสาหกรรมด้านอาหาร เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การทำผ้าห่ม นวม ทอผ้าขึ้นตีนจก ทำไม้กวาดดอกตองกง

5.2 ตำนานเมืองลับแล

ตำนานนี้เล่ากันสืบมาว่า ครั้งหนึ่งมีชายคนหนึ่ง (น่าจะเป็นคนเมืองทุ่งยั้ง) เข้าไปในป่า ได้เห็นหญิงสาวสวย หลายคนเดินออกมา ครั้นมาถึงชายป่า นางเหล่านั้นก็เอาใบไม้ที่ถือมาไปซ่อนไว้ในที่ต่างๆ แล้วก็เข้าไปในเมืองด้วย ความสงสัยชายหนุ่มจึงแอบหยิบใบไม้มาเก็บไว้ใบหนึ่ง ตกบ่าหญิงสาวเหล่านั้นกลับมา ต่างก็หาใบไม้ที่ซ่อนซ่อนไว้ ครั้นได้แล้วก็ถือใบไม้นั้นเดินหายลับไป มีหญิงสาวคนหนึ่งหาใบไม้ไม่พบ เพราะชายหนุ่มแอบหยิบมา นางวิตก เดือดร้อนมาก ชายหนุ่มจึงปรากฏตัวให้เห็นและคืนใบไม้ให้ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือขอติดตามนางไปด้วยเพราะ ปรารถนาจะได้เห็นเมืองลับแล หญิงสาวก็ยินยอม นางจึงพาชายหนุ่มเข้าไปยังเมือง ซึ่งชายหนุ่มสังเกตเห็นว่า ทั้งเมือง มีแต่ผู้หญิง นางอธิบายว่าคนในหมู่บ้านล้วนมีศีลธรรม ถือวาจาสัตย์ ใครประพฤติผิดก็ต้องออกจากหมู่บ้านไป ผู้ชาย ส่วนมากมักไม่รักษาวาจาสัตย์จึงต้องออกจากหมู่บ้านกันไปหมด แล้วนางก็พาชายหนุ่มไปพบมารดาของนาง ชายหนุ่ม เกิดความรักใคร่ในตัวนางจึงขออาศัยอยู่ด้วย มารดาของหญิงสาวก็ยินยอม แต่ให้ชายหนุ่มสัญญาว่าจะต้องอยู่ใน ศีลธรรม ไม่พูดเท็จ ชายหนุ่มได้แต่งงานกับหญิงสาวชาวลับแลจนมีบุตรชายด้วยกัน ๑ คน

ภาพประกอบ 3 ประตูเมืองลับแล

วันหนึ่งขณะที่ภรรยาไม่อยู่บ้าน ชายหนุ่มผู้พ่อ เลี้ยงบุตรอยู่ บุตรน้อยเกิดร้องไห้หาแม่ไม่ยอมหยุด ผู้เป็นพ่อ จึงปลอบว่า "แม่มาแล้วๆ" มารดาของภรรยาได้ยินเข้าก็โกรธมากที่บุตรเขยพูดเท็จ เมื่อบุตรสาวกลับมา ก็บอกให้รู้เรื่อง ฝ่ายภรรยาของชายหนุ่มเสียใจมากที่สามีไม่รักษาวาจาสัตย์ นางบอกให้เขาออกจากหมู่บ้านไปเสียแล้วนางก็จัดหา ย่ามใส่เสบียงอาหารและของใช้ที่จำเป็นให้สามี พร้อมทั้งชุดหิ้วขม้นใส่ลงไปด้วยเป็นจำนวนมาก จากนั้นก็พาสามีไปยัง ชายป่า ชี้ทางให้ แล้วนางก็กลับไปเมืองลับแล ชายหนุ่มไม่รู้อย่างไรก็ต้องเดินทางกลับบ้านตามทีภรรยาชี้ทาง ให้ระหว่างทางที่เดินไปนั้น เขามีความรู้สึกว่ายุ่งย่ามที่ถือมาหนักขึ้นเรื่อยๆ และหนทางก็ไกลมาก จึงหยิบเอาขม้นที่ ภรรยาใส่มาให้ทิ้งเสียจนเกือบหมด ครั้นเดินทางกลับไปถึงหมู่บ้านเดิม บรรดาญาติมิตรต่างก็ซักถามว่าหายไปอยู่ที่ไหน มาเป็นเวลานาน

ชายหนุ่มจึงเล่าให้ฟังโดยละเอียดรวมทั้งเรื่องขมื่นที่ภรรยาใส่ยามมาให้แต่เขาทิ้งไปเกือบหมด เหลืออยู่เพียงแ่งเดียว พร้อมทั้งหยิบขมื่นที่เหลืออยู่ออกมา ปรากฏว่าขมื่นนั้นกลับกลายเป็นทองคำทั้งแท่ง ชายหนุ่ม รู้สึกแปลกใจและเสียตาย จึงพยายามย้อนไปเพื่อหาขมื่นที่ทิ้งไว้ ปรากฏว่าขมื่นเหล่านั้นได้งอกเป็นต้นไปหมดแล้ว และ เมื่อขุดดูก็พบแต่แ่งขมื่นธรรมดาที่มีสีเหลืองทอง แต่ไม่ใช่ทองเหมือนแ่งที่เขาได้ไป เขาพยายามหาทางกลับไปเมือง ลับแล แต่ก็หลงทางวณไปไม่ถูก จนในที่สุดก็ต้องละความพยายาม กลับไปอยู่หมู่บ้านของตนตามเดิม

7. เอกสารและตำราเรื่องผ้าทอพื้นเมือง

7.1 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า

เมื่อครั้งก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์ได้ใช้หนังสัตว์ที่ไม่พอกมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นใช้หนังสัตว์ที่พอกเพราะมีความอ่อนนุ่มกว่า แต่การใช้หนังสัตว์เป็นเครื่องนุ่งห่มนั้นค่อนข้างหนักและร้อนมาก มนุษย์จึงได้พยายามคิดหาวัสดุอย่างอื่นที่เบาและไม่เก็บความร้อนมากมาทดลองใช้ได้แก่ ใบหญ้า ใบไม้ต่างๆ ได้นำมาเป็นเครื่องนุ่งห่ม แต่เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์ย่อมแสวงหาความสุข ความสวยงามเพิ่มขึ้นอยู่เสมอ ดังนั้นมนุษย์จึงพยายามหาวิธีสร้างเครื่องนุ่งห่มให้สวยงามยิ่งขึ้น ทุกวันนี้ วัสดุที่ใช้น้ำมันทอดเป็นเสื้อผ้ามีมากมายหลายชนิด เช่น ไผ่ไหม นำมาถักเป็นผ้าแพร ไผ่ฝ้ายใช้ทอเป็นผ้าฝ้าย คนแก่ใช้ทอเป็นสีกหลาด เยื่อไผ่ใช้ทอเป็นผ้าลินิน ถั่วป่าน เป็นต้น

ในการทอผ้ามีด้ายอยู่ 2 ชนิด ชนิดหนึ่งเรียกว่า “ด้ายพุ่ง” อีกชนิดหนึ่งเรียกว่า “ด้ายยืน” การทอผ้า หมายถึงการเอาเส้นด้ายพุ่งกับเส้นด้ายยืนเข้าขัดกัน ปฐมเหตุที่มนุษย์รู้จักการทอผ้านั้น นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีเข้าใจกันว่าคงได้มาจากการสานกระบุง สานกระจาดหรือกระด้าง ตลอดจนฝากระโทมขัดแตะ ซึ่งมีไม้ยืนและไม้ขัดด้ายอย่างการทอผ้าเหมือนกัน

ภาพประกอบ 4 กี่หรือทอผ้าของอำเภอลับแล

เครื่องทอผ้าภาษาสามัญเรียกว่า “หูก (loom)” เดิมทีเดียวลักษณะของหูกคงเป็นรูปร่างอย่างง่าย ๆ คือมีไม้สำหรับผูกด้ายยืนหัวท้าย 2 อัน เวลาจะทอก็ใช้มือหรือไม้พาดด้ายพุ่งเข้าไปร้อยขัดกับด้ายยืน ต่อมามีการดัดแปลงแยกด้ายยืนตอนปลายเส้นให้ผูกอยู่ที่ไม้สองอัน สำหรับใช้มือยกขึ้นลงในเวลาส่งด้ายพุ่งเข้าไปขัด ต่อมามีการกี่ยกย้ายขึ้นลงให้ทำงานได้ด้วยเท้า ใช้กระสวยแทนมือในการพุ่งด้าย ทำให้การทอผ้ารวดเร็วขึ้น

สำหรับประวัติการทอผ้าของไทยนั้น ประมาณพุทธศักราช 400 คนชาติไทยเริ่มอพยพมาจากทางใต้รวมกันเป็นประเทศเรียกว่านครเพทาย เป็นอาณาจักรไทยอีสาน ชาวอีสานรู้จากการย้อมผ้าสี ทำพรมขนสัตว์ ทอผ้าเป็นดอกดวงและทอผ้าได้หลายชนิด จากการเลี้ยงไหม ประมาณพุทธศักราช 800 จีนได้รุกล้ำจนคนชาติไทยต้องถอยถอยลงมาทางใต้เรื่อยๆ พวกไทยน้อยอพยพลงมาตามแม่น้ำโขงจนถึงประเทศไทยปัจจุบันนี้ คนไทยที่อพยพลงมาได้นำเอาวิชาหัตถกรรมทอผ้าปิดหน้าต่างติดมาด้วย การทอผ้าในสมัยโบราณทำไว้เพื่อใช้เองภายในครอบครัว และทอได้ช้า การหัตถกรรมใหม่และการทอผ้าของไทยได้สืบทอดกันมาช้านานนับพันๆ ปี จนปัจจุบันก็ยังคงมีการทอผ้าอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศ ซึ่งจะมีลักษณะต่างกันไปตามของแต่ละชุมชนแต่ละท้องถิ่น เช่น การทอผ้ามัดหมี่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การทอผ้าเชิงจกในภาคเหนือ การทอผ้ายกในภาคใต้ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ

หัตถกรรมประเภทการทอผ้าพื้นเมืองของไทย ยังมีทำกันอยู่ทั้งเป็นระดับหัตถกรรมในครัวเรือนและระดับอุตสาหกรรมขนาดย่อม อาทิเช่น ในบริเวณภาคกลางและภาคใต้ส่วนใหญ่จะเป็นการทอระดับหัตถกรรมในครัวเรือน ส่วนภาคเหนือส่วนใหญ่จะทอในระดับอุตสาหกรรมขนาดย่อม (มหาวิทยาลัยศิลปากร 2544: 20-27)

7.2 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า อำเภอลับแล

ราวพุทธศตวรรษที่ 16 เจ้าหนานคำลือ เจ้าแคว้นเมืองลับแล มีดำริที่จะกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดเมืองนอน พร้อมกับนำความสำเร็จในการสร้างบ้านเมืองไปแจ้งญาติพี่น้องที่ราบ เมื่อเดินทางมาถึงโยนกเชียงแสนได้เข้าเฝ้าเจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 21 แห่งอาณาจักรเชียงแสน เพื่อกราบทูลความเป็นมาของการไปตั้งถิ่นฐานที่ลับแลให้ท่านทรงทราบ พร้อมกับขอพระราชทานหออพระไตรปิฎกและพระสงฆ์ 6 รูปมาตั้งเมืองลับแลด้วย เจ้าแคว้นหนานคำลือมีธิดาชื่อ เจ้านางสุมาลี และมีพี่น้องชื่อ เจ้านางสุมาลา ทั้ง 2 พระองค์มีความสามารถด้านการทอผ้า จึงชักชวนชาวลับแลให้รู้จักการทอผ้า ประชากรส่วนใหญ่จึงมีความสามารถในการทอผ้าขึ้นต้นจก ซึ่งมีเอกลักษณ์ของอำเภอลับแลเองจนสามารถแบ่งลักษณะของผ้าขึ้นต้นจกได้ 3 ยุค คือ

ยุคแรก เป็นช่วงตอนปลายสมัยอยุธยา ประชาชนส่วนใหญ่อพยพมาจากเชียงแสน มาอยู่ในแถบนี้ นิยมการทอผ้าขึ้นดอกเคี้ย กากากเขียว กากากแดง

ยุคที่สอง นิยมขึ้นไกร ขึ้นชีว ตัวขึ้นเปลี่ยนเป็นลายมุก สีที่ปรากฏในผ้าขึ้นใช้สีเขียวเป็นหลัก พื้นจำ นิยมใช้ผ้าขาวต่อหัวผ้าขึ้นหรือผ้าแดง เหมือนยุคแรก

ยุคที่สาม ตัวขึ้นนิยมใช้ผ้าไกร ขึ้นมุก ขึ้นชีว ต่อตีนด้วยผ้าจก

หมู่บ้านทอผ้าพื้นเมืองลับแลซึ่งมีผ้าทอต่างๆ ทั้งผ้าหมี่ ผ้าขาวม้า ผ้าขึ้นต้นจก ขึ้นมุก ขึ้นลับแล และผ้าทอต่างๆ อีกมากมายที่บ้านคุ่มและบ้านนาทะเล ในเขตชัยภูมิพลทุกหลังคาเรือนจะมีที่ทอผ้าตั้งอยู่ได้ถนัดบ้าน คล้ายกับบ้านหาดเลี้ยว อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งหลายภาคขอขอบคุณเมืองลับแล คุณคล้ายกับผ้าทอหาดเลี้ยวมาก แต่การใช้สีสันทันต่างกันถ้าทอลับแลนิยมใช้สีพื้นทึบมากกว่า (ร่ำไพบรรณ แก้วสุริยะ 2529: 45) เช่นเดียวกับ สมศักดิ์ ฝาเจริญ (2529: 48-50) ที่ระบุว่า ลายผ้าขึ้นเป็นเจ้าของอำเภอลับแลมีหลากหลาย เช่น ลายหงส์ ลายนกสร้อย ลายแปดขอ ลายแปดขอโบราณ ลายขอผัก

กูด ลานขอชีว ลายดอกก้ามกุ้ง ลายบัวหงาย ลายบัวคว่ำ ลายขอ ลายงูพันไม้ข้าว ฯลฯ ซึ่งแต่ละลายมีความแตกต่างกันออกไป

ทรงพล ศิวานนท์ (2543: 12-30) ได้ระบุรูปแบบลักษณะดั้งเดิมวิวัฒนาการของลวดลายการทอผ้าขึ้นตีนจก อำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ ไว้ว่า ชาวไทพวนที่อาศัยอยู่ที่เมืองลับแลในจังหวัดอุตรดิตถ์ได้ทอ ตีนจกที่มีสีเขียวย่อ่น สีเหลือง และสีน้ำตาล ที่ย้อมโดยวิธีธรรมชาติ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปซิกแซกเป็นส่วนแถบสำคัญที่สำคัญ หงส์ตัวเล็กที่ผูกปลายปรากฏอยู่ตรงกลาง ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนสีเหลืองอ่อน ตีนจกเป็นการทำสืบเนื่องกันมายาวนานในอำเภอลับแล ในสมัยก่อนใช้วิธีธรรมชาติในการย้อมสีของเส้นไหม ปัจจุบันการย้อมสีวัตถุโดยใช้กระบวนการทางเคมีทำให้สีสดและคงทนกว่า การใช้เส้นไหมทดแทน เรียกว่า ไหมหลอด

7.3 ประเภทของผ้าทอพื้นเมือง อำเภอลับแล

เมืองลับแล เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นเมืองล้านนาโบราณมีมาตั้งแต่สมัยก่อนกรุงสุโขทัยชาวลับแล เป็นเชื้อชาติไทยวนอพยพมาจากเมืองเชียงแสนในสมัยอยุธยาตอนปลายแบ่งเป็น 2 พวก คือพวกแรกเข้ามาตั้งหลักครั้งแรกที่หมู่บ้านเชียงแสน ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ อีกกลุ่มหนึ่งไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่หมู่บ้านน้ำอ่าง อำเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์ ดังนั้นชาวลับแลจึงมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเป็นแบบล้านนาดั้งเดิม ลักษณะผ้าขึ้นของลับแลจะเป็นการต่อตัวขึ้นเป็นท่อนๆ คนสมัยก่อนไม่นุ่งผ้าผืนเดียว ด้วยความเชื่อที่ว่า ผ้าผืนเดียวเป็นผ้าของคนตาย เป็นผ้านุ่งผีทำให้ผ้าที่ใช้มีการต่อตัวต่อเวย เป็นผ้านุ่งของคน นิยมใช้สีขาว สีแดง ซึ่งเชื่อกันว่าจะให้ความเป็นสิริมงคลกับผู้สวมใส่ กันสิ่งอัปมงคลได้ เวยจะนิยมต่อกับผ้าขึ้นเล็กๆ เข้าไปอีก เชื่อว่าการต่อเวยขึ้นเป็นการต่ออายุให้กับผู้สวมใส่ รูปแบบผ้าทอพื้นเมืองของเมืองลับแลมีหลายชนิด ดังต่อไปนี้

1. ผ้ายกมุก (Muk, Supplementary warp weaving) การทอผ้ายกมุก เป็นศิลปะการทอผ้าแบบหนึ่งของกลุ่มวัฒนธรรมไทยวน และกลุ่มวัฒนธรรมไทพวน นิยมทอกันในภาคเหนือเพื่อทำตัวขึ้น เรียกว่า ขึ้นมุก การยกมุกมีลักษณะเหมือนกับการยกดอก แต่มีวิธีการปลีกย่อยซับซ้อนกว่า เพราะต้องเพิ่มเส้นยืมพิเศษ โดยเตรียมด้ายเส้นยืมพิเศษนี้เหมือนเส้นยืมปกติซึ่งมี เนา กันเส้นด้านเป็นลวดลายอยู่แล้ว ปลายเขาทั้ง 2 ข้างมีถุงทรายถ่วงไว้ เพื่อต้องการให้เกิดลวดลาย ผู้ทอจะขยับถุงทราย เขาหรือไม้ค้ำก็จะรั้งด้ายยืมให้สลับกันจนเกิดเป็นลวดลาย

ลายมุกจะมีความเป็นระเบียบ เพราะมีขนาดเท่าๆกัน ดูกลมกลืน การสอดสีทำได้ยาก ลวดลายจึงดูไม่ฉูดฉาด เป็นที่นิยมในการทำตัวขึ้น

ภาพประกอบ 5 ผ้ายกมุก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

2. ผ้าพื้น (Plain weave) เป็นการทอเส้นใยที่เป็นเส้นยืนและเป็นเส้นพุ่งลายขัดกันแบบง่ายๆ เส้นใยอาจมีสีเดียวหรือต่างสีสลับกันเป็นริ้ว หรือลวดลายตารางแบบต่างๆ นิยมใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับทำเครื่องนุ่งห่มของชาวบ้าน มีทั้งฝ้ายเส้นหยาบและเส้นละเอียด บางที่เป็นเส้นไหมย้อมสีหลากหลาย เช่นผ้าไหมไทย ที่นักท่องเที่ยวนิยมซื้อไปตัดเสื้อผ้าสมัยใหม่

ภาพประกอบ 6 เสื้อพื้นเมืองลับแล

ภาพประกอบ 7 ถุงโก การแปรรูปจากผ้าพื้น

3. ผ้าจก (Chok, Extra Supplementary warp) การจก เป็นการสร้างลวดลายฉลุทอ ด้วยการเพิ่มเส้นพิเศษเสริมโครงสร้างปกติที่เป็นเส้นพุ่ง หรือมีเส้นพุ่งแทรกเข้าไปเป็นช่วงๆ ตลอดความกว้างของผ้า การจกต้องใช้อุปกรณ์พิเศษเป็นวัตถุปลายแหลม ในอดีตใช้ปลายนิ้วของผู้ทอแต่ต่อมานิยมใช้ขม่น โดยใช้ปลายขม่นยกด้ายเส้นยืนเพื่อที่จะสอดด้ายเส้นพุ่งเข้าไป ลวดลายเป็นไปตามแนวขวางของผ้า เป็นลายที่เกิดจากสีสันของผ้า ด้ายแต่ละสีอยู่เป็นช่วงๆตามแนวของเส้นพุ่งที่อยู่ในระดับเดียวกัน อันที่จริงการจกคือการปักด้ายสีต่างๆลงบนผ้าในขณะที่กำลังทอ แม้ด้ายออกโครงสร้างของผ้าก็ยังคงอยู่

ภาพประกอบ 8 ชิ้นดินจก อำเภอลับ

ภาพประกอบ 9 ลวดลายผ้าจก อำเภอลับแล

การจกทำได้ 2 วิธี ชาวล้านนาตะวันตกนิยมคว่ำหน้าผ้าลง ผู้ทอจะไม่เห็นลวดลายจริงขณะทอ จังหวัดที่ทอแบบนี้เช่น ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ ส่วนแบบที่สอง จะเป็นการทอแบบด้านหน้าปกติ จะไม่เห็นลวดลายด้านหลังขณะทอเป็นวิธีถนัดของชาวไทพวนหรือลาวพวน เช่น อุตรดิตถ์ สุโขทัย เป็นต้น (วิธิพานิชพันธ์ 2547: 23-24)

ดินจกจะสามารถแบ่งเป็น 2 ชนิด ชนิดที่ 1 ดินจกที่มีสีเดียวล้วน กล่าวคือ สีเหลืองหรือสีทอง วัสดุเป็นไหมและฝ้ายผสมกัน ซึ่งมีลวดลายต่างๆ ดังนี้ ลายดอกเก้งจาว ลายขอกกระเบื้อง ลายแปดขอ ลายหงส์เครือใหญ่ ลายหงส์เครือกลาง ลายหงส์เครือน้อย ลายหงส์เชิงแสน เป็นต้น ชนิดที่ 2 คือ ผ้าจกหลายสี กล่าวคือการใช้สีของเส้นด้ายจำนวนหลายสีในการจก เช่น สีเหลือง สีแดง สีดำ สีกำ เป็นต้น

ภาพประกอบ 10 ผ้าจกสีเดียว

ภาพประกอบ 11 ผ้าจกหลายสี

4. ถูย้อม สตรีชาวลับแลนิยมใช้ถูย้อมไว้สำหรับใส่หมาก พลุ สิ่งขอเครื่องใช้ต่างๆ ทอด้วยผ้าฝ้าย สีแดง เหลือง เป็นริ้วสลับกัน ขอบปากย้อมทำเป็นลวดลายจกต่างๆ ด้านข้างของถูจะทำเป็นพู่ห้อยไว้สองข้าง ระหว่างพู่ห้อยจะมีการฝั้นเส้นด้ายต่อกัน เรียกว่า ถักท้องแมงดา ในบางครั้งก็ปักเลื่อมเพื่อเพิ่มความสวยงาม

ย่ามของชาวลาบแลมีจุดประสงค์สำหรับใส่ข้าวของต่างๆ หรือจะมีอีกชื่อว่า ถุงกุลา ถุงคุลา หรือ ถุงลัวะ ในปัจจุบันถุงย่ามจะมีความสวยงามมากขึ้น นิยมนำใส่สิ่งของไปงานต่างๆ

ภาพประกอบ 12 ถุงย่าม อำเภอลาบแล

5. ผ้าเช็ดปาก มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือสี่เหลี่ยมด้านเท่า ขนาด 6x5 นิ้ว หรือ 6x8 นิ้ว ทอด้วยฝ้าย ในการทอจะทอลวดลายตาหมากรุก บริเวณชายจะตกแต่งแตกต่างกัน เช่น ลายนก ลายต้นไม้ ลายม้า ลายช้าง ลายขอเหลี่ยม เป็นต้น

6. หมอนหน้าจก หมอนหน้าจกจะมี 2 ชนิด คือ

1. หมอนหก หรือ หมอนหน้าอิฐ เป็นหมอนที่ใช้หนุนนอนในชีวิตประจำวัน ความกว้าง 17x20 เซนติเมตร หนาประมาณ 9-10 เซนติเมตร ตัวหมอนจะแบ่งเป็นช่องๆ 6 ช่องเอาไว้ยัดนุ่น (จึงเรียกว่าหมอนหก) ตัวหมอนจะทำด้วยผ้าพื้น เป็นผ้าฝ้ายสีขาว ด้านหน้าหมอนจะจกลาย เรียกว่า “หน้าหมอนจก”

2. หมอนสามเหลี่ยม หรือ หมอนขวาน เป็นหมอนสามเหลี่ยมด้านเท่า มีช่องเอาไว้ยัดนุ่น จำนวน 15 ช่อง ด้านหน้าหมอนจะจกด้วยไหมหรือด้าย ปักด้วยเลื่อม หมอนชนิดนี้นิยมทำเพื่อถวายพระภิกษุเท่านั้น ขรवासหรือชาวบ้านจะไม่นิยมใช้ (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม 2553: 208-244)

ภาพประกอบ 13 หมอนหน้าจก

ภาพประกอบ 14 หมอนสามเหลี่ยม (หมอนผา)

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทรงพล ศิวานนท์ (2543: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยลวดลายการทอผ้าขึ้นตีนจก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการศึกษาพบว่า ลวดลายผ้าขึ้นตีนจกอำเภอลับแลเป็นการทอลวดลายด้วยเทคนิคการจกเต็มผืน ผ้าขึ้นของลาว และผสมผสานลวดลายการทอผ้าขึ้นตีนจกกลุ่มไทวนและลาวพวน ในส่วนของตัวขึ้น ทอลายมุกเช่นเดียวกับการถอดตัวขึ้นของเมืองพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศลาว ในส่วนของหัวขึ้นพบลวดลายการทอลายสอง และลายสาม ซึ่งเป็นลวดลายการทอที่กลุ่มไทวนนิยมทอ

อัมมัย กางมูล (2552: 198-199) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การฟื้นฟูอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจกของชุมชนบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการศึกษารูปได้ตั้งนี้ ประชาชนในหมู่บ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นกลุ่มคนไทย-ยวน ได้อพยพมาจากเมืองเชียงแสน แห่งอาณาจักรล้านนา ผ้าขึ้นตีนจกของบ้านท้องลับแล มีรายละเอียดที่เป็นรายโบราณเพียง 4 ลาย คือ ลายหงส์ใหญ่ ลายหงส์เครือ ลายแปดขอ และลายหกขอ

ทิพย์คำพร หาญอมรเศรษฐ (2546: 140-143) ได้ทำการศึกษาเรื่อง พลวัตการทอผ้าพื้นเมืองกรณีศึกษาผ้าทอขึ้นตีนจกบ้านนาทะเล ตำบลชัยภูมิพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตผ้าขึ้นตีนจกจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านนาทะเล พบว่า ในกระบวนการผลิตประกอบด้วยวัตถุดิบที่ใช้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในส่วนของฝ้าย ในอดีตผู้ทอผ้าได้ปลูกฝ้ายขึ้นมาใช้เอง มีกระบวนการผลิตเส้นใยครบวงจร แต่ปัจจุบันชาวบ้านหันมาใช้เส้นสำเร็จรูปจากโรงงาน สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและลวดลายของผ้าเกิดจากการเข้ามาทอผ้าซื้อภาพโบราณของพ่อค้าและนายหน้า จากคนนอกพื้นที่เพื่อนำไปจำหน่ายกับชาวต่างชาติคนต่างถิ่น ทำให้ผู้เข้าผู้ทอผ้าในหมู่บ้านไม่เคยพบเห็นผ้าโบราณที่บรรพบุรุษได้ทำเก็บไว้ ส่งผลให้ขาดการต่อเนื่องของการศึกษารูปแบบลวดลายผ้าผ้าขึ้นตีนจกโบราณ

จริยา รอดจันทร์. (2552: 148-156). ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์งานหัตถกรรมผ้าทอมัดหมี่ของชาวไทยพวน บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. โดยพิจารณาเปรียบเทียบข้อมูลจากสามแหล่งผลิตใหญ่จาก 3 ตำบล ประกอบด้วยกลุ่มทอผ้ามัดหมี่ “บ้านพวน” ตำบลหินปัก กลุ่มทอผ้าบ้านกล้วย ตำบลบ้านกล้วย และ ศูนย์ผ้ามัดหมี่ “ป่าณรงค์” ตำบลบ้านทราย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผ้าทอมัดหมี่จากทั้ง 3 กลุ่ม กลุ่มละ 100 ผืน การศึกษาลวดลายผ้าทอมัดหมี่พบว่าทั้ง 3 กลุ่มทอผ้ามีการแบ่งลักษณะของลายออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ลายโบราณ และ ลายประยุกต์ จากการศึกษาลายของของกลุ่มทอผ้ามัดหมี่ ของชาวไทยพวน บ้านหมี่ จากทั้ง 3 แหล่งที่ศึกษาพบว่าชื่อลาย ที่จัดอยู่ในกลุ่มของลายโบราณ แบ่งเป็น 19 กลุ่มสำหรับลายโบราณ พบว่ากลุ่มทอผ้าบ้านพวน และบ้านกล้วย ลายหม่าตัม ได้รับความนิยมนิยมจากผู้บริโภคมากทำให้มีการผลิตและพบในร้านเป็นจำนวนมากซึ่งต่างจากศูนย์ผ้ามัดหมี่ “ป่าณรงค์” โดยลายหมี่ได้รับความนิยมสูงสุด ในส่วนของลายประยุกต์ สามารถแบ่งลายประยุกต์ออกเป็น 4 กลุ่มลายคือ ลายที่ประยุกต์มาจากลายโบราณ ลายที่นำส่วนต่าง ๆ ของสัตว์หรือชื่อของสัตว์มาตั้งเป็นชื่อ ลายที่นำส่วนต่าง ๆ ของพืชหรือชื่อของพืชมาตั้งเป็นชื่อลาย ลายที่นำรูปทรงเรขาคณิตมาตั้งเป็นชื่อลายการใช้สีผ้าทอมัดหมี่ของทั้ง 3 กลุ่มทอผ้าสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ เช่นเดียวกันคือการใช้สีตามวรรณะ การใช้สีตามความกลมกลืน และการใช้สีตัดกัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากผ้าทอมัดหมี่สามารถแยกออกได้เป็น 10 กลุ่มการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทอผ้า เป็นการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษให้กับรุ่นลูกรุ่นหลานเหมือนกันทั้ง 3 กลุ่มทอผ้า โดยมีวิธีการคือ สอนให้เรียนรู้โดยการฝึกหัดทดลองทำ การคลุกคลีอยู่กับช่างจนเกิดความเข้าใจ

สมใจ ภัยวงศ์ (2555: 95-104) ได้ทำการวิจัย เรื่อง บทบาทของสตรีในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองเชิงธุรกิจ เขตนครหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทของสตรีในการผลิตผ้าทอพื้นเมือง เชิงธุรกิจ เขตนครหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของสตรี ในการผลิตผ้าทอพื้นเมือง เชิงธุรกิจ เขตนครหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ใช้สัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ใน 3 หมู่บ้าน คือ สตรีที่ผลิตผ้าทอพื้นเมือง เชิงธุรกิจบ้านผานม บ้านช่างฆ้องแล้วบ้านช่างไห นครหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 240 คน ผลการวิจัยพบว่า สตรีที่ผลิตผ้าทอพื้นเมืองเชิงธุรกิจ ส่วนใหญ่มีบทบาทในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองเชิงธุรกิจ ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 57.9 ขณะที่สตรีมีบทบาทในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองเชิงธุรกิจระดับมากเพียงร้อยละ 16.3 เท่านั้น ทั้งนี้พบว่า สตรีส่วนใหญ่มีบทบาทเท่าทันการดำเนินการผลิต มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 86.6 รองลงมาได้แก่มีบทบาทการวางแผน ทั้งการผลิตและการตลาด คิดเป็นร้อยละ 81.2 และ 73.8 ตามลำดับ ทางด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของสตรี ในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองมากขึ้นธุรกิจ อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ อายุ $b = 2.887$ จำนวนสมาชิกของสตรีที่ต้องดูแล $b = 0.905$ สัดส่วนเวลาที่สตรีทำงานบ้านต่อเวลาที่ใช้ในการผลิต $b = 1.207$ ทุนการผลิต $b = 3.261$ ความคาดหวังผลประโยชน์ $b = 0.579$ ที่ได้รับจากการผลิตผ้าทอพื้นเมืองเชิงธุรกิจ

ศุภฤกษ์ กุลสุ (2550: 110-117) การเปลี่ยนแปลงของลวดลาย ผ้าทอไทแดง บ้านหนองบัวทอง แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาควิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงลวดลายผ้าทอไทแดง และความเชื่อที่สัมพันธ์กับลวดลายในอดีตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 จนถึงปัจจุบัน และเพื่อศึกษาปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลวดลายของผ้าทอไทแดง ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะผ้าทอของบ้านหนองบัวทองในปัจจุบันมีความแตกต่างกันสามารถจัดแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มชาวบ้านและกลุ่มแพ่งใหม่เกลอริ ซึ่ง 2 กลุ่มนี้อยู่ในกลุ่มสังคมเดียวกัน ส่วนปัจจัยที่ทำให้ผ้าทอต่างกันคือปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เนื่องจาก 2 กลุ่มนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อขายให้กับกลุ่มตลาดที่แตกต่างกัน กลุ่มชาวบ้าน เปลี่ยนมานิยมเทคนิคการสร้างลวดลายด้วยเทคนิคมัดหมี่ แต่เดิมจะใช้เทคนิคจกและขีด ลวดลายนิยมให้ลายง่ายๆ วางเป็นจุดๆเรียงซ้ำๆกันไป ส่วนด้านสีสันทันจะเป็นสีสันทันที่สด ฉูดฉาด มีหลากหลายสีด้วยกันกลุ่มแพ่งใหม่ มีการจัดลายผ้าอย่างสมดุล เป็นระเบียบ ลวดลายมีความแน่นละเอียด นิยมใช้ลวดลายเลขาคณิตมากกว่าลายสัตว์ ด้านสีสันทันจะเน้นสีพาสเทล (Pastel) เป็นสีโทนอ่อน และหวาน มีสีตัดกันแต่ไม่มาก

มารี ซากาโมโต (2556: 204-215). กระบวนการสร้างอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวขมุกับไทลื้อ: ศึกษาจากวัฒนธรรมผ้าทอในเมืองเงิน แขวงไชยะบุรี สปป.ลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาควิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างชาวขมุกับไทลื้อ ผ่านวัฒนธรรมผ้าทอของไทลื้อ ในเมืองเงิน เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวขมุและไทลื้อผ่านวัฒนธรรมผ้าทอของไทลื้อในเมืองเงิน แขวง ไชยะบุรี สปป.ลาว ภายใต้บริบทของความเป็น “เมือง” และ “รัฐชาติ” ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อเมืองเงินได้เปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในกระบวนการผลิตผ้าทอและการเลือกสรรผ้าทอเป็นเครื่องแต่งกาย ในอดีตภายใต้การปกครอง แบบ “เมือง” มีการแลกเปลี่ยนระหว่างชาวขมุกับไทลื้อ โดยชาวขมุเอาข้าวไร่ ฝ้าย วัสดุการย้อมสีมาแลกกับผ้า

ทอของไทลื้อ และชาวขมุได้ยืมเครื่องแต่งกายของชาวไทลื้อมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ในปัจจุบันชาวขมุกับชาวไทลื้อได้สวมใส่เสื้อผ้าสมัยใหม่กันมากขึ้น จึงเกิดผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวขมุกับไทลื้อ โดยเปลี่ยนจากความสัมพันธ์แบบพึ่งพากัน สู่ความสัมพันธ์แบบมุ่งเน้นปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งพบว่ามีสาเหตุจากการกำหนดนโยบายของรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่บริเวณชายแดน ไทย-ลาว ที่ได้อิทธิพลจากทุนนิยมและบริโคนิยม

ภายใต้การปกครองแบบ “รัฐชาติ” ผ้าทอไทลื้อกลายเป็นสิ่งแสดงความหมายเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งกลุ่มชนทั้งสองพยายามช่วงชิงความหมายของผ้าทอไทลื้อ เมืองเงิน เพื่อใช้เป็นพื้นที่ทางสังคมนำเสนอตัวตนไปตามเงื่อนไข สถานการณ์ และผลประโยชน์ กลายเป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจระหว่างชุมชนกับรัฐบาล โดยมีกระบวนการต่อไปนี้

1. การยืมวัฒนธรรมการแต่งกายเพื่อนำมาใช้ใช้ในการประกอบพิธีต่างๆ เพื่อระบุตัวตนของชุมชนให้ชัดเจนขึ้น
2. ชาวไทลื้อใช้ผ้าทอสร้างเครื่องมือในการแสดง อัตลักษณ์สามารถซื้อขายได้ (Marketable Identity) โดยร่วมมือกับแม่ค้าชาวไทลื้อฝั่งไทย ตอบสนองนโยบายของรัฐบาล
3. ในอดีตผ้าเช็ดไทลื้อเมืองเงินจะใช้พาดบ่าในโอกาสพิเศษสำหรับผู้ชาย ส่วนในปัจจุบันนั้นมีการใช้สอยที่ต่างออกไป เนื่องจากการท่องเที่ยวและนโยบายของรัฐบาล

L. Anggraeni, I. Affandi & K. Suryadi. (2016: 285-288) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการบริการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการรวบรวมแนวคิดของแต่ละท้องถิ่นที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การศึกษานี้ถูกปรับเปลี่ยนจากการวิพากษ์บทความจากหนังสือ วิทยาศาสตร์และจากข่าวที่มีชื่อเสียงจากต่างประเทศ เพื่อพิสูจน์ข้อวิพากษ์ของบทความต่างๆ โดยนำเสนอจากผลการสำรวจจากนักเรียนจำนวน 50 คน ที่ใช้การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่อิงจากการเรียนรู้ในท้องถิ่น โดยถูกนำมาอภิปรายทั้ง 3 แนวคิด คือ 1.แนวคิดการจัดการเรียนรู้ 2.แนวคิดความรู้ท้องถิ่น 3.รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่อิงจากความรู้ท้องถิ่นในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการศึกษาศึกษาบริการในมหาวิทยาลัยมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นที่มีส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องมาจากสถานที่ที่ถูกพบว่ามีแนวโน้มที่จะสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตได้ ที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมที่เริ่มถูกทำลายโดยวัฒนธรรมโลก

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จุดมุ่งหมายศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ การทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ในประเด็น การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองและการศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นเมืองต่อไป

ในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง เป็นการศึกษากระบวนการในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นเมือง ในด้าน จุดมุ่งหมายของการถ่ายทอดภูมิปัญญา ผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา และวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง โดยใช้ระบบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview) ซึ่งผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองโดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลทั้งด้านภาคสนามและด้านเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัยเป็นขั้นตอนดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
- ขั้นตอนที่ 4 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย
- ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- ขั้นตอนที่ 7 การนำเสนอข้อมูลวิจัย

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าพื้นเมือง จาก 3 กลุ่มชุมชนในเขตพื้นที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ คือ กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม -นาทะเล) ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล) และศูนย์ฝักอาชีวะและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

กลุ่มตัวอย่าง วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกกลุ่มชุมชนที่มีชื่อเสียงในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองมากที่สุด ในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งในปัจจุบันเหลือเพียง 3 กลุ่มชุมชนเท่านั้น ได้แก่ นายจงจรูญ มะโนคำ กลุ่มชุมชนบ้านคุ้ม-นาทะเล(กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน) นางเรณู รักติวงษ์ (เรณู ผ้าทอลับแล) ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง และนางสาวบุญมี หล่อหลอม ศูนย์ฝักอาชีวะและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

2. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้เรียบเรียงตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญา
 - 1.1 ความหมายของภูมิปัญญา
 - 1.2 ประเภทของภูมิปัญญา
 - 1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญา
2. เอกสารและตำราเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา
 - 2.1 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา
 - 2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา
3. การจัดการความรู้ knowledge management
4. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
5. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญากับการศึกษาในปัจจุบัน
 - 3.1 ภูมิปัญญาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
 - 3.2 ภูมิปัญญาไทยกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
6. ข้อมูลพื้นฐานของ อำเภอลับแล
 - 4.1 ประวัติ สภาพท้องที่ และข้อมูลทั่วไป
 - 4.2 ตำนานเมืองลับแล
7. เอกสารและตำราเรื่องผ้าทอพื้นเมือง
 - 5.1 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า
 - 5.2 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า อำเภอลับแล
 - 5.2 ชนิดของผ้าทอพื้นเมืองอำเภอลับแล
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนข้อมูลที่เป็นเอกสาร และส่วนข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์จากคำบอกเล่าของผู้เกี่ยวข้องในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง และภูมิปัญญาการทอผ้าทอพื้นเมืองของ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีเครื่องมือดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview) เนื่องจากผู้วิจัยนี้มุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง โดยเน้นรายละเอียดเกี่ยวกับการถ่ายทอดของแต่ละชุมชน โดยการเตรียมประเด็นต่างๆ มีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด และสนทนาเพื่อเก็บข้อมูล ในประเด็นที่สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้ ข้อมูลทั่วไปของผู้ถ่ายทอดความรู้ อุปกรณ์และวัตถุดิบในการทอผ้า กระบวนการถ่ายทอดและการรับการถ่ายทอดการทอผ้า การเปลี่ยนแปลงทางด้านการผลิต ผลกระทบของการผลิตและการถ่ายทอดการทอผ้าจากสภาพเศรษฐกิจทั้งในอดีตและปัจจุบัน

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

การสร้างแบบสัมภาษณ์ในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ให้มีความสมบูรณ์และสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างละเอียดและครอบคลุมตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการสร้างเครื่องมือการวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1.1 ศึกษารายละเอียด กระบวนการและขั้นตอนในการทำปริญญานิพนธ์จากหนังสือ เล่มปริญญานิพนธ์ และเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

3.1.2 ศึกษารายละเอียด ของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

3.1.3 สร้างแบบสัมภาษณ์ การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง โดยกำหนดขอบเขตและประเด็นต่างๆให้ครอบคลุมในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล และข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอด ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง โดยมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept Interview) ไม่จำกัดคำตอบ (Nondirective Interview) เพื่อให้ผู้วิจัยได้สามารถบันทึกข้อมูลต่างๆของผู้ให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

3.1.4 นำแบบสัมภาษณ์การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ฉบับร่างครั้งที่ 1 เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของรายละเอียด ความเหมาะสมด้านต่างๆ เพื่อทำการแก้ไขเนื้อหา สำนวนภาษาที่ใช้ให้ถูกต้อง ชัดเจน เข้าใจง่าย หลังจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้อง

3.1.5 นำแบบสัมภาษณ์การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ได้แก้ไขเรียบร้อยแล้วเป็นฉบับร่างครั้งที่ 2 นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน เพื่อแก้ไขด้านเนื้อหาและสำนวนภาษาที่ใช้ให้เกิดความถูกต้อง

3.1.6 นำแบบสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญนำมาหาค่า IOC เป็นการหาดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (Index of Objective congruence : IOC) หรือบางตำราเรียกว่า ความตรงของเนื้อหา (Index of Objective content validity: IOC) ซึ่งมีสูตรในการคำนวณดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ $\sum R$ คือ ผลรวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ในแต่ละข้อคำถาม โดยผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

+1 คือ แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นวัดได้ตรงตามเนื้อหาหรือค่านิยม

0 คือ ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นวัดได้ตรงตามเนื้อหาหรือค่านิยม

-1 คือ แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นวัดไม่ตรงตามเนื้อหาหรือค่านิยม

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

3.1.7 นำแบบสัมภาษณ์การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ปรับปรุงแก้ไขฉบับที่ 3 นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท เพื่อพิจารณาความถูกต้องอีกครั้ง พร้อมนำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน มาปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ ให้สมบูรณ์ที่สุด พร้อมทั้งได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา และจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์เพื่อ จัดเตรียมสำหรับการสัมภาษณ์ในขั้นตอนต่อไป

3.2 สังเกต ผู้วิจัยสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยสังเกตรูปแบบวิธีการในการถ่ายทอด เช่น การบอกเล่า การทำให้ดู การให้ดูตัวอย่างของจริง การให้ฝึกปฏิบัติ การให้ฝึกปฏิบัติจริงไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร หรืออื่นๆ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม ในการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง และการศึกษากระบวนการจัดการของชุมชนในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองของ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร จากหนังสือ ตำรา บทความ และปริญญาโทที่เกี่ยวข้องโดยมี รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญา
 - 1.1 ความหมายของภูมิปัญญา
 - 1.2 ประเภทของภูมิปัญญา
 - 1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญา
2. เอกสารและตำราเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา
 - 2.1 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา
 - 2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา
3. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
4. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญากับการศึกษาในปัจจุบัน
 - 3.1 ภูมิปัญญาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
 - 3.2 ภูมิปัญญาไทยกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
5. ข้อมูลพื้นฐานของ อำเภอลับแล
 - 4.1 ประวัติ สภาพท้องที่ และข้อมูลทั่วไป
 - 4.2 ตำนานเมืองลับแล
6. เอกสารและตำราเรื่องผ้าทอพื้นเมือง
 - 5.1 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า
 - 5.2 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า อำเภอลับแล
 - 5.2 ชนิดของผ้าทอพื้นเมืองอำเภอลับแล
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าพื้นเมือง จาก 3 กลุ่มชุมชน ในเขตพื้นที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ คือ กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล) และศูนย์ฝักอาชีวะและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

กลุ่มตัวอย่าง วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ นายจจจจจจจจ มะโนคำ นางเรณู ภัคติวงษ์ และนางสาวบุญมี หล่อหลอม

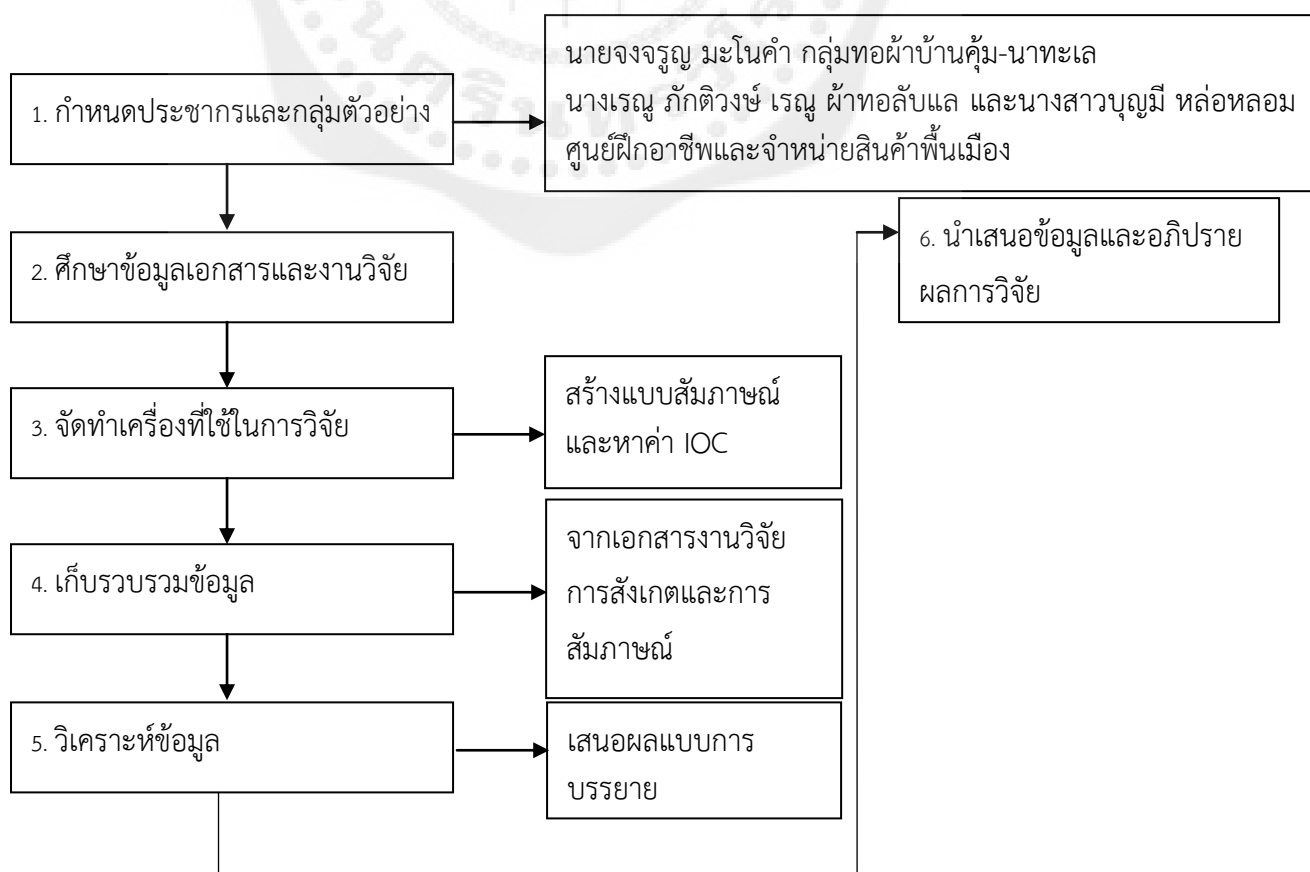
3. สังเกตจดบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดและการจัดการของชุมชน

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์” เสนอผลการศึกษาแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive research) เชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสาร แบบสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึกภาพ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ตามแนวการวิเคราะห์ข้อมูลบรรยายข้อเท็จจริงประกอบหลักฐาน และประกอบรูปภาพ

7. การนำเสนอข้อมูลวิจัย

หลังจากการดำเนินการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลในการดำเนินงานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้ทั้งหมด มาเรียบเรียงและสรุปงานวิจัยในเชิงการพรรณนา (Descriptive Research) ในศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ดังตารางสรุปขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังต่อไปนี้

ตาราง 1 แผนผังสรุปขั้นตอนการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จุดมุ่งหมายศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ การทำการศึกษครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ในประเด็น การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองและการศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยการเข้าไปสังเกตและการสัมภาษณ์ ทั้ง 3 กลุ่มชุมชน คือ การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้ดำเนินการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง (เรณู ผ้าทอลับแล) และศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ โดยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล และร่วมสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งการสังเกตสภาพชุมชนและวัฒนธรรมในชุมชน

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์ ได้นำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการบรรยาย หรือการพรรณนาวิเคราะห์ (Description Analysis) และจัดระเบียบข้อมูลโดยแบ่งข้อมูลออกเป็นส่วนๆ หรือเป็นประเภทให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน จากนั้นได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

1.1 วิถีชีวิตของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน

การดำรงชีวิตในอดีตเป็นการดำรงชีวิตที่พึ่งพิงธรรมชาติอย่างแท้จริง ทั้งปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต เช่น การหุงหาอาหาร ไม่มีการซื้ออาหารสำเร็จรูปเข้ามารับประทานในบ้าน แม่บ้านของทุกๆ บ้านจะเป็นฝ่ายจัดหาอาหารให้สามีและลูกๆ ส่วนลูกบ้านใดที่มีอายุที่จะสามารถทำอาหารได้นั้น ก็จะมาช่วยแม่ทำอาหาร ทุกๆ เช้าผู้คนจะตื่นแต่เช้าตรู่เพื่อเดินทางไปจับจ่ายกับข้าวในตลาดสดในหมู่บ้านของตนเอง ของที่ขายส่วนใหญ่จะเป็นผัก เนื้อหมู เนื้อไก่ เนื้อวัวและเนื้อควาย ของต่างๆ ของแต่ละบ้านที่เหลือจากการใช้สอยแล้วนำมาขายเอนหารายได้อีกทาง ก่อนที่จะไปประกอบอาชีพหลักของแต่ละคน ในอำเภอลับแลมีวัฒนธรรมการทำอาหารพื้นเมืองรับประทานกันทุกวัน เพราะมีส่วนประกอบหลักคือผักต่างๆ และสมุนไพร ทำให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรงพร้อมที่จะเริ่มงานของทุกๆ วัน ในช่วงเช้าจะประกอบอาหารประเภทแกงและผัด รับประทานข้าวเหนียว ช่วงกลางวันจะห่อข้าวกับกับข้าวง่ายๆ เช่น น้ำตาลปึก หัวไชโป้ว ผักเสี้ยนดอง เป็นต้น ส่วนผู้นำของครอบครัวคือผู้ชาย ส่วนใหญ่จะเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย เวลาทำนาก็จะใช้สัตว์ในการไถนาเตรียมที่จะปลูกข้าวในแต่ละฤดู

นางฟองแก้ว ทะบาง ได้กล่าวว่า “อาชีพหลักของชุมชนในอดีตจะเป็นการปลูกยา หรือยาสูบ การทำนา การทอผ้า การปลูกหอม ผลไม้พื้นเมืองดั้งเดิมเช่น ลางสาด ลองกอง ทุเรียนพื้นเมือง ในช่วงนั้นอาชีพทอผ้าจะเป็นผู้หญิงและเด็กๆ ที่หยุดเรียนและออกจากโรงเรียนใหม่ มาฝึกเรียนกับครอบครัวของตนเอง เพื่อฝึกหารายได้ด้วยตนเอง” ในอดีตนั้นผ้าทอยังมีราคาถูก แต่เด็กๆ หรือวัยรุ่นหนุ่มสาวเลือกที่จะฝึกการทอผ้าเป็นลำดับแรก เพราะไม่ต้องใช้แรงงานมากนัก มีตัวอย่างผู้ใหญ่ที่ทอผ้าเก่งๆ แล้วเปิดร้านเป็น

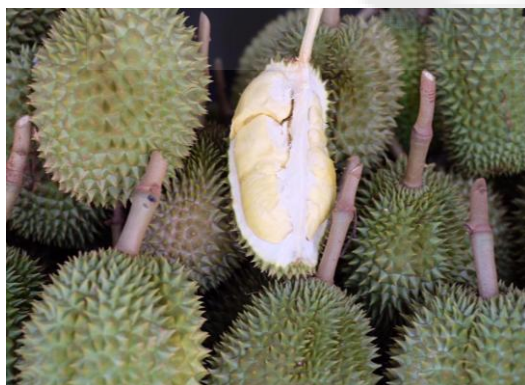
ของตนเองได้ ส่วนกลุ่มผู้บริโภคนั้นจะอยู่ในตัวอำเภอด้วยตนเอง จะมีต่างอำเภอบ้างแต่ไม่ใช่กลุ่มลูกค้าหลัก

ในส่วนของบ้านเรือนนั้นจะใช้ไม้ในการประกอบ ใต้ถุนสูง บางบ้านที่มีฐานะจะมีจั่วประดับบ้าน ไม้ที่ใช้ทำบ้านนั้นชาวบ้านจะไปหาไม้ต้นใหญ่ๆในป่า หรือการบุกรุกป่าเพื่อหาไม้สร้างบ้าน ทำให้ต้นไม้ใหญ่ๆในป่าหายไปเกือบหมด หลงเหลือแต่ไม้ที่ไม่นิยมมาทำฟากบ้านเท่านั้น

ภาพประกอบ 15 ตัวอย่างบ้านใต้ถุนสูง

ส่วนในสังคมปัจจุบันการประกอบอาชีพหลักและการใช้ชีวิตยังไม่ต่างจากอดีตมากนัก อาชีพในชุมชนมีหลากหลายมากขึ้น ผู้คนมีเงินเยอะขึ้นแต่ก็มีหนี้สินมากขึ้นเช่นกัน ในการทำสวนทำไร่ก็ยังคงอยู่ เช่นการทำสวนหอม ซึ่งได้ราคาดีพอสมควร โดยหอมตากแห้งบรรจุถุงกิโลกรัมละ 50 บาท หอมสดหรือต้นหอมที่เรารับประทาน ตกไร่ละ 100,000 บาท ด้านผลไม้เช่นทุเรียน มีการพัฒนาพันธุ์ใหม่ๆขึ้น เช่นพันธุ์หลงลับแล ราคา กิโลละ 300 บาท ราคาต่อ 1 ลูก ประมาณ 600 บาท ส่วนพันธุ์ลิ้นลับแลนั้นจะมีราคาแพงกว่าหลงลับแล เราขาย กิโลละ 500 บาท 1 ลูกมีราคาประมาณ 1000 บาท

ภาพประกอบ 16 ทุเรียนลิ้นลับแล

ภาพประกอบ 17 ทุเรียนหลงลับแล

ที่มา: สมฤดี อ่อนเป้ง : มิถุนายน 2560

ด้วยเหตุนี้เองทำให้วัยหนุ่มสาว หรือวัยทำงานไม่นิยมประกอบอาชีพการทอผ้ามากนัก หันไปทำสวนและเกษตรกรรมประเภทอื่นมากกว่า เพราะได้ราคาดีเก็บได้ 1 ถาดูกาล แต่มีเงินเพียงพอสำหรับการใช้จ่ายตลอดทั้งปี ด้านผู้ประกอบการอาชีพทอผ้ายังคงมีอยู่บ้าน โดยหลักๆจะมี 3 ชุมชน คือ กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล) และศูนย์ฝักอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ ที่ยังมีสมาชิกที่ร่วมกันทอผ้าอยู่เช่นอดีต จึงเกิดปัญหาการสืบทอดความรู้ เพราะอายุของผู้นำชุมชนนั้นค่อนข้างมาก บุตรหลานของตนเองก็เลือกที่จะประกอบอาชีพอื่นๆ ดังนั้นจึงเปิดให้ประชาชนทั่วไปหรือการแปรรูปและการพัฒนาสินค้าให้มีราคาที่สูงขึ้น

ในช่วงที่ผ้าทอพื้นเมืองกลับมามีบทบาทในการตลาด(2556-2560) และเป็นตัวกำหนดทิศทางของชุมชน จะอยู่ในช่วงที่มีรายการ ทอผ้าผ้าไทย(2555-ปัจจุบัน) เพราะทำให้เยาวชนรุ่นหลังได้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนตนเอง ประจวบกับอำเภอลับแลได้เปิดเมืองได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ภูมิปัญญา จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเกิดความสนใจซื้อผ้าทอ กระตุ้นให้เศรษฐกิจของอำเภอลับแลดีขึ้นกว่าเดิมไปอีกเท่าตัว

1.2 แรงจูงใจและความสุขในการทอผ้า

เมื่อเศรษฐกิจรุ่งเรืองแล้ว ทุกบ้านมีเงินทุนในการสร้างธุรกิจเล็กๆของครอบครัว บางครอบครัวจะหันกลับมาทอผ้า บุตรหลานที่ทดลองเรียนแล้วสามารถขายผ้าทอ หรือการทอผ้าใส่เองก็สามารถเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง ทำให้รักและชื่นชอบในการทอผ้า ทางด้านสถานศึกษาเองก็เล็งเห็นปัญหาดังกล่าวจึงจัดทำหลักสูตรของโรงเรียนที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนรวมถึงการทอผ้าด้วยเช่นกัน

นางนาม จันมา ได้กล่าวว่า “ในอดีตนั้นการทอผ้าจะเป็นผู้เรียนในวัยประถมต้น ที่เพิ่งออกจากสถานศึกษาแล้วมาฝึกเรียนในระยะแรก แต่ในปัจจุบันนั้นมีความหลากหลายทางอายุมากขึ้น เพราะไม่มีการจำกัดอายุและการถ่ายทอดแก่บุคคลอื่น ทำให้เกิดการสร้างอาชีพเสริมให้กับผู้เรียนในปัจจุบัน ” และนอกจากผ้าทอแล้วยังมีหัตถกรรมอื่นๆอีกมากมายที่สามารถสร้างอาชีพแก่ผู้รับการถ่ายทอดได้ เช่น หมอนผา ถูยาง ถูบ่าง ถูกุลา เป็นต้น

ภาพประกอบ 18 ถูยาง ถูบ่าง ถูกุลา

ถุงยาง ถุงบ่วง ถุงกุลา คือ ถุงผ้าที่ปักลวดลายต่างๆด้วยฝ้ายและไหม รวมถึงลูกปัดสีต่างๆลง ไปลบถุง เพื่อเพิ่มความสวยงาม วัตถุประสงค์หลักคือการใส่สิ่งของ ชาวบ้านนิยมใส่ของไปออกงานต่างๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน จะบรรจุของจำพวกเงิน โทรศัพท์ ยาอม ในถุงยาง ในปัจจุบันมีการติดซิปปเพื่อสะดวกในการใช้งานและเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันที่มีจรรยาบรรณเพิ่มขึ้นกว่าสมัยก่อน

1.3 ประวัติการทอผ้าพื้นเมือง

ในบันทึกเกี่ยวกับสิ่งที่ยืนยันวิธีการทอผ้าของกลุ่มวัฒนธรรมของไท-ลาวคือการค้นพบวัตถุโบราณ ทำด้วยสำริด ค้นพบสมัยอารยธรรมเตียน (พ.ศ.337-551) เป็นภาชนะคล้ายหม้อมีผ้าแบน มีรูปปั้นผู้หญิงทอผ้า เป็นลักษณะการทอที่เรียกว่า ห้างหลัง เป็นการทอโดยใช้ร่างกายเช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงที่ยังทำอยู่ในปัจจุบัน ส่วนในปัจจุบันมีการใช้ทอในการทอผ้า ได้รับวัฒนธรรมมาจากโลโล-ธิเบต ส่วนที่กระตูกนั้นคาดว่าจะได้รับวัฒนธรรมมาจากจีนและที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทย (วิถี พานิชพันธ์ 2547: 4-5)

จากการที่ได้ลงภาคสนาม ในการสัมภาษณ์สมาชิกในกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองแต่ละแห่งนั้น ผู้ถ่ายทอดได้กล่าวถึงข้อมูลที่มีทิศทางเดียวกัน นั่นคือที่มาของการทอผ้าในแต่ละยุค ดังนี้

ยุคแรก (พ.ศ.2345) คือสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคที่อพยพย้ายถิ่นฐาน จากเชียงใหม่ไปตามถิ่นต่างๆ รวมถึงอำเภอลับแล (ทรงพันธ์ วรรณมาศ 2549: 19) ในยุคนี้นั้นจะเน้นการทอผ้าเพื่อการอุปโภคเป็นหลัก เมื่อเหลือใช้สอยจึงขายเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ในยุคนี้นั้นจะเป็นสังคมเกษตรกรรม ปลูกพืช เลี้ยงวัว ควาย เป็นพาหนะและใช้แรงงาน ดังนั้นจึงกำเนิดชื่อหมู่บ้านที่เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ เช่น บ้านคอกวัว บ้านยางกะได บ้านคุ้ม เป็นต้น

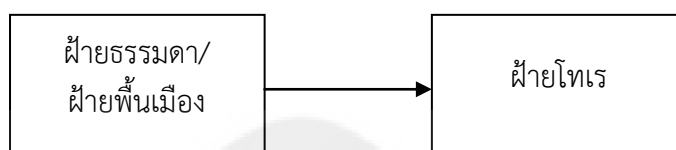

ภาพประกอบ 19 หลา เครื่องมือสำหรับการปั่นด้ายและปั่นหลอด

ผลผลิตที่ออกมาได้แก่ ผ้านวม ที่ทอจากดอกฝ้าย โดยทุกครัวเรือนจะปลูกฝ้ายเพื่อการทอผ้าใช้เอง ซึ่งแบ่งหน้าที่กัน เช่น ผู้ชาย มีหน้าที่ทำแปลงปลูก พรวนดิน รดน้ำ ส่วนผู้หญิงนั้น จะเป็นฝ่ายเก็บดอกฝ้ายและทำเป็นฝ้ายเพื่อเตรียมการทอผ้าต่อไป วิวัฒนาการของการใช้ฝ้ายนั้นในอดีตจะใช้ฝ้ายที่ปั่นเอง จะขาดง่าย ไม่แข็งแรง เสื้อผ้า หรือผ้าชิ้นอยู่ได้ไม่นานนักก็จะขาด ในปัจจุบันจะใช้ฝ้ายทอเป็นเส้นฝ้ายที่คงทนแข็งแรง ในปัจจุบันจะนิยมให้ฝ้ายทอมากที่สุด

ส่วนไหมนั้น มีต้นกำเนิดในประเทศจีน ชาวจีนมีความเชื่อว่ามีการใช้ไหมมาก่อนการใช้ฝ้ายหรือก่อนเส้นใยอื่นๆ ในสมัยราชวงศ์ฉินและราชวงศ์ฮั่น ความนิยมผ้าไหมได้แผ่ขยายมาทางเอเชียอาคเนย์ บริเวณที่นิยมผ้าไหมมากที่สุดคือ ประเทศกัมพูชา ทางภาคอีสานของประเทศไทย และประเทศลาว บางส่วน และประเทศพม่า(วิถี พาณิชพันธ์ 2547: 4-5)

ดังนั้นในยุคแรกเริ่มจะรับเข้ามาจากประเทศลาวและพม่า ชาวบ้านจะไปซื้อต่อจากพ่อค้าแม่ค้าคนกลาง เพื่อนำมาและย้อมสีด้วยวัสดุธรรมชาติ และทำการป้อเพื่อนำส่วนเกินของไหมที่เสียนั้นทิ้งไป และเตรียมความพร้อมที่จะทอผ้าเป็นลำดับถัดไป

ตาราง 2 วิวัฒนาการของการใช้ฝ้าย

เส้นผ้า หรือผ้าพื้นที่ทำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า จะทอจากฝ้ายเป็นหลัก มีการย้อมสีธรรมชาติ เช่น สีเหลืองจากขมิ้น สีแดงจากรากไม้หรือกระเจี๊ยบ สีน้ำตาลจากลูกเกลือ สีดำจากลูกพลับดิบ เป็นต้น

ถุงย่าม หรือถุงลัวะ เป็นถุงสำหรับใส่หมาก พลุ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ทอด้วยผ้าฝ้ายสีแดง เหลือง เป็นริ้วสลับกัน ขอบปากย่ามทำเป็นลวดลายจกต่างๆ ด้านข้างของถุงจะทำเป็นพู่ห้อยไว้สองข้าง ระหว่างพู่ห้อยจะมีการผันเส้นด้ายต่อกัน เรียกว่า ถักทองแมงดา ในบางครั้งก็ปักเลื่อมเพื่อเพิ่มความสวยงาม ย่ามของชาวลับแลมีจุดประสงค์สำหรับใส่ข้าวของต่างๆ หรือจะมีอีกชื่อว่า ถุงกุลา ถุงคุลา หรือ ถุงลัวะ ในปัจจุบันถุงย่ามจะมีความสวยงามมากขึ้น นิยมนำใส่สิ่งของไปงานบุญต่างๆ

ผ้าจก เป็นทอที่มีการสร้างลวดลายขณะทอ ด้วยการเพิ่มเส้นพิเศษเสริมโครงสร้างปกติที่เป็นเส้นพุ่ง หรือมีเส้นพุ่งแทรกเข้าไปเป็นช่วงๆ ตลอดความกว้างของผ้า มีการใช้วัสดุปลายแหลมในการช่วยดึงเส้นฝ้ายหรือเส้นไหม แล้วแทรกด้วยเส้นไหมสีต่างๆ ชาวลับแลนั้นนิยมคว่ำหน้าผ้าลง ผู้ทอนั้นจะไม่สามารถเห็นลวดลายของผ้าจริงได้ขณะทอ

ผ้าเช็ดปาก เมื่อในอดีตนั้น ผู้หญิงหรือชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมเคี้ยวหมาก จึงมีการทอผ้าเช็ดปากขึ้น เพื่อเช็ดน้ำหมากขณะการเคี้ยวหรือคายน้ำหมากออก ผ้าเช็ดปากนั้นจะทอด้วยผ้าฝ้าย มีการปักลวดลายหรือเย็บขอบผ้าด้วยฝ้ายสีอื่นๆ

หมอนหน้าจก หมอนหน้าจกจะมี 2 ชนิด ตามลักษณะการใช้งาน คือใช้ในชีวิตประจำวัน และถวายพระภิกษุ หมอนสำหรับใช้ในครัวเรือนเรียกว่า หมอนหก ตัวหมอนจะแบ่งเป็นช่องๆ 6 ช่อง เอาไว้ยัดนุ่น ตัวหมอนจะทำด้วยผ้าพื้นสีขาว ทำด้วยผ้าฝ้าย ด้านหน้าหมอนจะจกลาย เรียกว่า “หน้าหมอนจก” ส่วนหมอนที่ทำเพื่อถวายพระภิกษุ เรียกว่า หมอนสามเหลี่ยม หรือ หมอนผา เป็นหมอนสามเหลี่ยมด้านเท่า มีช่องเอาไว้ยัดนุ่น จำนวน 15 ช่อง ด้านหน้าหมอนจะจกด้วยไหมหรือด้ายหลากลายลวดลาย หรือปักเลื่อมสวยงาม

ยุคที่ 2 (พ.ศ.2450) เป็นยุคที่มีคนจีนเข้ามาในพื้นที่อำเภอลับแลมากขึ้น ในการหาวัตถุดิบในยุคนี้นี้สะดวกและรวดเร็ว ง่ายกว่าสมัยก่อนมาก จะเน้นซื้อที่ร้านค้าเป็นหลัก ร้านค้าแรกของตัวอำเภอลับแลที่ขายฝ้ายและไหมสำเร็จรูปคือร้าน เฉลิมการค้า หรือร้าน ย่าซ่าน ที่คนในพื้นที่เรียกกัน จากนั้นจึงนำไปจ้างคนย้อมสีฝ้ายและไหม จะไม่นิยมย้อมเอง เพื่อความสะดวกและประหยัดเวลา จึงนิยมจ้างย้อมฝ้ายและไหม

ผลผลิตในยุคนี้นี้จะมีลักษณะเหมือนยุคแรกๆ แต่วัตถุดิบหาซื้อได้ง่ายกว่ายุคแรก คุณภาพของวัตถุดิบมีคุณภาพเท่าเดิม

ยุคที่ 3 (พ.ศ.2534-ปัจจุบัน) คือยุคที่มีเทคโนโลยีเข้ามามากขึ้น พร้อมทั้งระบบอุตสาหกรรมในการสร้างผลผลิตจึงยึดการตลาดเป็นหลัก ทั้งเรื่องของสีผ้า ราคาของผ้า แต่ลวดลายของผ้ายังคงเอกลักษณ์เดิม ในยุคนี้นี้มีวัตถุดิบทดแทนจากยุคเก่าๆ มีวัตถุดิบให้เลือกมากมาย หาซื้อได้ง่าย และไม่ขาดแคลน ดังตารางเปรียบเทียบดังนี้

วัตถุดิบมีการเปลี่ยนแปลงแหล่งซื้อ จะซื้อจากโรงงาน หรือซื้อผ่านแม่ค้าคนกลางที่รับมาจากโรงงาน เช่น ไหมก้านัลจุล เป็นต้น ด้านการทอผ้าจะนิยมทอเป็นกึ่งกระตุก บางกลุ่มมีการแปรรูปจำหน่าย เพราะสร้างรายได้ได้มากกว่า มีบางชุมชนเท่านั้นที่ยังทอแบบสมัยโบราณอยู่

ยุคที่ 3 (พ.ศ.2534-ปัจจุบัน)

ยุคที่ 2 (พ.ศ.2450)

เป็นยุคที่มีคนจีนเข้ามาในพื้นที่อำเภอลับแลมากขึ้น มีกึ่งกระตุกเข้ามาใช้ในชุมชน วัตถุดิบในการทอจะเน้นซื้อที่ร้านค้า จากนั้นจึงนำไปจ้างคนย้อมสีฝ้ายและไหม จะไม่นิยมย้อมเอง

ยุคแรก (พ.ศ.2345)

เป็นยุคที่อพยพย้ายถิ่นฐาน จากเชียงใหม่ไปตามถิ่นต่างๆ รวมถึงอำเภอลับแล การทอผ้าสมัยนี้เน้นทำใช้เองในครัวเรือน ถ้าเหลือจากการใช้ค่อยจำหน่ายให้กับคนในหมู่บ้าน ด้านวัตถุดิบจำทำขึ้นเอง บางส่วนจะนำเข้ามาจากพม่าและลาว

ตาราง 3 แสดงระยะเวลาแต่ละยุคของการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแล

ตาราง 4 การเปรียบเทียบของวัตถุดิบและอุปกรณ์ในแต่ละยุค

ลำดับ	วัตถุดิบ	ยุคที่1	ยุคที่2	ยุคที่3
1	ฝ้าย	ปลูกฝ้าย/ป้อนฝ้าย/ ย้อมฝ้าย ใน ครอบครัว	ซื้อจากคนจีนที่มา ประกอบอาชีพค้าขาย ซื้อร้าน เฉลิมการค้า ใน ตัวอำเภอลับแล	ซื้อจากร้านศรีสุนันท์ (ไหมจุลหรือไหมก้านล จุล) ย้อมสำเร็จ
2	ไหม	ซื้อจากแม่ค้าคน กลางที่นำเข้ามาจาก ลาว(ฝั่งภาคอีสาน)	ซื้อจากร้าน เฉลิมการค้า ในตัวอำเภอลับแล	ซื้อจากร้านศรีสุนันท์ *บางชุมชนยังอนุรักษ์ที่ จะใช้ไหมพื้นเมือง จะ รับจากจังหวัดทางภาค อีสาน มีคุณภาพดี แต่ ราคาแพง
3	กึ่ง/หูกทอผ้า	ผู้ชายในครอบครัว เป็นคนหาไม้และ ประกอบขึ้นเอง	สั่งทำจากผู้ที่ทำใน หมู่บ้าน/จากศูนย์ฝึก อาชีพลำปาง	สั่งทำจากผู้ที่ทำใน หมู่บ้าน/จากศูนย์ฝึก อาชีพลำปาง
4	อุปกรณ์อื่นๆ	ผู้ชายเป็นคนทำขึ้น	สั่งทำจากผู้ที่ทำใน หมู่บ้าน/จากศูนย์ฝึก อาชีพลำปาง	สั่งทำจากผู้ที่ทำใน หมู่บ้าน/จากศูนย์ฝึก อาชีพลำปาง/ร้านศรี สุนันท์

จากการศึกษาพบว่าเนื้อหามีความสอดคล้องกับทรงพันธ์ วรรณมาศ ที่ได้สรุปเป็นตารางให้ข้อ
สังเขปของผ้าชิ้นดินจกไท-ยวน จังหวัดอุตรดิตถ์(ทรงพันธ์ วรรณมาศ 2549: 212) ดังนี้

ตาราง 5 การเปรียบเทียบวัตถุดิบและลักษณะการทอของ ทรงพันธ์ วรรณมาศ

รายละเอียด	อดีต(โบราณ)	ปัจจุบัน
ฟืมทอผ้า(ฟันหวี)	ใช้ฟันหวี 5	ใช้ฟันหวี 4
สีดินจีน(ลายจก)	สีดำ สีเหลือง สีเขียว	ได้ทุกสีตามใจผู้สั่งทอ
สีพื้นของผ้าชิ้น	สีดำหรือสีเปลือกมังคุด	สีแดงและสีดำ
ลวดลายและชื่อเรียก	มีมากกว่า	มีน้อยกว่า
ชื่อเรียกลายสีจีน	7 ลาย	3-4 ลาย
ลายจก	จกได้ทุกลาย	จกได้บางลายเท่านั้น
สีย้อม	สีธรรมชาติ	สีเคมี

2. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง

2.1 การถ่ายทอดและการได้รับการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมือง

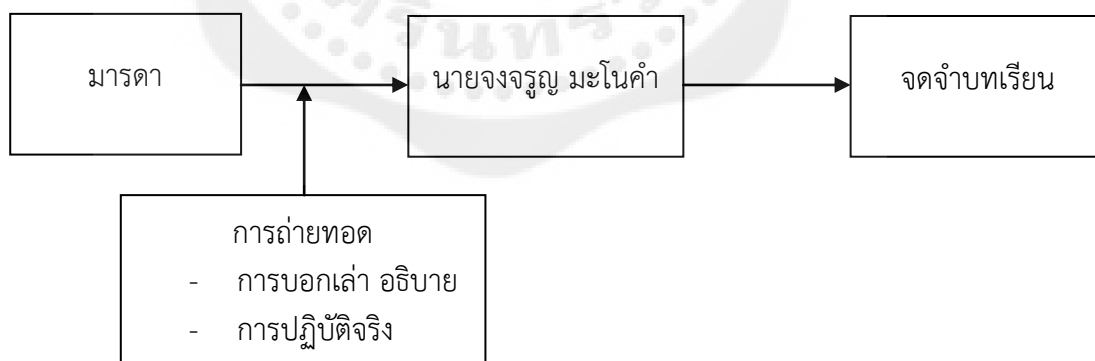
ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลในด้านการกระบวนการถ่ายทอดของแต่ละกลุ่มชุมชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1. กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล)

2.1.1.1. การได้รับการถ่ายทอดความรู้ผ้าทอพื้นเมือง

นายจรงรุญ มะโนคำ ครูช่างหัตถศิลป์ พ.ศ.2558 ช่างเครื่องทอ อายุ 47 ปี ประกอบอาชีพทอผ้าผู้นำกลุ่มทอผ้าชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (บ้านคุ้ม-นาทะเล) ประกอบอาชีพทอผ้ามา 15 ปี ได้กล่าวถึงการได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้าพื้นเมืองต่างๆ มาจากมารดาของตนเอง ในระยะแรกหลังจากจบการศึกษานั้นได้ศึกษาอาชีพหลายอาชีพทั้ง ช่างแต่งหน้า ตัดผม แต่ที่สุดแล้วได้เลือกประกอบอาชีพทอผ้า โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากมารดา

ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ นั้น จะเป็นลักษณะการสืบทอดแบบภายในครัวเรือนเป็นลำดับแรก เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละครอบครัว ยังไม่ถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน ในการถ่ายทอดความรู้ นั้น เป็นการถ่ายทอดความรู้โดยการบอกเล่า การบรรยาย ด้วยวาจา และการสาธิตหรือการทำให้ดู เป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่าความรู้และประสบการณ์สั่งสมของตนเองให้กับผู้รับการถ่ายทอด ในลักษณะของวาจา โดยที่ผู้ถ่ายทอดนั้นจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหาที่จะพูดในแต่ละครั้งที่สอน โดยไม่ได้กำหนดและเจาะจงว่าแต่ละครั้งเรียนอะไรบ้าง ขึ้นอยู่กับบุคคลว่าเรียนรู้ได้แค่ไหน ส่วนผู้รับการถ่ายทอดนั้น มีหน้าที่จดจำสิ่งที่ผู้ถ่ายทอดได้บอกกล่าวไว้ และลงมือปฏิบัติจริง

ตาราง 6 ขั้นตอนการได้รับการถ่ายทอดความรู้ของนายจรงรุญ มะโนคำ

ในปัจจุบันนี้ นายจรงรุญ มะโนคำ ผู้นำกลุ่มทอผ้าชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (บ้านคุ้ม-นาทะเล) ได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแลขึ้น โดยใช้ทรัพยากรส่วนตัวในการสร้างและบริหารงานด้วยตนเอง ในการจัดตั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่ความรู้ในการทอผ้าพื้นเมือง ผ้า

ตีนจก ของชาวลัวะแลในสมัยก่อน รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิมไว้ มิให้สูญหายตามระยะเวลา

2.1.1.2. การถ่ายทอดความรู้

ในอดีตนั้นใช้วิธีการถ่ายทอด โดยใช้วิธีการปฏิบัติจริง และการสอนโดยการบอกเล่าหรือการอธิบาย นายจางจรงูญ มะโนคำ ยังนิยมการสอนแบบในอดีต คือการเน้นให้ผู้เรียนจดจำลายผ้าพื้นฐานเป็นหลัก ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง โดยผู้ถ่ายทอดจะถ่ายทอดโดยวิธีการปฏิบัติจริง ในสถานที่จริงและจะคอยให้คำชี้แนะแก่ผู้รับการถ่ายทอดอยู่เสมอ โดยการถ่ายทอดความรู้จะเน้นการถ่ายทอดแบบอนุรักษ์นิยม คือการไม่นำเทคโนโลยีใดๆมาช่วยในการถ่ายทอดความรู้ เพราะอยากให้ผู้เรียนนั้นได้ศึกษากระบวนการพื้นฐานดั้งเดิมตั้งแต่สมัยก่อน

ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้

ในการถ่ายทอดความรู้ ผู้ถ่ายทอดจะเตรียมตัวอย่างขอผ้าทอให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ศึกษากรณีของนายจางจรงูญ มะโนคำ เน้นการถ่ายทอดแบบโบราณ ไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการถ่ายทอด ดังนั้นผู้รับการถ่ายทอดจึงต้องศึกษาตัวอย่างของลวดลายผ้าว่ามีชนิดในบ้าง โดยที่ผู้ถ่ายทอดจะนำตัวอย่างลวดลายของผ้า และผ้าทอที่สำเร็จแล้วให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ศึกษา ตั้งแต่ลวดลายที่ง่ายไปจนถึงลวดลายที่มีความซับซ้อน หลังจากนั้นผู้ถ่ายทอดจะถ่ายทอดตามขั้นตอนต่างๆ

ในการถ่ายทอดของนายจางจรงูญ มะโนคำสามารถแบ่งผู้รับการถ่ายทอดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนในชุมชน กลุ่มบุคคลทั่วไป และกลุ่มนักเรียนโรงเรียนเทศบาลศรีพนมมาศ ซึ่งกลุ่มคนในชุมชนและกลุ่มบุคคลทั่วไปจะมีวิธีการถ่ายทอดเหมือนกัน โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การเตรียมเส้นด้ายยืน

1.1 การเตรียมวัสดุในการทอผ้า เช่น ไหม ด้าย ดิ้นทองและดิ้นเงิน ในการเตรียมวัสดุนั้นผู้ถ่ายทอดได้กล่าวถึงการเลือกเส้นไหมในการทอผ้า โดยทางผู้ถ่ายทอดจะเป็นฝ่ายไปซื้อไหมจากภาคอีสาน เช่นจังหวัดบุรีรัมย์ โคราช อุบลราชธานี เป็นต้น เหตุที่เลือกไหมที่นี่เพราะมีลักษณะของเส้นไหมเป็นเอกลักษณ์ ไม่เรียบเกินไป ต้องใช้ไหมจากธรรมชาติเท่านั้น ผ้าทอจึงจะมีความเป็นธรรมชาติ ในการซื้อไหมนั้นส่วนมากแล้วจะซื้อมาย้อมเองที่กลุ่มชุมชน โดยใช้สีจากธรรมชาติ เช่น

ตาราง 7 แหล่งการหาวัตถุดิบและสีของวัตถุดิบ

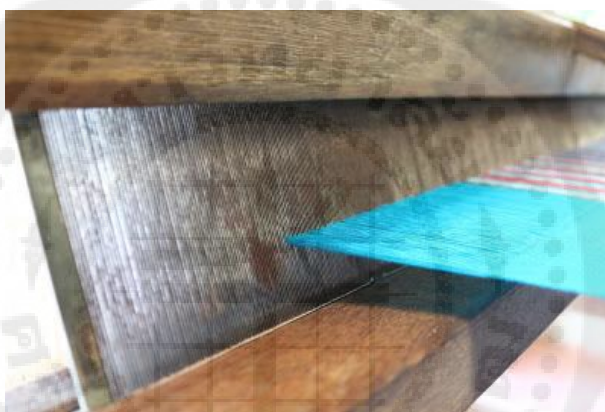
ชื่อวัสดุ	สีที่ได้	แหล่งที่ซื้อ
ครั้ง	สีแดง	อำเภอป่าตอง/อำเภอปากท่า
คำแสด(หุยมุ่ย)	สีเหลือง/สีส้ม	ปลูกเอง
ผลมะพลับดิบ	สีดำ	ปลูกเอง
มะเกลือ	สีดำ	ริมคลอง
คราม/ฮ่อม	คราม/น้ำเงิน	แพร่
ใบย่านาง	สีเขียว	ปลูกเอง
ผลสุกของฝักปลั่ง (ฝักบั้ง)	สีม่วง	ปลูกเอง

โดยมีอัตราเฉลี่ยการใช้ไหมดังนี้ ไหมจากโรงงานกำลังจุล จังหวัดเพชรบูรณ์ 30% (ไหมผสม) ไหมจากธรรมชาติ ภาคอีสาน 70% (ไหมแท้) อุปกรณ์ต่างๆ เช่น กี่ กระสวย สั่งได้ในชุมชนบ้านนาทะเล ตำบลชัยภูมิ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี มีคนรับทำตามที่ถูกคำสั่งโดยมีราคาต่างกันตามประเภทของไหม เช่น ไหมสัก 2,500 ไหมธรรมดา 2,000 บาท

1.2 การผัด(ปั่น)หลอดด้าย คือการนำเส้นด้ายที่จัดเตรียมไว้มาปั่นด้วยมือ หรือ เครื่องมอเตอร์เพื่อความสะอาดและรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยในอดีตนั้นจะหมุนด้วยมือ โดยด้ายจะแขวนไว้บนวัสดุทรงกระบอกสานด้วยไม้ไผ่ เรียกว่า กวัก

1.3 การวันหูกหรือการคันหูก เป็นการเตรียมเส้นด้ายยืน เพื่อเตรียมที่จะนำมาต่อกับหูกหรือที่เตรียมที่จะเริ่มการทอผ้า ใช้ระยะเวลาการวันหูกตามขนาดของผ้าทอ โดยจะใช้หลอดด้ายที่ทำการผัดแล้วทั้งหมด 8 หลบมาใช้ในการวัน

1.4 การสับฟัน หรือการสอดฟันหูก วัสดุทำจากไม้และด้ายเส้นหนา คือการนำด้ายที่วันแล้วนั้นสอดเข้าไปในฟันฟันที่ละเส้น โดยคนโบราณจะมีวิธีการท่องจำดังนี้

ภาพประกอบ 20 การสอดฟันหูก

ที่มา: <http://northencottonweaving.blogspot.com>

“2 เส้น เท่ากัน 1 ฟัน

4 เส้น เท่ากับ 1 อ่าน

4 อ่าน เท่ากับ 1 หลบ”

1.5 การต่อตะกอล หรือการเก็บตะกอล ตะกอลเป็นเครื่องมือที่เชื่อมต่อกับไม้ที่ใช้เท้าเหยียบ ใช้เชือกในการผูกให้เชื่อมต่อกัน สำหรับแยกเส้นด้ายพุ่งและด้ายยืน ต้องต่อที่ละเส้นโดยการใช้มือม้วนด้ายมากกว่าการมัดเงื่อนตา

1.6 การนำหูกที่วันแล้วเข้าขึ้นที่ทอผ้า เพื่อเตรียมพร้อมในการทอผ้า

2. การเตรียมเส้นด้ายพุ่ง

2.1 จัดเตรียมด้ายพุ่งซึ่งส่วนใหญ่แล้วทางผู้ถ่ายทอดจะเป็นคนกำหนดสีเองทั้งหมด ในระยะแรกนั้นผู้ถ่ายทอดยังไม่ให้ผู้รับถ่ายทอดออกแบบการใช้สีเอง เมื่อเกิดความชำนาญแล้วจึงจะสามารถออกแบบเองได้ แต่ยังคงใช้สีตามแบบฉบับดั้งเดิม ซึ่งเป็นสีดั้งเดิมของชุมชนนับตั้งแต่อพยพมาจากโยนกเชียงแสน ได้แก่ สีดำ สีแดง สีเขียว และสีเหลือง เป็นต้น

ภาพประกอบ 21 สีของด้ายและไหมที่ใช้ในการทอผ้า

2.2 การมัด(ปั่น)หลอดด้าย ทำเช่นเดียวกับการมัดด้ายยืน เพียงแต่ใส่หลอดที่มีขนาดเล็กกว่า เพื่อนำไปใส่กระสวยในการใช้ทอผ้า

ขั้นตอนของการทอผ้า

ขั้นตอนและวิธีการทอผ้าของนายจางจู่จู่ มะโนคำ จะเน้นการถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า การอธิบาย และการปฏิบัติจริงไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด โดยการถ่ายทอดการทอผ้านั้น จะเน้นการทอผ้าตีนจกเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นของโบราณที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่เหมือนจังหวัดอื่นๆ จึงทำให้ได้รับความนิยมนอย่างแพร่หลาย สังเกตได้จากพิพิธภัณฑ์ที่จัดสร้างขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง ได้มีชื่อเสียงและโด่งดังระดับประเทศ

ผ้าจกนั้นเมื่อทอสำเร็จแล้วจะนำไปประกอบเป็นผ้าชิ้นตีนจก ซึ่งจะมีทั้งหมด 3 ส่วน คือ ส่วนหัวชิ้น ส่วนตัวชิ้น และส่วนตีนชิ้น ในส่วนของตีนชิ้นนั้นจะเน้นลวดลายที่หลากหลายและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่มชุมชน ในการออกแบบลวดลายต่างๆบนตีนชิ้น ซึ่งประกอบไปด้วยลายหลักและลายประกอบ

ขั้นตอนการทอนั้นจะกดไม้ที่เท้าเพื่อแยกตะกอ เส้นด้ายยืนจะแบ่งเป็น 2 ส่วน เกิดช่องว่างให้กระสวยลอดผ่านได้ แล้วกระทบฟืมให้ด้ายแนบชิดกันไม่เกิดช่องว่าง จากนั้นสลับกดไม้อีกด้านของเท้าเส้นได้ส่วนที่ 2 จะขึ้นมาแทนที่ในส่วนแรก นำกระสวยพุ่งผ่านช่องว่างและกระทบฟืมอีกครั้งเพื่อให้ด้ายแนบสนิทกัน

การจก คือการทอลายด้วยการใช้ชนเเมนหรือวัตถุที่มีลักษณะปลายแหลม นับด้ายยืนเป็นคู่แล้วสอดและควักตามลาย นำไหมหรือด้ายเงินด้ายทองสอดไปตามที่ควัก เมื่อจบแถวจะพุ่งด้วยกระสวย 1 ครั้งแล้วใช้ฟืมฟืมกระทบให้ลายแน่นยิ่งขึ้น ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้ลวดลายและความยาวของผ้า ในขั้นตอนนี้ผู้ได้รับการถ่ายทอดจะพอทราบลวดลายของผ้าแล้ว แต่การออกแบบลวดลายและสีของผ้าจกนั้นผู้ถ่ายทอดจะเป็นคนกำหนดรูปแบบทั้งหมด ทั้งสีของด้าย ไหม และลวดลายต่างๆ

หลังจากที่ได้ศึกษาตัวอย่างของผ้าในตอนแรกจึงมีความเข้าใจในคำศัพท์ของผ้า ในการสอน นายจรง ญูญ มะโนคำ จะทำการทำให้ดูเป็นตัวอย่างพร้อมทั้งอธิบาย และให้ผู้รับการถ่ายทอดทำไปพร้อมๆกัน โดยผู้ถ่ายทอดจะคอยชี้แนะแนวทางอยู่ข้างๆผู้รับการถ่ายทอด

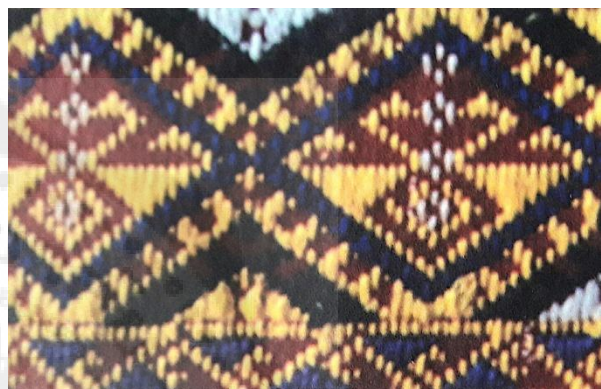
ลายผ้าตีนจกที่นิยมทำในชุมชน นั้นจะเป็นลายโบราณที่สืบทอดกันมานาน จัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

1. กลุ่มลายหลัก คือลวดลายที่อยู่บริเวณตรงกลางขอผ้าตีนจก จะมีขนาดใหญ่กว่าลายอื่นๆ เเด่นกว่าลายประกอบอื่นๆ โดยจำแนกได้ดังนี้

กลุ่มลายหงส์

ภาพประกอบ 22 ลายหงส์น้อย

ภาพประกอบ 23 ลายหงส์ทะเลม

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลับลแล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 24 ลายหงส์ใหญ่

ภาพประกอบ 25 ลายหงส์ซัง

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลับลแล พ.ศ. 2556

กลุ่มลายหงส์ (ต่อ)

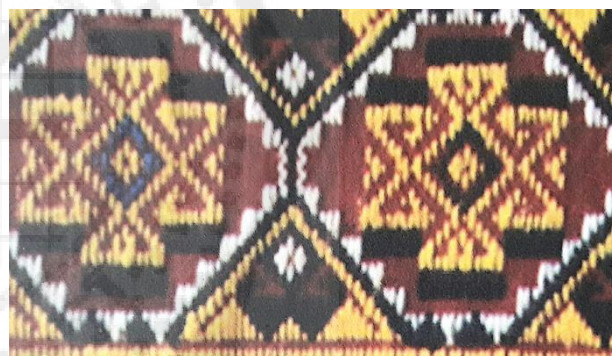
ภาพประกอบ 26 ลายหงส์เครือ

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

กลุ่มลายนก

ภาพประกอบ 27 ลายนกน้อย

ภาพประกอบ 28 ลายนกสองขอ

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

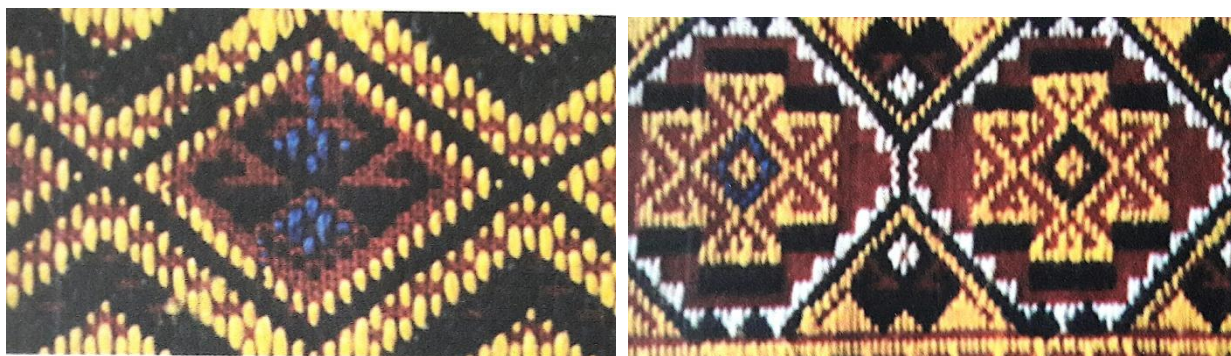
ภาพประกอบ 29 ลายสี่ขอ

ภาพประกอบ 30 ลายแปดขอ

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

กลุ่มลายเกิดถาว

ภาพประกอบ 31 ลายเกิดถาว (ประแจจีน)

ภาพประกอบ 32 ลายเกิดถาวในห้องแปเหลียม

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลั้บแล พ.ศ. 2556

กลุ่มลายงู

ภาพประกอบ 33 ลายงูเหลื่อม

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลั้บแล พ.ศ. 2556

กลุ่มลายอื่นๆ

ภาพประกอบ 34 ลายดาวดิ่งสี่เสด็จ

ภาพประกอบ 35 ลายดอกเคี้ยวหรือหนามเตย

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลพบุรี พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 36 ลายดาวดิ่งสี่

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลพบุรี พ.ศ. 2556

2. ลายประกอบ คือลายที่เสริมหรือประกอบกับลวดลายหลัก ทั้งส่วนด้านบนและด้านล่าง สามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้

กลุ่มลายนก

ภาพประกอบ 37 ลายนกคุ้ม

ภาพประกอบ 38 ลายนกไล่ถ่อย

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลพบุรี พ.ศ. 2556

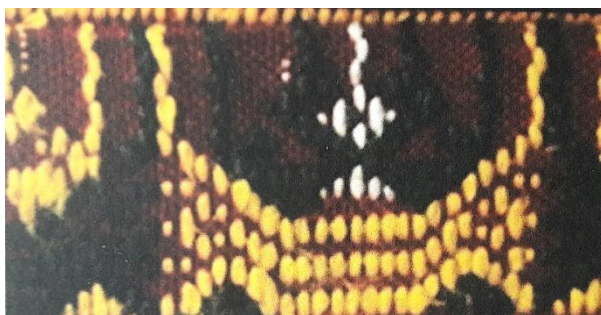

ภาพประกอบ 39 ลายนกกินน้ำร่วมต้น

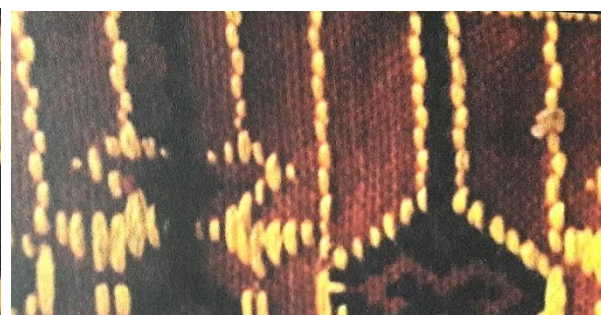

ภาพประกอบ 40 ลายนกเดี่ยว

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลพบุรี พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 41 ลายนกหัวขึ้นหัวลง

ภาพประกอบ 42 ลายนกขออุ้ม

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลพบุรี พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 43 ลายนกคาบดอกไม้

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลับแล พ.ศ. 2556

กลุ่มลายนาคหรือลายงู

ภาพประกอบ 44 ลายนาค

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลับแล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 45 ลายนาคเกี่ยว

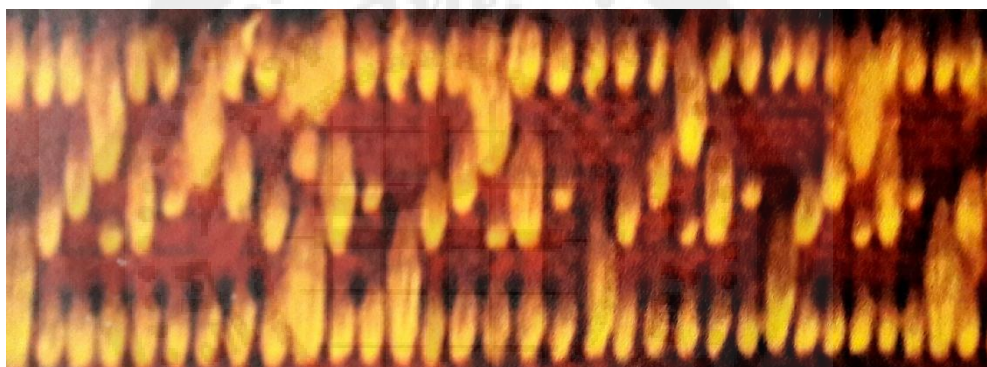
ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลับแล พ.ศ. 2556

กลุ่มลายขอ

ภาพประกอบ 46 ลายขอไล่

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

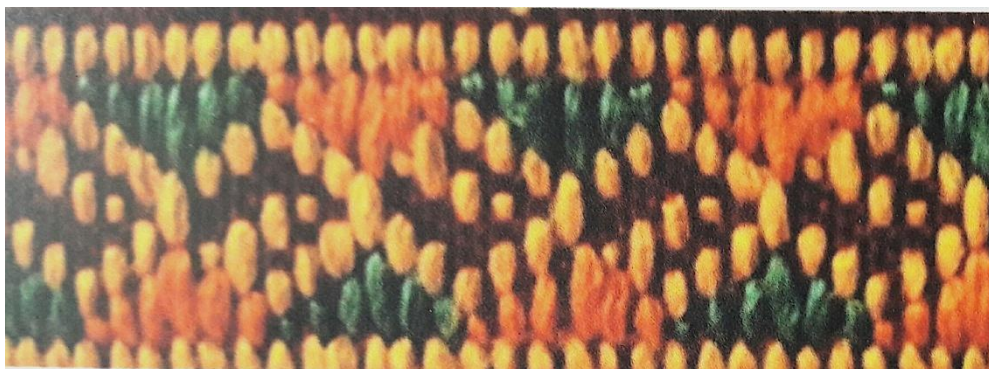
ภาพประกอบ 47 ลายขอไล่ข้างเดียว

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

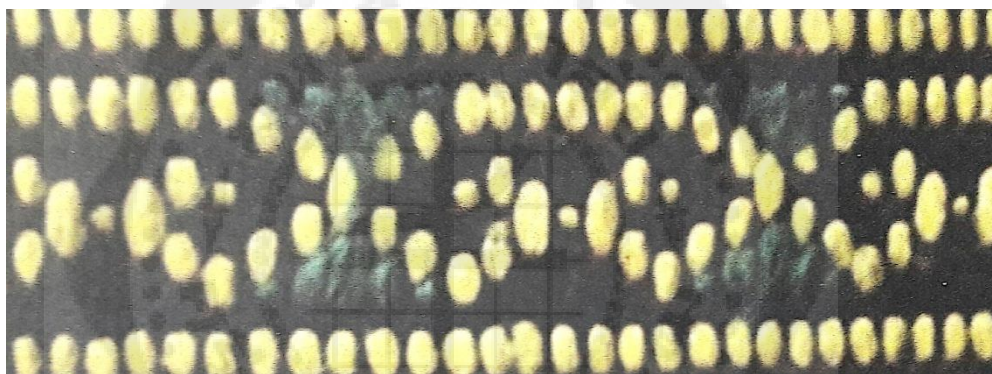
ภาพประกอบ 48 ลายขออ้อม

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 255

ภาพประกอบ 49 ลายขอคว่ำขอหงาย

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 50 ลายขวงคุ

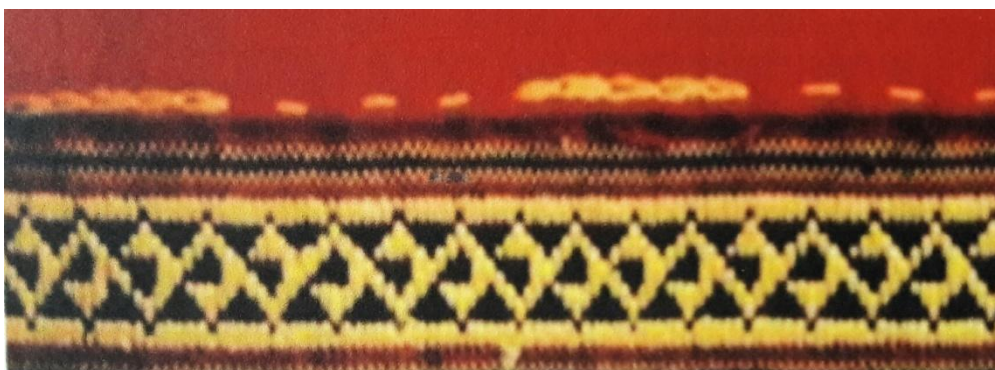
ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

กลุ่มลายพืช คือการนำลักษณะส่วนต่างๆของพืชมาเป็นต้นแบบในการทอผ้า

ภาพประกอบ 51 ลายดอกกำมั่ง

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 52 ลายคัตคั่ว

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

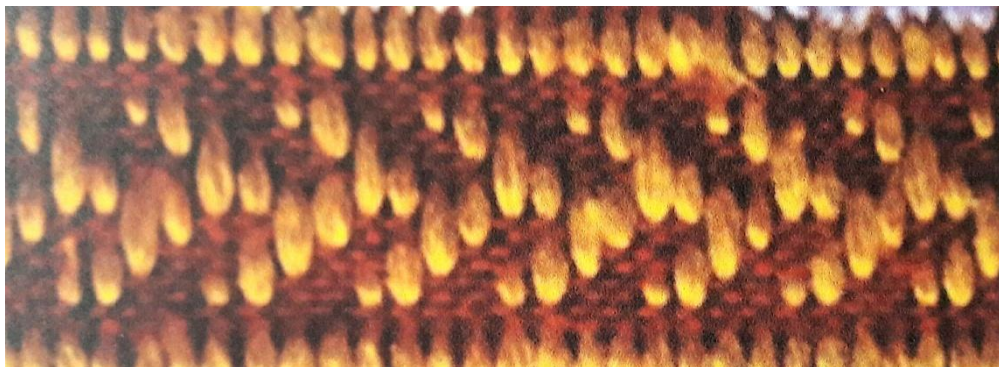
ภาพประกอบ 53 ลายขอผักกูด

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

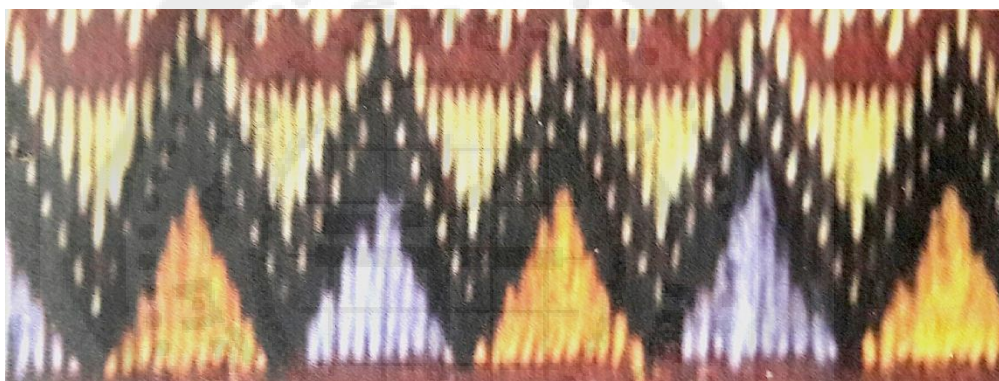
ภาพประกอบ 54 ลายพินปลา

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

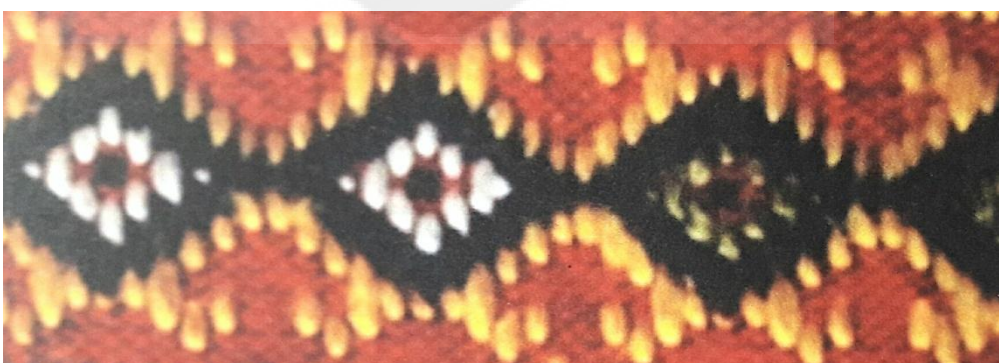
ภาพประกอบ 55 ลายสร้อยดอกหมาก

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 56 ลายกาบ

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

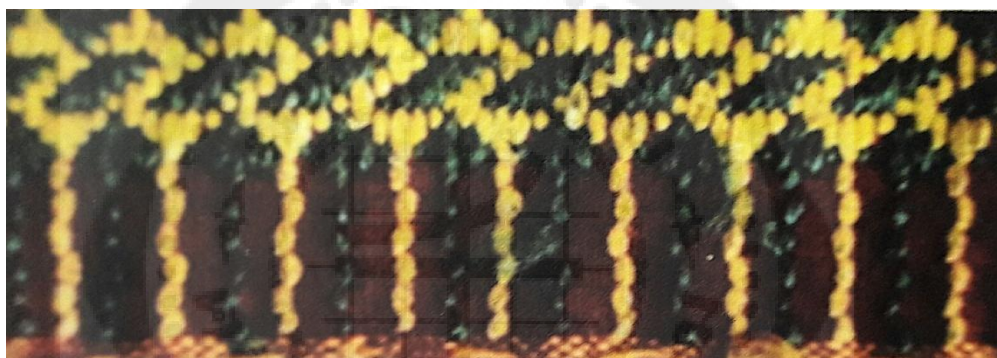
ภาพประกอบ 57 ลายขออี้ง

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

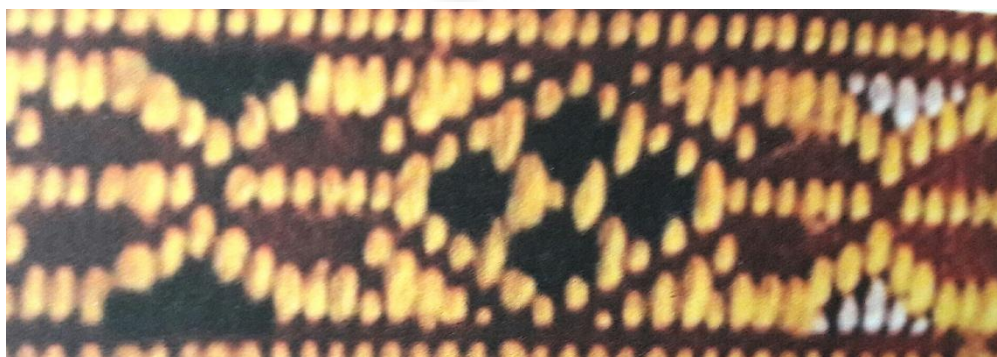
ภาพประกอบ 58 ลายขามดแดง

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

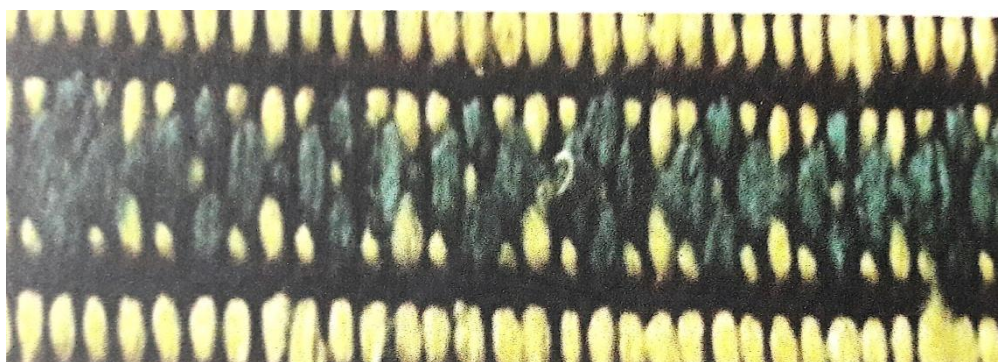
ภาพประกอบ 59 ลายไฮ้อยหรือไทร้อย

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

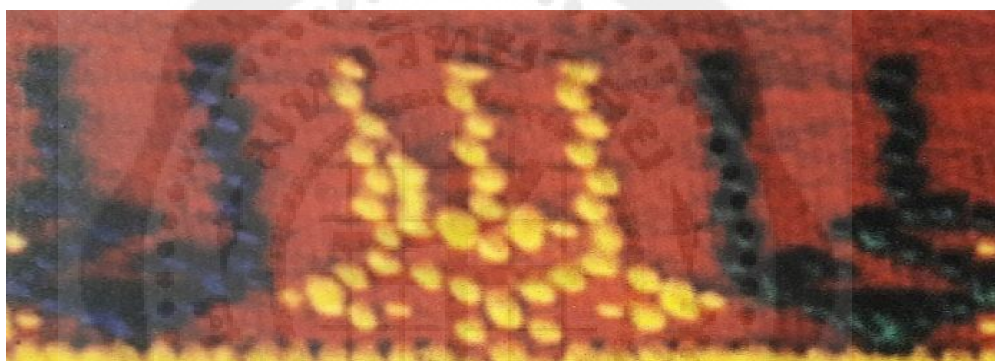
ภาพประกอบ 60 ลายประจายาม

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 61 ลายดอกมะจั่ว

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

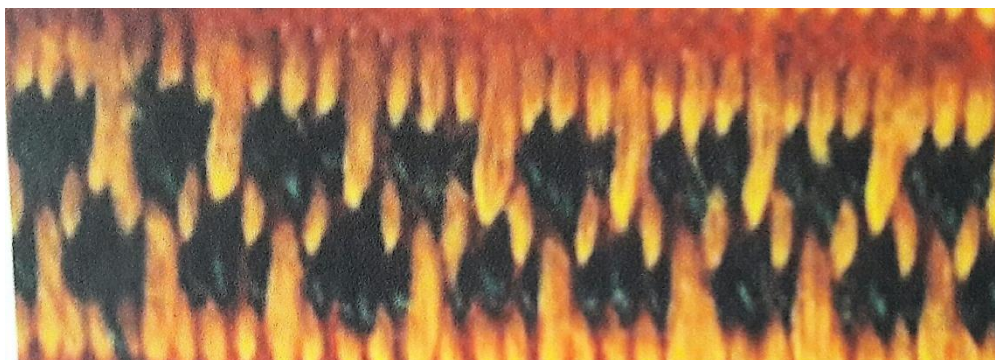
ภาพประกอบ 62 ลายค้ำเทียน

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

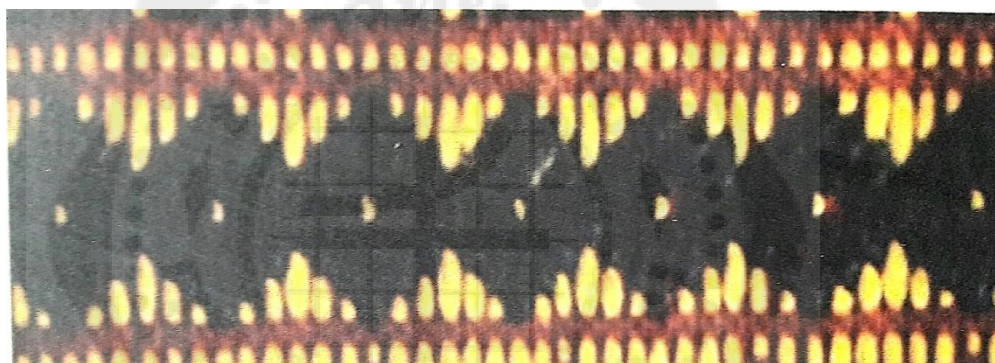
ภาพประกอบ 63 ลายดอกแดง

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 64 ลายหมายี่เขี้ยว

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 65 ลายดอกเปา

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

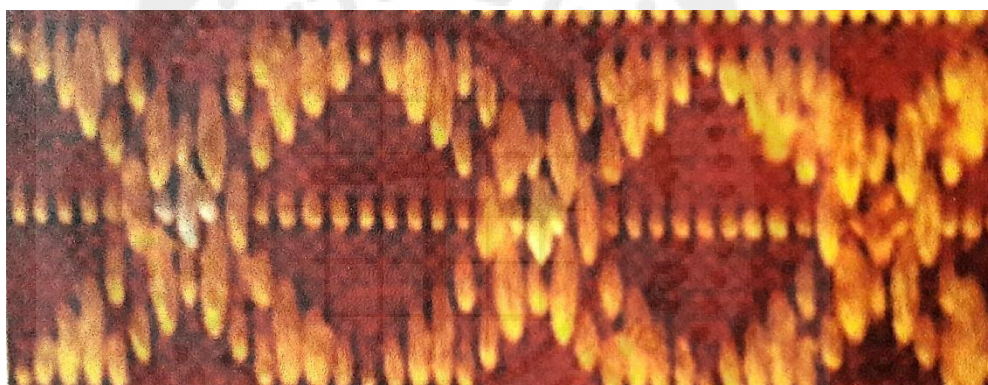
ภาพประกอบ 66 ลายบัวคว่ำบัวหงาย

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 67 ลายขอก้ามปู

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

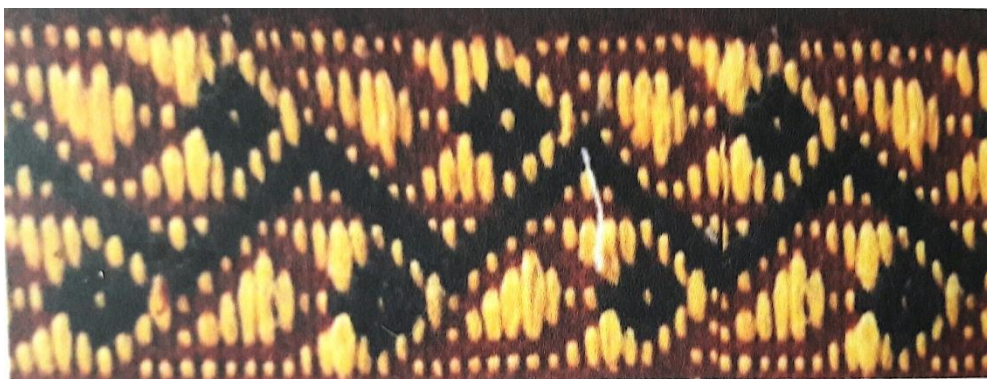
ภาพประกอบ 68 ลายดอกมะโอ

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 69 ลายหนามเตย

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลี้แล พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 70 ลายดอกมะปราง(มะพร้าว)

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลพบุรี พ.ศ. 2556

ภาพประกอบ 71 ลายนกสร้อย

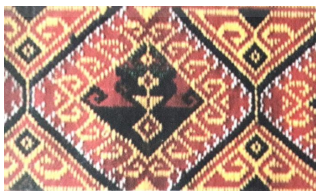
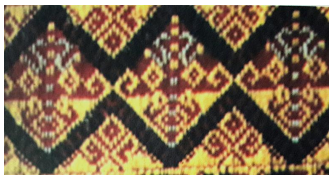
ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลพบุรี พ.ศ. 2556

ในกลุ่มชุมชนบ้านคุ่ม – บ้านนาทะเลนั้นจะนิยมลวดลายหงส์ใหญ่และลายดาวดั่งส์ ซึ่งเป็นลวดลายดั้งเดิมที่ชุมชนนิยม และมีความสวยงาม ในการทำลวดลายนั้นทรงผู้สั่งซื้อจะไม่สามารถกำหนดลายและสีเองได้ ผู้ถ่ายทอดและผู้ทอจะเป็นคนกำหนดเท่านั้น นายจรงจรูญ มะโนคำ ให้เหตุผลว่า เมื่อผ้าออกไปสู่ข้างนอก หรือคนที่สนใจแล้ว คนที่มองเข้ามาจะต้องดูแล้วว่าผ้าเป็นผ้าดีจากแหล่งใด เพราะฉะนั้นจึงต้องเคร่งครัดการกำหนดลวดลายและสีของผ้าเองทั้งหมด โดยสามารถจัดกลุ่มลวดลายดังตารางดังต่อไปนี้

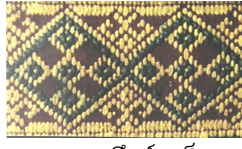
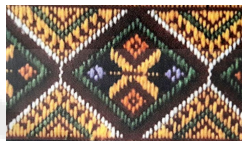
กลุ่มลายหลัก

ลายผ้า	ประเภทลายสัตว์		
	ลายหงส์	ลายนก	ลายงู
1			 ลายงูเหลี่ยม
2			

กลุ่มลายหลัก (ต่อ)

ลายผ้า	ประเภทลายสัตว์		
	ลายหงส์	ลายนก	ลายงู
3			
4			
5			

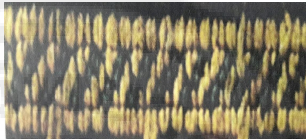
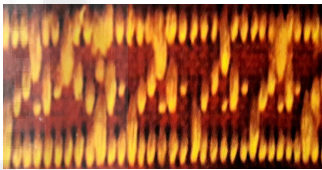
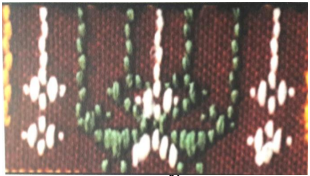
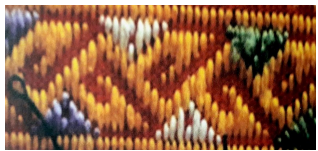
กลุ่มลายหลัก (ต่อ)

ลายผ้า	ประเภทลายอื่นๆ			
	ลายเกิดถาวา	ลายขอ	ลายดาวดิงส์	ลายดอก
1	 ลายเกิดถาวา (ประแจจีน)	 ลายขอ	 ลายดาวดิงส์เสด็จ	 ลายดอกเคียะหรือ หนามเตย
2	 แปดเหลี่ยม			

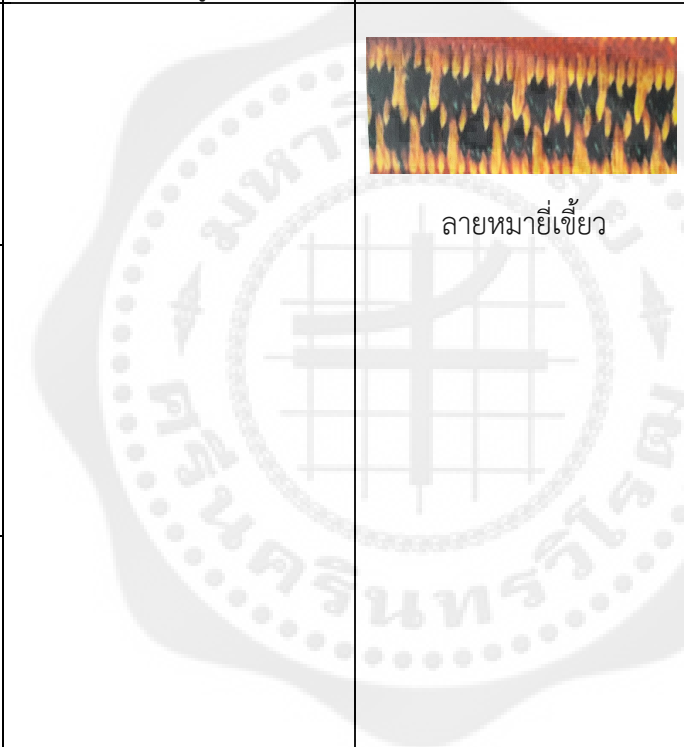
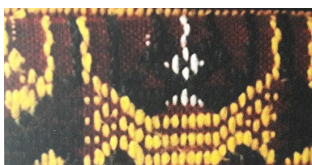
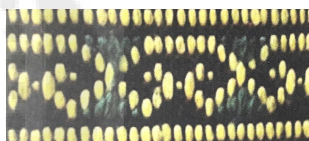
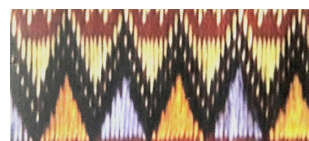
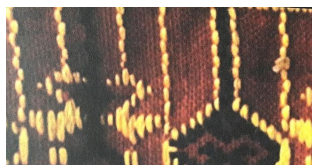
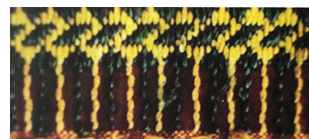
ลายผ้า	กลุ่มลายอื่นๆ			
	ลายเกิดถาวา	ลายขอ	ลายดาวดิงส์	ลายดอก
3		 ลายขอ		
4				

ตาราง 8 ลวดลายผ้าตีนจก กลุ่มลายหลัก ของกลุ่มชุมชนบ้านคุ้ม-นาทะเล ของนายจงจรูญ มะโนคำ

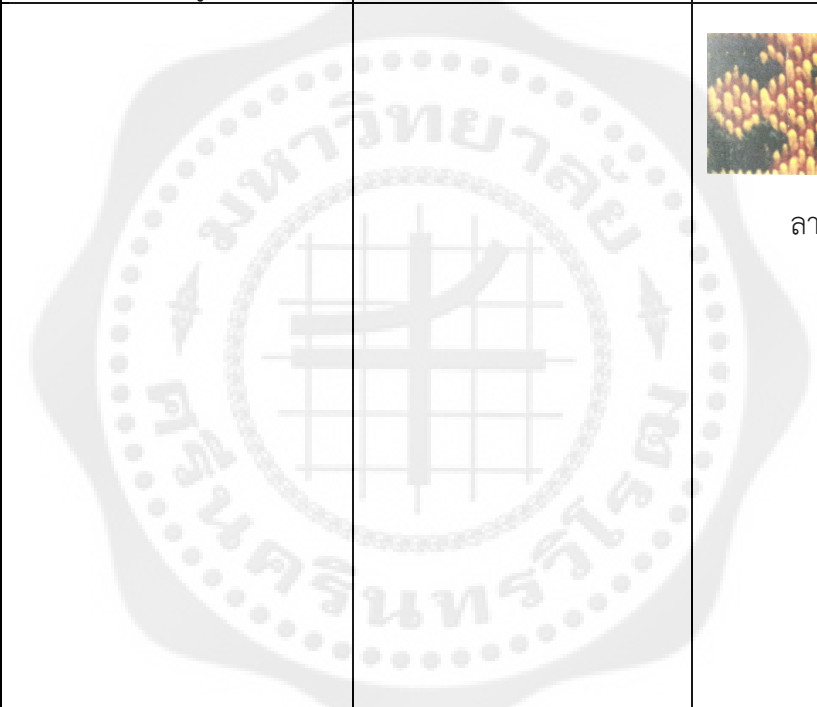
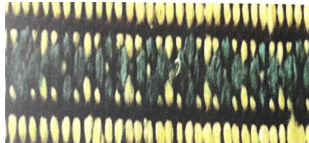
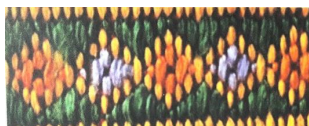
กลุ่มลายประกอบ

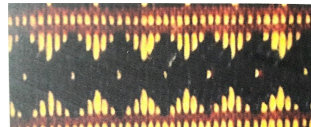
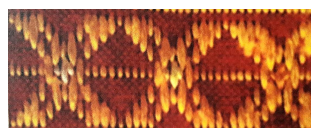
ลายผ้า	กลุ่มลายประกอบ				
	ลายสัตว์			ลายขอ	ลายพืช
	ลายนก	ลายงู	ลายอื่นๆ		
1	 ลายนกคุ้ม	 ลายนาค	 ลายพินปลา	 ลายขอไล่	 ลายดอกกำมั่ง
2	 ลายนกไล่ถ้อย	 ลายนาคเกี้ยว	 ลายขอมดแดง	 ลายขอไล่ช้างเดียว	 ลายคัตคาว
3	 ลายนกกินน้ำร่วมตัน		 ลายประจำยาม	 ลายขออุ้ม	 ลายขอผักกูด

กลุ่มลายประกอบ (ต่อ)

ลายผ้า	กลุ่มลายประกอบ				ลายขอ	ลายพืชม
	ลายสัตว์			ลายอื่นๆ		
	ลายนก	ลายงู				
4	 ลายนกเดี่ยว		 ลายหมายี่เขี้ยว	 ลายขอคว่าขอหงาย	 ลายสร้อยดอกหมาก	
5	 ลายนกหัวขึ้นหัวลง		 ลายขอวงคุ	 ลายกาบ		
6	 ลายนกขอม		 ลายขออิง	 ลายไฮ้อยหรือไทร้อย		

กลุ่มลายประกอบ (ต่อ)

ลายผ้า	กลุ่มลายประกอบ				
	ลายสัตว์			ลายขอ	ลายพีช
	ลายนก	ลายงู	ลายอื่นๆ		
7					
	ลายนกคาบดอกไม้				ลายดอกมะจั่ว
8					
	ลายนกสร้อย		ลายค้ำเทียน		
9					ลายดอกแตง

ลายผ้า	กลุ่มลายประกอบ				ลายขอ	ลายพีช
	ลายสัตว์					
	ลายนก	ลายงู	ลายอื่นๆ			
10						ลายดอกเปา
11						ลายบัวคว่ำบัวหงาย
12						ลายดอกมะโอ

ลายผ้า	กลุ่มลายประกอบ				ลายขอ	ลายพื้ช
	ลายสัตว์					
	ลายนก	ลายงู	ลายอื่นๆ			
13						
14						
					ลายหนามเตย	
					ลายดอกมะป๋าว (ดอกมะพร้าว)	

ตาราง 9 ลวดลายผ้าตีนจก กลุ่มลายประกอบ ของกลุ่มชุมชนบ้านคุ่ม-นาทะเล ของนายจรงรุญ มะโนคำ

ตัวอย่างผลงานผ้าทอ กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) ของนายจรงรุญ มะโนคำ

ภาพประกอบ 72 ผ้าขึ้นตีนจกแบบสมัยใหม่ของกลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล

ภาพประกอบ 73 สาธิตการทอผ้าจก โดยนายจรงรุญ มะโนคำ

ที่มา: อีรพงษ์ ศรีมงคล: กุมภาพันธ์ 2560

ในการถ่ายทอดกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มนักเรียนโรงเรียนเทศบาลศรีพนมมาศพิทยากร โดยที่มาจากการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน เรื่อง “วัฒนธรรมเมืองลับแล 8 วิถี นำชีวิสู่ความพอเพียง” โดยมีการจัดหลักสูตรที่เชื่อมโยงกับชุมชน ตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียน คือ “การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง ตามศักยภาพ มีใจรักท้องถิ่นตน และดำรงตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งสู่อาเซียน” มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างหลากหลาย และมีความเหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน โดยมีการจัดหลักสูตรให้กับนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล-ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 เป็นหลักสูตรที่เข้ากับทุกกลุ่มสาระ ดังนี้

- (1) ระดับอนุบาล “สุขภาพดี เริ่มที่พอเพียง”
- (2) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 “เด็กดี ชีวิตพอเพียง”
- (3) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 “ครอบครัวสุขสันต์ แบ่งปันพอเพียง” (4) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 “ชุมชนน่าอยู่ สู่ความพอเพียง”
- (5) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 “ชีวิตดี เริ่มที่พอเพียง”
- (6) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 “ท้องถิ่นร่วมใจ ใช้ชีวิตพอเพียง”
- (7) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 “ภูมิปัญญาไทย พอใจ พอเพียง”
- (8) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 “ชีวิตพอเพียง ไม่เสี่ยงยากจน”
- (9) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 “ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ”
- (10) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 “พอเพียง เลี้ยงชีวิต”

(ดังตัวอย่างแผนการสอนในภาคผนวกที่ 3)

โดยนายจจรูญ มะโนคำ ได้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-2 โดยผู้เรียนจะเป็นฝ่ายเลือกเรียนเองตามรายวิชาที่กำหนดให้คือ 1) ศิลปะ 2) ดนตรีไทย 3) ฟุตซอล 4) นาฏศิลป์ 5) คณิตศาสตร์ 6) วิทยาศาสตร์ 7) ภาษาอังกฤษ 8) ปักหมุด หมอนลายโบราณ 9) ทอผ้าพื้นถิ่นลับล 10) เกษตรพอเพียง 11) บายศรี 12) เบเกอร์รี่ 13) ภาษาถิ่น ลับล 13) เสริมสวย โดยมีจำนวน 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีน้ำหนักคะแนนคือ 1 หน่วยกิต ผู้เรียนจะเป็นฝ่ายเดินทางมาที่บ้านของผู้ถ่ายทอดและเรียนครั้งละ 2 ชั่วโมง โรงเรียนเทศบาลศรีพนมมาศ (2558: 15)

ในปีนี้มีผู้ลงเรียนรายวิชาผ้าทอพื้นถิ่นลับลทั้งหมด 15 คน รวมนักเรียนเดิมตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในการเรียนการสอนนายจจรูญ มะโนคำ เลือกการสอนปักหมุดหมอนผา หรือหมอนสามเหลี่ยม โดยจะเตรียมอุปกรณ์ทั้งหมดให้ผู้เรียน และเริ่มเรียนในสัปดาห์แรกของภาคเรียน

รูปแบบและวิธีการสอนคือ ผู้ถ่ายทอดจะได้รับแผนการจัดการเรียนรู้ในแต่ละครั้งจากโรงเรียน จากนั้นศึกษาแผนการเรียนรู้และออกแบบการจัดกิจกรรมของแต่ละสัปดาห์ ขั้นตอนแรกคือการเตรียมผ้าฝ้ายที่ใช้ในการปักลายหมอน ให้ผู้เรียนคนละ 1 ผืน จากนั้นผู้ถ่ายทอดจะลอกลายที่จะปักหมอน โดยการถ่ายเอกสารหรือเขียนด้วยกระดาษลวดลาย แจกให้ผู้เรียนคนละ 1 แผ่น จากนั้นผู้เรียนยี่ดกระดาษลงบนผ้าฝ้าย เพื่อเตรียมพร้อมที่จะปักด้นและด้ายสีต่างๆลงไปตามต้นแบบ

ผู้ถ่ายทอดความรู้จะแจกด้ายและด้นสีต่างๆให้กับผู้รับการถ่ายทอด จากนั้นผู้ถ่ายทอดความรู้จะสอนการปักด้นและด้ายลงบนผ้า โดยการปักตามลวดลายที่อยู่บนกระดาษโดยไม่นำกระดาษออกจากผ้า หลังจากปักเสร็จแล้วนั้นจึงค่อยๆดึงกระดาษออกทีละส่วน และนำผ้าที่ปักเรียบร้อยแล้วไปประกอบกับหมอนผา เป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการ

ผู้ถ่ายทอดความรู้จะสอนโดยการอธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดเข้าใจที่มา และการสอนโดยวิธีการสาธิตและปฏิบัติจริง คือการสาธิตวิธีการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง พร้อมกับให้ผู้เรียนปฏิบัติพร้อมกับผู้ถ่ายทอดความรู้ โดยผู้ถ่ายทอดจากคอยกำกับและตรวจสอบความถูกต้องของงานอยู่ข้างๆผู้รับการถ่ายทอดตลอดระยะเวลาการเรียน

2. กลุ่มชุมชนบ้านร่องยาง (เรณู ผ้าทอลับแล)

2.1.1. การได้รับการถ่ายทอดความรู้ผ้าทอพื้นเมือง

นางเรณู ภักติวงษ์ อายุ 54 ปี ประกอบอาชีพทอผ้าผู้นำกลุ่มกลุ่มเรณูผ้าทอลับแล(บ้านร่องยาง) ประกอบอาชีพทอผ้ามา 17 ปี ได้สืบทอดการทอผ้ามาจากการตาของตนเอง ในสมัยก่อนนั้นผู้หญิงจะต้องทอผ้าใส่เอง จึงได้จำมาจากการตาของตนเองและสร้างอาชีพในปัจจุบัน

ในการถ่ายทอดความรู้นั้นจะเป็นการถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกหรือการถ่ายทอดภายในครอบครัว โดยวิธีการถ่ายทอดจะเป็นการเล่าให้ฟัง การบรรยาย การให้ดูพร้อมกับการปฏิบัติตามทันที ในสมัยนั้นการทอผ้าจะไม่ได้เป็นอาชีพหลัก แต่เป็นอาชีพที่รองจากการทำสวน ทำไร่ ทำนา หลังจากเสร็จงานแล้วจึงจะมานั่งทอผ้าในช่วงเย็นๆพร้อมกับการพูดคุยสรรเสริญกับเพื่อนบ้าน จึงมีระยะการทำพอสมควร

นอกจากการทอผ้าแล้ว นางเรณู ภักติวงษ์ ยังมีความสามารถในการแปรรูปสินค้าและผลิตภัณฑ์ในรูปของเสื้อผ้าที่ออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกัน เป็นที่ชื่นชอบของคนไทยและชาวต่างประเทศ เช่น ประเทศอินโดนีเซีย ที่สั่งตัดกับทางกลุ่มชุมชนเป็นจำนวนมาก โดยขั้นตอนทั้งหมดจะผ่านแม่ค้าคนกลาง ที่อยู่ประจวบฯ กรุงเทพฯ ซึ่งจะสื่อสารทาง Application LINE หลัก สามารถจำแนกขั้นตอนได้ดังนี้

1. เริ่มติดต่อแม่ค้าคนกลางจากการออกงานตามต่างๆ เช่น อิมแพค เมืองทองธานี
2. เมื่อมีรายการสินค้าที่ต้องการสั่งทำ แม่ค้าคนกลางจะสั่งงานผ่าน Application LINE โดยนางเรณู จะเป็นผู้ออกแบบให้ดูก่อน แล้วค่อยปรับแก้จนได้ผลงานที่น่าพอใจ
3. เริ่มการสั่งผลิตผ้า และเตรียมตัดเย็บเข้าชุด
4. จัดส่งผ่านไปรษณีย์ไทย
5. หลังจากนั้นแม่ค้าคนกลางจะเป็นคนนำเสื้อผ้าจัดส่งที่ประเทศต่างๆอีกครั้ง

ภาพประกอบ 74 การแปรรูปผ้าทอพื้นเมืองเพื่อส่งออกประเทศอินโดนีเซีย

2.1.2. การถ่ายทอดความรู้

นางเรณู ภักติวงษ์ ได้มีการถ่ายทอดทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ภายในชุมชนนั้นจะเป็นการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นโดยใช้กระทกเป็นส่วนใหญ่ ส่วนภายนอกชุมชนนั้นจะเน้นการแปรรูปของผ้า เช่น การเย็บผ้า ตัดผ้า ในกลุ่มชุมชนต่างๆ ดังนี้ หมู่บ้านน้ำริด หมู่บ้านม่อนดินแดง หมู่บ้านน้ำต๊ะน้ำลี้

เป็นต้น วัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างอาชีพให้กับคนที่สนใจในการแปรรูปผ้าพื้นเมืองเพื่อการจำหน่าย ทั้งในชุมชนและส่งออกต่างประเทศ

นางเรณู ได้กล่าวว่าไม่เคยหวงความรู้ทางด้านการทอผ้าและการแปรรูปผ้าทอ อีกทั้งยังรับซื้อและหาตลาดให้กับสมาชิกในกลุ่มชุมชนและภายนอกชุมชน เนื่องจากบุตรหลานของตนทั้ง 2 คนนั้นไม่สนใจการสืบทอดการทอผ้าดังกล่าว จึงต้องเผยแพร่ความรู้ให้ได้มากที่สุด

ส่วนการถ่ายทอดความรู้ นั้น จะเป็นการถ่ายทอดแบบบรรยาย การเล่า และการปฏิบัติจริง ลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มชุมชนของนายจรงรุญ มะโนคำ และที่สำคัญคือการไม่นำเทคโนโลยีใดๆเข้ามาช่วยในกระบวนการถ่ายทอด แต่มีการปรับเปลี่ยนตัววัตถุดิบไปตามระยะเวลา และต้นทุนในการผลิต สามารถแบ่งขั้นตอนการถ่ายทอดได้ดังนี้

1. การเตรียมวัสดุ การเตรียมวัสดุจะคล้ายกับการเตรียมวัสดุของกี่โบราณ ในกลุ่มชุมชนผ้าขึ้นดินจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) แต่ทางกลุ่มชุมชนบ้านร่องยาง (เรณู ผ้าทอลับแล) นั้นจะเน้นการทอเป็นผ้าพื้น และการแปรรูปสินค้า โดยมีขั้นตอนการเตรียมวัสดุดังนี้

1.1 ในการเตรียมด้ายนั้นจะเตรียมด้ายทั้งหมด 2 สี เช่น สีม่วงและสีน้ำตาล สีน้ำเงินและสีม่วงอมแดง แบ่งเป็นด้ายยืนและด้ายพุ่งอย่างละสี เหตุที่เลือกใช้ด้าย 2 เพราะว่าเวลาทอเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผ้าจะมีการเหลือบสีและมีสีที่สวยงาม

ภาพประกอบ 75 การผสมด้าย 2 สีในทีเดียวกัน

ภาพประกอบ 76 สีด้ายในหลอดบรรจุในกระสวยจะคนละสีกับด้ายที่อยู่บนทูก

1.2 อุปกรณ์ต่างๆเช่น กระสวย ซื้อจากจังหวัดเชียงใหม่ ผ้าฝ้าย ซื้อจากโรงงาน กำนันจุล ที่ทอผ้า ซื้อจากเกษตรจังหวัด โดยทางเกษตรจังหวัดจะเป็นผู้ประกอบและจัดส่งให้ถึงบ้าน

2. การเตรียมเส้นด้ายยืน

2.1 การเตรียมวัสดุในการทอผ้า เช่น ด้ายสีต่างๆ จะซื้อจากร้านศรีสุนันท์ในตัวเมืองอำเภอเมือง เป็นร้านที่ขายเกี่ยวกับวัตถุดิบเกี่ยวกับผ้าทอทั้งหมด มีสินค้ามากจึงมีปริมาณที่เพียงพอ กับความต้องการในการใช้งาน มีความคงทน และราคาไม่แพงเท่ากับด้ายโบราณ เนื่องจากด้ายโบราณมีกรรมวิธีที่ยากและใช้เวลานาน

2.2 การมัด(ปั่น)หลอดด้าย คือการนำเส้นด้ายที่จัดเตรียมไว้มาปั่นหรือแยกเส้นด้ายแต่ละเส้นด้วยอุปกรณ์ที่ทำจากไม้ หรือในสมัยใหม่จะใช้เครื่องมือเพื่อรวดเร็วและคงทนยิ่งขึ้น โดยในอดีตนั้นจะหมุนด้วยมือจน โดยด้ายจะแขวนไว้บนวัสดุทรงกระบอกสานด้วยไม้ไผ่ เรียกว่า กวัก

2.3 การวันหูกหรือการคันหูก เป็นการเตรียมเส้นด้ายยืน เพื่อเตรียมที่จะนำมาต่อกับที่เตรียมที่จะทอผ้า ใช้ระยะเวลาการวันหูกตามขนาดของผ้าทอ โดยการวันหูกของกลุ่มชุมชนนี้จะใช้คนวัน 2-3 คน เนื่องจากต้องใช้เวลานานจึงต้องหาคนมาช่วยหลายคน

2.4 การสับฟัน หรือการสอดฟันหูก วัสดุทำจากไม้และด้ายเส้นหนา คือการนำด้ายที่วันแล้วนั้นสอดเข้าไปในฟันฟันที่ละเส้น

2.5 การต่อตะกอล หรือการเก็บตะกอล ตะกอลเป็นเครื่องมือที่เชื่อมต่อกับไม้ที่ใช้เท้าเหยียบ ใช้เชือกในการผูกให้เชื่อมต่อกัน สำหรับแยกเส้นด้ายพุ่งและด้ายยืน ในกาต่อตะกอลสำหรับที่กระตุกต้องใช้มือต่อที่ละเส้น ประมาณ 2,575 เส้น ที่กระตุกมีหน้ากว้างของผ้าโดยประมาณ 36-37 นิ้ว

2.6 การนำหูกที่วันแล้วเข้าขึ้นที่ทอผ้า โดยส่วนใหญ่จะช่วยกันยกหูกขึ้น บางบ้านจะขอแรงผู้ชายช่วยยก เพราะมีน้ำหนักมาก และเพื่อเตรียมพร้อมในการทอผ้าผู้ทอจะลองตรวจสอบการเชื่อมต่อของอุปกรณ์ โดยการทดลองทอประมาณ 2 ฟุต

ภาพประกอบ 77 ที่ทอผ้าที่นำผ้าที่อุปกรณ์ติดตั้งเสร็จเรียบร้อยแล้ว

3. การเตรียมเส้นด้ายพุ่ง

3.1 การเตรียมด้ายพุ่งจะต้องดูด้ายยืนเป็นหลัก ส่วนใหญ่แล้วจะมีสีที่ไม่เหมือนกัน ถ้าด้ายยืนสีม่วง ด้ายพุ่งจะมีสีทอง หรือสีน้ำตาล ถ้าด้ายยืนสีน้ำเงินด้ายพุ่งจะมีสีม่วง เป็นต้น

3.2 การมัด(ปั่น)หลอดด้าย คือการนำด้ายอีกสีมามัดหลอดทำเช่นเดียวกับการมัดด้ายยืน แต่ใส่หลอดที่มีขนาดเล็กกว่า แล้วบรรจุในกระสวยทอผ้าเตรียมพร้อมสำหรับการทอขั้นตอนของการทอผ้า

การทอผ้าพื้น ขั้นตอนแรกของการถักทอการทอผ้าของนางเรณู ภักดีวงศ์ จะเริ่มจากการจัดหาอุปกรณ์ให้ผู้เรียนเป็นอันดับแรก เมื่อได้อุปกรณ์แล้วจะนำไปติดตั้งในบ้านของผู้เรียนทันที จากนั้นค่อยเรียนรู้การเตรียมด้าย เมื่อเตรียมด้ายเรียบร้อยแล้วจึงให้ผู้เรียนได้ลองปฏิบัติจริง โดยให้ลงมือใช้งานส่วนผู้ถักทอนั้นจะคอยอธิบายควบคู่กันไป

ขั้นตอนของการเริ่มทอจะเริ่มเหยียบไม้ด้านล่างของกี่กระตุก เพื่อแยกด้ายเส้นยืนออกเป็น 2 ส่วน จากนั้นใช้มือกระตุกเชือกเพื่อให้กระสวยวิ่งนำด้ายผ่านช่องว่างของด้ายยืนที่แยกออกจากกัน แล้วใช้ฟันกระตบกับคานม้วนผ้าเพื่อให้ด้านที่ทอแนบสนิทกัน จากนั้นจึงเหยียบไม้อีกด้านให้ด้ายยืนส่วนที่ 2 แยกออกจากกันอีกครั้ง จึงกระตุกเชือกเพื่อสอดกระสวย ปฏิบัติแบบนี้ไปเรื่อยๆจนผ้าเริ่มยาวขึ้น ให้ขยับแกนม้วนผ้าเก็บผ้าไปเรื่อยๆจนด้ายบนทุกหมัดหรือได้ความยาวของผ้าตามต้องการ

การทอผ้าจก ในการทอผ้าจกนั้นจะจัดหาอุปกรณ์ให้ผู้รับการถ่ายทอด รวมถึงการรับซื้อผ้าของผู้รับการถ่ายทอด ในการทอจกนั้นผู้รับการถ่ายทอดของ นางเรณู จะเป็นวัยช่วงอายุ 30-40 ปี เป็นหลัก มีพื้นฐานในการทอผ้ามาก่อนหน้าแล้ว โดยจะสอนในเรื่องของลวดลายและการใช้สีผ้าให้ตรงตามความต้องการของตลาด

ในการทอนั้นจะมีกรรมวิธีเหมือนการทอของกลุ่มชุมชนบ้านคุม-บ้านนาทะเล แต่กลุ่มของนางเรณูจะเน้นวัสดุที่หาซื้อง่าย มีความทนทาน จึงเลือกด้ายที่ย้อมสีสำเร็จรูป ไหมจูล จากโรงงานก้านัลจุลที่เพชรบูรณ์ ผ้าจกนั้นเมื่อทอสำเร็จแล้วจะนำไปประกอบเป็นผ้าชิ้นตีนจก ซึ่งจะมีทั้งหมด 3 ส่วน คือ

1. ส่วนหัวชิ้นจะเป็นผ้าฝ้ายสีขาวหรือสีแดง
2. ส่วนตัวชิ้นจะเป็นผ้าไหมสีเขียวเข้ม สีแดง สีเหลือง ขึ้นอยู่กับสีหลักของผ้าชิ้นตีนจก
3. ส่วนตีนชิ้น ในส่วนของตีนชิ้นนั้นจะเน้นลวดลายที่หลากหลายและมีสีสัน จะประกอบด้วย

ลายหลัก คือลายที่อยู่ตรงกลาง เป็นจุดเด่น มีลักษณะสมมาตร และลายประกอบคือลวดลาย ที่ประดับรอบๆลายหลัก ช่วยทำให้ลายหลักนั้นเด่นขึ้น

การจกตัวอักษร ในขั้นตอนนี้จะคล้ายการจกของผ้าชิ้นตีนจก ให้ค่อยๆนับเส้นด้ายตามช่องของตัวอักษรแล้วนำด้ายสีขาวใส่ตรงช่องว่างเพื่อก่ให้เกิดลวดลาย เมื่อทำหนึ่งชิ้นให้ทอกระสวยอีก 1 ชิ้นตามไป เพื่อให้ตัวอักษรที่จกแนบสนิทกับเนื้อผ้า

ภาพประกอบ 78 ผ้าจกของกลุ่มเรณูผ้าทอลับแล

ภาพประกอบ 79 ส่วนประกอบของผ้าซิ่นตีนจก

3. ศูนย์ฝักอาชีพอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

3.1.1. การได้รับการถ่ายทอดความรู้ผ้าทอพื้นเมือง

กลุ่มนี้เกิดจากการรวมตัวของเหล่าแม่บ้านที่ประกอบอาชีพทอผ้าเป็นหลัก จัดตั้งมา 30 กว่าปี ปัจจุบันผู้ดูแลศูนย์คือ นางสาวบุญมี หล่อหลอม (ย่ามี) อายุ 60 ปี และมีพี่สาวอีก 1 คนช่วยดูแลศูนย์แห่งนี้คือ นางสาวทองสี หล่อหลอม (ย่าเบอะ) 68 ปี

ในช่วงแรกนั้น ย่ามี ได้รับการถ่ายทอดมาจากครอบครัว นั่นคือมารดาของตนเอง ในสมัยนั้นเป็นการถ่ายทอดกันในครอบครัว เพราะส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงทุกบ้านก่อนจะออกเรือนต้องทอผ้าเป็นทุกคน แต่ใครจะเก่งหรือไม่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล เมื่ออายุ 30 ปีได้มีการไปอบรมตามที่ต่างๆ ทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การทอผ้าเพื่อการพาณิชย์ต่างๆ ที่จังหวัดลำปางได้จัดขึ้นมา ทำให้ได้ความรู้เพิ่มมากขึ้นพร้อมที่จะถ่ายทอดต่อคนรุ่นหลัง

ในการถ่ายทอดส่วนใหญ่จะเป็นการให้ลงปฏิบัติจริงและสอนบรรยายและชี้แนะควบคู่ไปด้วย ส่วนมารดานั้นจะคอยดูแลต่างๆ ให้บุตรของตนเองลองผิดลองถูกด้วยตนเอง ในสมัยวัยรุ่นนั้น นางสาวบุญมี กล่าวว่าในระยะแรกของการรับการถ่ายทอดจากมารดา จะทอผ้าเพื่อใส่เองเท่านั้น เมื่อมีฝีมือมากขึ้นจึงเริ่มจำหน่ายและเมื่อมีความเชี่ยวชาญในการทอจึงเริ่มถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่น

3.1.2. การถ่ายทอดความรู้

ส่วนใหญ่ในการถ่ายทอดนั้นจะถ่ายทอดให้คนในหมู่บ้าน หรือในตัวอำเภอที่สนใจจะประกอบอาชีพในการทอผ้า ในการมาเรียนนั้นจะมีค่าเล่าเรียน โดยจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเรียนคนละ 400-500 บาทต่อคน พร้อมอุปกรณ์ในการทอผ้า ส่วนที่กระตุนั้นต้องสั่งทำจากจังหวัดลำปางวิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดยังคงเป็นแบบดิดันนั้นคือการถ่ายทอดแบบการบรรยายพร้อมกับการทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตาม ผ้าทอของทางศูนย์ฝึกอาชีพนั้นจะเน้นผ้าพื้น เป็นผ้าฝ้ายย้อมสีต่างๆ ทั้งการผสมสีและสีเดียว โดยสามารถทอผ้าถุงหรือผ้าพื้นธรรมดา โดยผ้าถุงนั้นมีหลากหลายชนิด เช่น ชิ่นแล่ ชิ่นลั่ว ชิ่นดำปึก ชิ่นลับแลง ชิ่นมุกและชิ่นโก

ภาพประกอบ 80 ผ้าชิ่นที่ผู้หญิงชาวลับแลนิยมใส่ประจำวัน

ส่วนผ้าชิ่นตีนจกจะใส่ไปวัดและงานบุญต่างๆ หรือกิจกรรมที่ออกงานทางสังคม

ภาพประกอบ 81 ผ้าชิ่นตีนจกลับแล

1. การเตรียมวัสดุ การเตรียมวัสดุจะใช้วิธีเดียวกับกับชุมชนบ้านร่องยาง คือการเตรียมอุปกรณ์การเรียนก่อน เช่น กี่กระตุน เส้นด้าย กระสวย เป็นต้น ซึ่งมีแหล่งซื้อที่จังหวัดลำปาง โดยการสั่งซื้อผ่านทางศูนย์ฝึกอาชีพ และทางจังหวัดลำปางจะจัดส่งมาให้ที่บ้านของผู้เรียน ตำแหน่งการวางกี่ทอผ้า ส่วนใหญ่จะวางไว้ใต้ถุนเรือน เพราะเมื่อกลับจากการทำไร่ทำนาแล้ว แม่บ้านก็จะมานั่งทอผ้าเพื่อหารายได้เพิ่มเติม

1.1 ในการเตรียมด้ายนั้นจะต้องดูตามลักษณะงานแต่ละครั้ง ตามคำสั่งของผู้ซื้อ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นทางสถานศึกษาจะสั่งผ้าทอตามสีประจำของโรงเรียน เช่น โรงเรียนเทศบาลท่าอิฐจะสั่งผ้าพื้นสีเดียวคือสีม่วง โรงเรียนอนุบาลอุตรดิตถ์ สั่งสีพื้นสีเดียวคือสีฟ้า เป็นต้น

ในการซื้อด้าย ทางศูนย์จะสั่งซื้อจากทางร้านศรีสุนันท์ ในตัวอำเภอเมืองของจังหวัด เนื่องจากไม่ไกลมากและมีวัตถุดิบจำนวนมาก เมื่อของหมดสามารถเดินทางไปซื้อได้เลยไม่ต้องรอนาน มีสีสดและด้ายมีความเหนียว คงทน สีไม่ซีด

1.2 อุปกรณ์ต่างๆเช่น กระจสวย ก็กระจตัก ซื้อจากศูนย์ฝักอาชีพจังหวัดลำปาง โดยส่วนใหญ่จะสั่งทำจากจังหวัดลำปาง ราคาประมาณ 10,000-20,000 บาท จากนั้นทางศูนย์ฝักอาชีพจังหวัดลำปางจะจัดส่งถึงที่บ้านของผู้เรียน

2. การเตรียมเส้นด้ายยืน

2.1 การเตรียมด้ายแต่ละสี ให้พอจำนวนที่จะนำมาผัดหลอด

2.2 การผัด(ปั่น)หลอดด้าย เป็นการนำเส้นด้ายที่อยู่ในมัดใหญ่ๆ มากระจายเป็นเส้นเดี่ยว แล้วให้อุปกรณ์ผัดหลอดเรียงร้อยเส้นด้ายให้อยู่ในหลอดเล็กๆ เพื่อบรรจุในกระจสวยที่ใช้ทอผ้า

2.3 การวันหูกหรือการคันหูก ในการวันหูกต้องใช้คนช่วย 2-3 คน ใช้เวลาค่อนข้างนาน แต่ทำครั้งเดียวสามารถทอผ้าได้หลายสิบเมตร ไม่ต้องทำบ่อย การคันหูกคือการนำด้ายที่ผัดใส่หลอดขนาดใหญ่มาดึงเรียงกันแล้วจัดด้ายเหล่านั้นลงหูก เพื่อนำไปประกอบกับก๊และเตรียมการทอในขั้นตอนถัดไป

2.4 การสับพื้น หรือการสอดพื้นหวี วัสดุทำจากไม้ ในปัจจุบันทำด้วยซีเหล็ก มีความคงทนกว่ามาก และนำด้ายที่วันแล้วนั้นสอดเข้าไปในพื้นพื้นทีละเส้น

2.5 การต่อตะกอก หรือการเก็บตะกอก ตะกอกทำหน้าที่แยกเส้นด้ายยืนสลับกันระหว่างการทอ เมื่อทำการสับตะกอก 1 ครั้ง จะเกิดช่องว่างเพื่อให้กระจสวยลอดผ่านไป ในการต่อตะกอกสำหรับก็กระจตักต้องใช้มือต่อทีละเส้น ประมาณ 2,575 เส้น ก็กระจตักมีหน้ากว้างของผ้าโดยประมาณ 36-37 นิ้ว

2.6 นำหูกที่วันแล้วเข้าชั้นก็ทอผ้า โดยส่วนใหญ่จะช่วยกันยกหูกขึ้น และทดลองทอระยะหนึ่งเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของอุปกรณ์

3. การเตรียมเส้นด้ายพุ่ง

3.1 การเตรียมด้ายพุ่งต้องตามสีที่ลูกค้าต้องการ ถ้าลูกค้าต้องการ 2 สี ด้ายพุ่งจะต้องมีสีต่างจากด้ายยืน แต่ถ้าลูกค้าต้องการสีเดียว ด้านยืนและด้ายพุ่งจะใช้สีเดียวกัน

3.2 การผัด(ปั่น)หลอดด้าย คือการนำด้ายที่จัดเตรียมไว้ มาผัดหลอดทำเช่นเดียวกับการผัดด้ายยืน แต่ใส่หลอดที่มีขนาดเล็กกว่าแล้วบรรจุในกระจสวยที่ใช้ในทอผ้า

ขั้นตอนของการทอผ้า

ขั้นตอนแรก ยามีและย่าเบอะ จะเริ่มจากจัดหาอุปกรณ์ให้ผู้เรียนเป็นอันดับแรก โดยมีค่าธรรมเนียมการเรียนคนละ 400 – 500 บาท นำไปซื้อวัสดุและวัตถุดิบในการทอผ้า ยกเว้นก็กระจตัก ถ้าผู้เรียนต้องการสามารถสั่งซื้อได้ในราคา 10,000 – 20,000 บาท แต่ถ้ายังไม่ต้องการสามารถมาใช้ได้ที่ศูนย์ฝักอาชีพเทศบาลศรีพนมมาศ เมื่อได้อุปกรณ์แล้วจะนำไปติดตั้งในบ้านของผู้เรียน โดยส่วนมากจะติดตั้งไว้ด้านล่าง

ใต้ถุนบ้าน จากนั้นสอนเรียนรู้การเตรียมด้าย เมื่อเตรียมด้ายเรียบร้อยแล้วจึงให้ผู้เรียนได้ลองปฏิบัติจริง โดยให้ลงมือใช้งานจริงส่วนผู้ถ่ายทอดนั้นจะคอยชี้แนะแนวทางและแก้ปัญหากับผู้รับการถ่ายทอดไปด้วยกัน

ขั้นตอนของการเริ่มทอจะเริ่มเหยียบไม้ด้านล่างของกี่กระดูก เรียกว่า ดิ้นฟืม ลักษณะเป็นไม้ 2 อันที่ห้อยอยู่ด้านล่างของกี่ทอผ้า เพื่อให้ในการเหยียบแยกเส้นพุ่งทั้ง 2 ส่วน จากนั้นใช้มือกระดูกเชือกด้านขวามือของผู้ทอ ให้กระสวยวิ่งนำด้ายผ่านช่องว่างของด้ายยืนที่แยกออกจากกันจากการเหยียบดินฟืม แล้วใช้ฟืมกระแทกกับผ้าเพื่อให้ด้ายที่ทอชิดกันจนไม่มีช่องว่าง จากนั้นจึงเหยียบดินฟืมอีกด้านให้ด้ายยืนส่วนที่ 2 แยกออกจากกัน แล้วกระดูกเชือกเพื่อสอดกระสวยอีก ปฏิบัติแบบนี้ไปเรื่อยๆจนผ้าเริ่มยาวขึ้นให้ขยับแกนม้วนผ้าหรือเรียกว่า ไม้ก่ฟั่น เก็บผ้าไปเรื่อยๆจนได้ความยาวที่ต้องการ

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดของแต่ละกลุ่มชุมชนสามารถเปรียบเทียบแต่ละกลุ่มชุมชนในรูปแบบของตารางได้ดังต่อไปนี้

ตาราง 10 การเปรียบเทียบกระบวนการถ่ายทอดขั้นตอนการทอผ้าของแต่ละชุมชน

รูปแบบ	นายจจจญ มโนคำ ศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นดินจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้า บ้านคุ้ม-นาทะเล)	นางเรณู ภักติวงษ์ กลุ่มทอผ้าบ้านร่องยาง (เรณู ผ้าทอลับแล)	นางสาวบุญมี หล่อหลอม ศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่าย สินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ
การได้รับการถ่ายทอด	จากมารดา โดยวิธีการบรรยายและการให้ ปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน	จากมารดา โดยวิธีการเล่าการให้ ปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน	จากมารดาและนักพัฒนา ชุมชน จ.ลำปาง
วิธีการถ่ายทอด สู่คนในชุมชน	ถ่ายทอดความรู้โดยวิธีการ สาธิต ทำให้ดู ปฏิบัติจริงไป พร้อมกับ ผู้ถ่ายทอด	ลองปฏิบัติจริงไปพร้อม กับผู้ถ่ายทอด	ลองปฏิบัติจริงไปพร้อมกับ ผู้ถ่ายทอด
วิธีการถ่ายทอด สู่โรงเรียนใน ชุมชน	ศึกษาแผนการเรียนรู้ที่ โรงเรียนกำหนด ออกแบบการ เรียนแต่ละสัปดาห์ เน้นการ ถ่ายทอดโดยทำให้ดูเป็น ตัวอย่างและลงมือปฏิบัติจริง	ไม่มี	ไม่มี
วิธีการถ่ายทอด สู่ภายนอกชุมชน	ถ่ายทอดความรู้โดยวิธีการ สาธิต ทำให้ดู ปฏิบัติจริงไป พร้อมกับผู้ถ่ายทอด	ลองปฏิบัติจริงไปพร้อม กับผู้ถ่ายทอด	ลองปฏิบัติจริงไปพร้อมกับ ผู้ถ่ายทอด
ลักษณะของผ้า ทอในกลุ่มชุมชน	ผ้าตีนจกและหมอนผา	ผ้าพื้นเมือง ผ้าจก การแปรรูปผ้าพื้นเมือง	ผ้าพื้นเมือง

ตาราง 10 (ต่อ)

รูปแบบ	นายจรงรุญ มะโนคำ ศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้า บ้านคุ้ม-นาทะเล)	นางเรณู ภักดีวงษ์ กลุ่มทอผ้าบ้านร่องยาง (เรณู ผ้าทอลับแล)	นางสาวบุญมี หล่อหลอม ศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่าย สินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ
การเลือกอุปกรณ์ ในการทอผ้า	ในกลุ่มชุมชนจะมีกลุ่ม พ่อบ้านรับทำ	สั่งซื้อที่เกษตรจังหวัด	สั่งซื้อที่ศูนย์ฝึกอาชีพลำปาง
แหล่งซื้อด้ายและ ไหม	จังหวัดบุรีรัมย์ อุบลราชธานี โคราช	ร้านศรีสุนันท์	ร้านศรีสุนันท์
วัตถุดิบในการย้อม ด้ายและไหม	บางชนิดต้องซื้อต่างอำเภอ เช่น ครั่ง ซื้อที่อำเภอน้ำปาด และฟากท่า	ไม่มี	ไม่มี
ขั้นตอนการเตรียม ด้าย	ทำงานเพียงคนเดียว เพราะ ใช้ด้ายไม่เยอะเท่ากับการทอ ผ้าพื้น	ใช้คน 2-3 คนเพื่อ ช่วยในการวันฝ้าย เนื่องจากมีจำนวน มากแต่ใช้ทอได้หลาย สอเบเมตร	ใช้คน 2-3 คนเพื่อช่วยใน การวันฝ้าย เนื่องจากมี จำนวนมากแต่ใช้ทอได้ หลายสอเบเมตร

2.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการทอผ้า

การทอผ้าในยุคปัจจุบันมีเยาวชนสนใจมากขึ้น จากสื่อต่างๆ ที่ให้ความสำคัญกับผ้าทอพื้นเมืองของแต่ละพื้นที่ ในอำเภอลับแลเองได้สนับสนุนให้บุตรหลานฝึกการทอผ้า เพื่อสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพในอนาคตให้กับบุตรหลานของตน

สำหรับราคาของผ้าในปัจจุบันนั้น มีราคาที่น่าพอใจเช่น ผ้าขึ้นตีนจก 1 ผืนใช้ฝ้ายในการทอ ไม่มีการใช้ไหม ราคาจะอยู่ที่ผืนละ 1,300 บาท ส่วนถ้าเป็นไหมผสมในการทอราคาจะอยู่ที่ 3,500-5,000 บาท ส่วนถ้าใช้ไหมในการทอจกทั้งหมดราคาจะค่อนข้างแพงแล้วแต่แหล่งชุมชน ราคาผ้าประมาณ 10,000-50,000 บาท ส่วนถ้าผสมเส้นเงินและทอง ราคาต่อผืนจะอยู่ที่ 100,000 บาทขึ้นไป ในการทอผ้าจากนั้นจะเน้นการทอแบบโบราณทั้ง 3 กลุ่มชุมชน จึงมีระยะเวลาที่นานพอสมควรเพราะมีรายละเอียดค่อนข้างมาก และถ้าผู้ทอคนไหนมีอาชีพหลักคือเกษตรกร อาชีพเสริมคือการทอผ้าจะใช้เวลาเกิน 3 เดือน เพราะต้องมาทอผ้าในช่วงหลังเลิกงาน

2.4 ปัญหาอุปสรรคและวิธีแก้ปัญหา

ในสมัยก่อนนั้นกระบวนการทอผ้านั้นจะใช้วัสดุและอุปกรณ์ที่มาจากธรรมชาติ ดังนั้นการหาวัตถุดิบจะต้องขึ้นอยู่กับสภาพอากาศเป็นหลัก เช่น ถ้าปีใดมีสภาพอากาศที่ดี ปีนั้นจะมีไหมที่ดี มีจำนวนมากพอที่จะทอได้ตลอดทั้งปี ถ้าปีแล้งฝนไม่ตก ปีนั้นจะย้อมสีผ้าฝ้ายหรือไหมลำบาก เพราะต้องย้อมด้วยน้ำฝนสีถึงจะติดทนทาน เป็นต้น

แต่ในสมัยนี้มีอุตสาหกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ดังนั้นชาวบ้านจึงหันเหไปให้วัตถุดิบจากอุตสาหกรรมแทนวัตถุดิบที่มาจากธรรมชาติ เพราะหาง่าย มีราคาไม่แพง หนทางต่อการใช้งาน และมีจำนวนที่มากพอ สามารถหาซื้อได้ทุกที่และซื้อได้ตลอดทั้งปี ร้านที่ชาวบ้านนิยมซื้อกันมากคือร้านศรีสุนันท์ ในตัวเมืองอำเภอเมืองซึ่งห่างจากตัวอำเภอลับแลไม่กี่กิโลเมตร ส่วนร้านเฉลิมการค้าในปัจจุบันเน้นการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เช่น ผ้าถุงตีนจก เสื้อพื้นเมือง ผ้าคลุมไหล่ ผ้าสไบ ถักย้อม หมอนเป็นหลัก เช่นเดียวกับศูนย์ฝึกออาชีพเทศบาลศรีพนมมาศและชุมชนทอผ้าบ้านร่องยาง ที่เลือกใช้วัตถุดิบจากร้านศรีสุนันท์แทนการหาวัตถุดิบจากธรรมชาติ

ในอีกมุมหนึ่งของการผลิต ยังมีชุมชนที่ยังคงอนุรักษ์การใช้วัตถุดิบโบราณที่มาจากธรรมชาติเป็นหลัก ใช้วัตถุดิบจากโรงงานน้อย คือ ศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) ทางด้านชุมชนยังคงเอกลักษณ์โบราณทุกประการ ทั้งวัตถุดิบที่เลือกสรรโดยเฉาะ เช่น เส้นไหมธรรมชาติ ต้องซื้อที่บุรีรัมย์ โคราช อุบลราชธานี เพราะมีพื้นผิว(texture) ที่เฉพาะตัวไม่เรียบเหมือนกับไหมจากโรงงาน เมื่อทอเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะมีลวดลายที่ดูไม่เรียบเสมอกัน ทำให้ผ้าทอมีความสวยงามตามธรรมชาติของเส้นไหม

ในการย้อมไหมนั้น ถ้าปีใดมีน้ำฝนน้อยไม่สามารถย้อมได้ทั้งหมด ทางผู้ทอจะต้องสั่งซื้อไหมที่ย้อมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งมีราคาแพงกว่านำมาย้อมเอง และซื้อในจำนวนที่มากขึ้นเพื่อกักตุนไว้ในช่วงที่น้ำฝนขาดแคลน แต่ราคาของผลิตภัณฑ์ยังไม่ปรับราคาขึ้น ยังคงราคาเท่าเดิม

2.5 ความต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐ

จากการสัมภาษณ์ผู้ถ่ายทอดความรู้การทอผ้าพื้นเมืองของแต่ละกลุ่มชุมชนนั้น ในแต่ละชุมชนได้มีการหางบประมาณในการทอผ้าด้วยตนเองเป็นหลัก ดังชุมชนต่อไปนี้

1. กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล)

เป็นชุมชนที่เน้นกระบวนการทอผ้าและการถ่ายทอดความรู้ในแบบอนุรักษ์นิยมหรือแบบโบราณดั้งเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งในด้านการหาวัตถุดิบและอุปกรณ์ การทอผ้า และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ดังนั้นผ้าทอจะมีราคาที่สูงกว่าชุมชนอื่นๆ (40,000-50,000 บาท) เพราะต้นทุนและระยะเวลาการทำงานนั้นนานพอสมควร อีกทั้งยังจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ให้เยาวชนรุ่นหลังหรือผู้ที่สนใจได้เข้าเยี่ยมชมโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายใดๆอีกด้วย ทางด้านผู้นำชุมชนจึงมีเงินทุนในการหมุนเวียนในการทำผ้าทอในรอบถัดไปโดยไม่ต้องของบสนับสนุนจากทางราชการ ในส่วนของการออกแบบบรรจุภัณฑ์นั้น หน่วยงานกรมพัฒนาชุมชน ได้ให้การสนับสนุนในการให้ความรู้ด้านการตลาด การทำบรรจุภัณฑ์ของสินค้า การสนับสนุนให้ชุมชนได้ออกไปจำหน่ายนอกสถานที่ เช่น impact เมืองทองธานี ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดีและสามารถทำให้ชุมชนพัฒนาไปสู่สากลได้ในอนาคต

2. กลุ่มเรณูผ้าทอลับแล(บ้านร่องยาง)

นางเรณู ภักติวงษ์ ได้กล่าวว่า “กลุ่มชุมชนของเราอยู่ได้เพราะนำผ้าพื้นเมืองที่เราทอเอง ไปทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า ทำตามตลาดต้องการแต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ผ้าทอของบ้านเราอยู่” ทางด้านชุมชนนี้ได้มีการแปรรูปผ้าพื้นเมือง เป็นรูปแบบต่างๆทั้ง เสื้อผ้า กระเป๋า ผ้าขึ้น โดยส่วนใหญ่จะจัดส่งต่างประเทศ เช่น ประเทศอินโดนีเซีย จึงมีรายได้เข้ากลุ่มชุมชนและกระจายต่อสมาชิกในชุมชนได้ดี มีเงินทุนที่จะหมุนเวียนในการทอผ้าครั้งต่อไป

3. ศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

มีการทอผ้าพื้นเมืองเป็นหลัก เมื่อมีผู้สนใจเข้ามาเรียน จะต้องจ่ายค่าเรียนจำนวน 400-500 บาท โดยสมัยก่อนนั้นทางเทศบาลจะมีงบประมาณสนับสนุนการทอผ้าและการเรียนทอผ้า ในปัจจุบันนี้ผู้เรียนจะเตรียมเงินมาด้วยตนเอง และได้อุปกรณ์ในการทอผ้าไปติดตั้งที่ได้ถนุบ้านอีกด้วย ในด้านวัสดุทางกลุ่มชุมชนได้จัดเตรียมไว้ให้ ซึ่งมีราคาที่ถูกมาก ทางผู้เรียนสามารถรับได้ที่กลุ่มชุมชนได้ทันที ผ้าพื้นที่ทำทางกลุ่มชุมชนจะจำหน่ายให้กับผู้สนใจและทางสถานศึกษาหรือหน่วยงานรัฐบาล เพื่อนำไปแปรรูปเป็นเสื้อผ้า หรือผ้าชิ้น ในลำดับถัดไป

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองและการศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การศึกษาภูมิปัญญาศิลปะพื้นบ้านการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ในประเด็น

1. ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัด

อุตรดิตถ์

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ขอบเขตทางด้านพื้นที่

1.1 กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) หมู่ 4 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

1.2 ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล) หมู่ 8 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

1.3 ศูนย์ฝักอาชีพอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศเทศบาลตำบลศรีพนมมาศ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

2. ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

ในการศึกษาจะศึกษาโดยให้มีความครอบคลุมเนื้อหาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านจุดมุ่งหมายของการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านผู้ถ่ายทอด และการรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา และวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าพื้นเมือง จาก 3 กลุ่มชุมชน ในเขตพื้นที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ คือ กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล) และศูนย์ฝักอาชีพอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

กลุ่มตัวอย่าง วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ นายจงจรูญ มะโนคำ นางเรณู ภักติวงษ์ และนางสาวบุญมี หล่อหลอม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าพื้นเมือง จาก 3 กลุ่มชุมชน ในเขตพื้นที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ คือ

1. กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล)
2. ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล)
3. ศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

กลุ่มตัวอย่าง วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

1. นายจจรูญ มะโนคำ ผู้นำกลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล)
2. นางเรณู รักติวงษ์ ผู้นำชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล)
3. นางสาวบุญมี หล่อหลอม ผู้นำศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

2. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการทอผ้าและกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

3. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

3.1 สร้างแบบสัมภาษณ์ การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง โดยกำหนดขอบเขตและประเด็นต่างๆให้ครอบคลุมในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล และข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง โดยมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept Interview) ไม่จำกัดคำตอบ (Nondirective Interview) เพื่อให้ผู้วิจัยได้สามารถบันทึกข้อมูลต่างๆของผู้ให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

3.1.1 นำแบบสัมภาษณ์การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน เพื่อแก้ไขด้านเนื้อหาและสำนวนภาษาที่ใช้ให้เกิดความถูกต้อง

3.1.2 นำแบบสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญนำมาหาค่า IOC เป็นการหาดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (Index of Objective congruence: IOC)

3.1.3 นำแบบสัมภาษณ์การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ไปใช้ในการสัมภาษณ์

3.2 สังเกต ผู้วิจัยสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยสังเกตรูปแบบวิธีการในการถ่ายทอด เช่น การบอกเล่า การทำให้ดู การให้ดูตัวอย่างของจริง การให้ฝึกปฏิบัติ การให้ฝึกปฏิบัติจริงไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร หรืออื่นๆ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม ในการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง และการศึกษากระบวนการจัดการของชุมชนในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองของ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ดังนี้

4.1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารจากหนังสือ ตำรา บทความ วิจัยและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการลงภาคสนามเพื่อการสัมภาษณ์ทั้ง 3 ชุมชน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในประเด็นดังนี้ ข้อมูลทั่วไปของผู้ถ่ายทอดความรู้ อุปกรณ์และวัตถุดิบในการทอผ้า กระบวนการถ่ายทอดและการรับการถ่ายทอดการทอผ้า การเปลี่ยนแปลงทางด้านการผลิต ผลกระทบของการผลิตและการถ่ายทอดการทอผ้าจากสภาพเศรษฐกิจทั้งในอดีตและปัจจุบัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและตำรา
2. วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์กลุ่มชุมชนทั้ง 3 กลุ่ม คือ
 - 2.1 กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล)
 - 2.2 ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล)
 - 2.3 ศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ
3. จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

- 1.1 ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ในอดีต

การทอผ้าของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีติดตัวผู้หญิงมาตั้งแต่การอพยพครั้งใหญ่ จากอาณาจักรเชียงแสน หรือเชียงรายและเชียงใหม่ในปัจจุบัน ดังนั้นจึงมีการสั่งสมประสบการณ์และกระบวนการถ่ายทอดมาอย่างยาวนาน ในอดีตนั้นการถ่ายทอดจะเป็นลักษณะถ่ายทอดกันภายในครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งจุดมุ่งหมายของการถ่ายทอดต่อบุตรหรือคนในครอบครัวนั้น เพราะในสมัยนั้นการศึกษาเป็นสิ่งที่เข้าถึงยาก ประกอบกับรายได้ของครอบครัวไม่พอที่จะส่งลูกของตนเรียน จึงต้องถ่ายทอดการทอผ้าให้บุตรสาวของตนเองส่วนบุตรชายนั้นก็จะไปทำไร่ ทำสวน

ด้านลวดลายของผ้าเป็นลวดลายที่เฉพาะของอำเภอลับแล ประกอบด้วยลายหลักและลายประกอบในตัวขึ้น 1 ผืน ส่วนการใช้อุปกรณ์ในการทอผ้าจะเป็นไม้ นิยมติดตั้งไว้ที่ใต้ถุนบ้านของผู้ทอ เพราะบ้านเรือนส่วนใหญ่จะยกใต้ถุนสูง เมื่อเสร็จจากทำไร่ทำสวนแล้ว แม่บ้านจะมานั่งทอผ้าใต้ถุนบ้านเป็นอาชีพเสริม วัสดุที่ใช้ในการทอเป็นวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ฝ้าย ไหม สีย้อมไหม เป็นต้น ส่วนด้านสีที่นิยมทอผ้านั้นจะเป็นเอกลักษณ์ของชาวลับแลโบราณ ตั้งแต่สมัยอพยพมาจากอาณาจักรเชียงแสน ได้แก่ สีแดง สีดำ สีเขียวและสีเหลือง

- 1.2 ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ในปัจจุบัน

สภาพสังคมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ยังคงเป็นสังคมแห่งการเกษตรกรรม ผู้คนส่วนใหญ่จะหันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าในอดีต เนื่องจากผลไม้ ผัก ข้าว มีราคาที่แพงกว่าผ้าทอ 1 ผืน คนในชุมชนจึงนิยมมากกว่า ดังนั้นส่งผลให้ชุมชนที่มีการทอผ้าลดน้อยลงไปจากในอดีตที่ทอผ้ากันทุกครัวเรือน จนปัจจุบันเหลือเพียง 3 ชุมชนเท่านั้นที่ยังคงประกอบอาชีพทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน

ลวดลายของผ้าทอนั้นยังคงเป็นลวดลายเดิมแบบฉบับโบราณ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงลวดลาย สีของผ้าทอนั้นยังคงเป็นสีแบบอดีต เพียงแต่ปรับความเข้มและอ่อนของสีให้ไปในทิศทางของตลาดเท่านั้น การใช้อุปกรณ์ในการทอผ้ายังคงใช้วัสดุแบบเดิมคือไม้ แต่เปลี่ยนชนิดของไม้ตามเศรษฐกิจและสภาพอากาศที่เปลี่ยนไป

แต่เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา ทางสังคมส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับผ้าทอพื้นเมืองมากขึ้น สังเกตได้จากรายการต่างๆที่ยกผ้าไทยมาสวมใส่ เช่น รายการทอผ้าไทย รายการนี้เปิดโอกาสให้นักศึกษาและนักศึกษามาร่วมกันออกแบบชุดที่ทำจากผ้าไทยทั่วประเทศ ดังนั้นผู้คนจะเห็นว่าผ้าไทยสามารถนำมาทำเครื่องแต่งกายด้วยความสร้างสรรค์ได้อีกมากมายและไม่ล้าสมัย หลังจากนั้นยอด

จำหน่ายของผ้าไทยได้ปรับตัวสูงขึ้น ทำให้กลุ่มทอผ้ามีเงินสะสมมากขึ้น และประเด็นสำคัญคือคนรุ่นหลังได้สนใจการทอผ้ามากขึ้น

2. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

2.1 กระบวนการถ่ายทอดในอดีต ในการทอผ้าของแต่ละชุมชนนั้น ผู้ถ่ายทอดจะถ่ายทอดด้วยกัน 2 วิธี คือวิธีการบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจาหรือคำพูด และอีกวิธีคือการปฏิบัติจริง คือการให้ผู้เรียนได้ใช้วัสดุและอุปกรณ์จริง ส่วนผู้ถ่ายทอดนั้นจะคอยให้คำชี้แนะระหว่างที่ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติงาน โดยผู้ถ่ายทอดจะให้ผู้เรียนเจอปัญหาและรู้จักการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

2.2 กระบวนการถ่ายทอดในปัจจุบันยังคงมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบเดิมดังเช่นอดีต คือ การบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจาหรือคำพูด และการปฏิบัติจริง มีการสาธิตให้ผู้รับการถ่ายทอดให้ดูในบางชุมชน

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของทั้ง 3 กลุ่มชุมชนมีความเหมือนและแตกต่างกันดังนี้

1. กลุ่มชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล)และศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ มีลักษณะผ้าทอพื้นเมืองที่เหมือนกัน คือเป็นผ้าพื้น แต่ชุมชนบ้านร่องยางมีการถ่ายทอดการตัดเย็บเสื้อผ้าร่วมด้วย มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้รับการถ่ายทอดเป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ การถ่ายทอดความรู้โดยการเล่า บรรยาย โดยใช้วาจา และให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่ต้องพบเจอขณะทำงาน และรู้จักการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

2. ส่วนชุมชนบ้านกลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) จะมีการถ่ายทอดที่เป็นระบบมากกว่า แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นโบราณไว้ ดังนั้น การถ่ายทอดของชุมชนนี้จะเริ่มด้วยการให้ดูตัวอย่างของผ้าทอ ให้ผู้เรียนเข้าใจลวดลายก่อนเป็นลำดับแรกด้วยการบรรยาย การเล่า ด้วยคำพูด ในขั้นตอนถัดไปคือ ลงมือสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง และขั้นตอนสุดท้ายคือให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีประเด็นนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

วัฒนธรรมของชาวอำเภอลับแลนั้นมีลักษณะวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกับชาวล้านนา ทั้งการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง วัฒนธรรมด้านอาหารท้องถิ่น การประกอบอาชีพ และวัฒนธรรมด้านภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ดารณี บุญยประสพ (2543: 131) ได้กล่าวว่าชาวลับแลนั้น สืบเชื้อสายมาจากชาวนพวนตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา อีกส่วนหนึ่งที่อพยพมาจากเชียงแสน ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชาวไทยวน หรือไทโยนก

ในอดีตนั้นอำเภอลับแลเป็นอำเภอที่มีชื่อเสียงในเรื่องของตำนานเมืองแม่มาย ที่ปรากฏในบทเรียนระดับชั้นประถมศึกษาผู้คนจะสนใจในสิ่งลึกลับเป็นส่วนใหญ่ แต่ในเรื่องของรากเหง้าทางวัฒนธรรมนั้นยังไม่มีผู้คนสนใจมากนัก ซึ่งในอดีตเป็นเมืองที่ยังไม่เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ด้านสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของอำเภอลับแลเป็นที่ราบโดยมีภูเขาล้อมรอบตัวอำเภอทำให้เป็นที่มาของคำว่า “ลับแล” ที่เกิดการเพี้ยนมาจากคำว่า “ลับแลง” ซึ่งมีความหมายถึงอากาศเวลา

พระอาทิตย์ตกดิน ทำให้เมืองลับแลนั้นหายไปกับความมืด อำเภอลับแลมีสภาพอากาศที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรมดังนั้นอาชีพส่วนใหญ่ของผู้คนจึงเน้นการทำเกษตรกรรมและหัตถกรรม เช่น การปลูกยาสูบ การปลูกข้าว การทอผ้าพื้นเมือง การถักไม้กวาดตองกง เลี้ยงวัวและควาย เป็นต้น ในอดีตนั้นชาวลับแลจะทำเกษตรกรรมเพื่อการบริโภค เมื่อเหลือจากการใช้จะจำหน่ายให้กับผู้คนในชุมชนด้วยตนเอง เช่นเดียวกับการสมรส ระหว่างการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่าในชุมชนมีการนับญาติพี่น้องที่ค่อนข้างซับซ้อน ซึ่งเมื่อได้ศึกษาจะพบว่า เป็นเครือญาติกัน นายเพ็ง จันมา ได้กล่าวว่า “สามี 1 คน มีภรรยา 6-7 คน เมื่อมีบุตรหลานบางครั้งก็ยังมีภรรยาของตนเอง แต่ในชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญตรงนี้นัก นับว่าเป็นเรื่องที่ดีเพราะสมบัติของครอบครัวจะไม่หายไปไหนไกล” สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลคือ นางสาวบุญมี หล่อหลอม ที่เป็นญาติกับนางเรณู ภักติวงศ์ เช่นกัน

ส่วนด้านของการทำเกษตรกรรมในยุคปัจจุบันมีการนิยมทำสวนทุเรียนกันมากขึ้น เนื่องจากสภาพพื้นที่ของอำเภอลับแลเป็นภูเขา มีสภาพอากาศที่เหมาะสมกับการทำสวน โดยผู้คนจะนิยมปลูกทุเรียนซึ่งจะมีราคาดีกว่าการทอผ้าหรือการทำเกษตรกรรมอื่นๆ ชาวลับแลทางทิศเหนือจะปลูกทุเรียนบนภูเขา ซึ่งเกิดจากการบุกรุกที่ป่าธรรมชาติ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ใดๆ เข้ามาปรับสภาพป่าเหล่านั้น แต่เมื่ออำเภอลับแลเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทางภาครัฐจึงได้มีบทบาทขึ้นมา ทั้งการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอลับแล

จากการศึกษาภูมิปัญญาอำเภอลับแลได้พบว่า มีภูมิปัญญาที่หลากหลายโดยมีภูมิปัญญาที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง
2. ภูมิปัญญาการถักไม้กวาดตองกง
3. ภูมิปัญญาการลงปู
4. ภูมิปัญญาการแห่นาค
5. ภูมิปัญญาการทำน้ำอบน้ำหอม
6. ภูมิปัญญาการสู่ขวัญ

การทอผ้าพื้นเมืองเป็นภูมิปัญญาหนึ่งของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีมาอย่างยาวนานและเป็นวิถีการดำรงชีวิตในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการทอผ้านี้เป็นหัตถกรรมที่ติดตัวชาวลับแลมาตั้งแต่การอพยพย้ายถิ่นฐาน สอดคล้องกับ ทรงพันธ์ วรรณมาศ (2549: 43-44) ได้กล่าวถึงหลักฐานที่สำคัญที่สามารถระบุได้ว่าชาวอำเภอลับแลนั้นมาจากไหน นั่นคืองานหัตถกรรมของหญิงสาวในอำเภอลับแล ได้แก่ งานทอผ้า ทั้งผ้านุ่ง ผ้าม่าน ผ่าขึ้นตีนจก ผ่าขาวม้า ย่อม ฯลฯ (ทรงพันธ์ วรรณมาศ 2549: 43-44) การทอผ้าในอดีตผู้คนจะเน้นการทอเพื่อใช้เองในครัวเรือน เช่น ผ้านวม(ผ้าห่ม)

วัตถุดิบหลักๆ เช่น ฝ้าย ไหม กี่หรือหูก มีการปลูกและทำขึ้นเพื่อใช้เองในครัวเรือน ผ้าทอชนิดต่างๆ เมื่อเหลือจากการใช้จึงจำหน่ายให้กับผู้คนในหมู่บ้าน ส่วนในปัจจุบันนั้นเป้าหมายของการตลาดหรือกลุ่มเป้าหมายได้เปลี่ยนไป โดยเน้นการผลิตแบบเชิงพาณิชย์ ส่งผลผลิตไปยังต่างประเทศในบางชุมชน มีเพียงชุมชนบ้านคุ้ม-บ้านนาทะเลเท่านั้น ที่เน้นการผลิตและการจำหน่ายแบบดั้งเดิม

คนในชุมชนจำนวนหนึ่งได้ใช้การทอผ้าเป็นการหาเลี้ยงชีพ แม้อาชีพหลักของชุมชนจะเป็นการทำเกษตรกรรม แต่การทอผ้าก็เป็นงานที่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ ในช่วงปัจจุบัน หลัง ปี พ.ศ.2555 การทอผ้าเพื่อจำหน่ายได้รับความนิยมมากขึ้นเนื่องจากความนิยมทางรายการทางโทรทัศน์ รายการทอผ้าไทยและอำเภอลับแลได้เปิดเมืองได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ภูมิปัญญา จึงทำให้นักท่องเที่ยวเกิด

ความสนใจซื้อผ้าทอ กระตุ้นให้เศรษฐกิจของอำเภอลับแลดีขึ้นกว่าเดิมไปอีกเท่าตัว และกระแสมความนิยมทางสังคม มีส่วนทำให้คนในชุมชนมีความตื่นตัวในเรื่องนี้ เยาวชนรุ่นหลังได้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนตนเอง ทำให้เกิดความนิยมในการผลิตผ้าทอมากขึ้นใหม่ ซึ่งในปัจจุบันยังมีการสืบทอดเทคนิคและวิธีต่างๆอย่างต่อเนื่อง อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างในระบบขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุดิบ
2. การเปลี่ยนแปลงด้านการตลาด
3. การเปลี่ยนแปลงด้านการถ่ายทอด

ปัจจุบันการทอผ้าพื้นเมืองเกิดความเปลี่ยนแปลงเรื่องการใช้วัตถุดิบเช่นเส้นด้าย เส้นไหม ใช้เส้นไหมที่มาจากโรงงาน ซึ่งมีราคาต่ำกว่า ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่โรงเรียนศรีพนมมาศวิทยากรจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนรวมถึงการทอผ้า นั้นเป็นประโยชน์มาก และจะเป็นส่วนสำคัญในการช่วยผลักดันเยาวชนรุ่นใหม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนในระดับจุลภาค ไปสู่ระดับมหภาค การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะค่อยๆเป็นค่อยๆไป ความนิยมต่ออาชีพในชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ ซึ่งสอดคล้องกับที่ ผจก.จิตต์ อธิคมนัน-ทะ (2543:12-41) ได้อธิบายแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ เมื่อมีการเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญา สมาชิกของชุมชนเห็นการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและความต้องการใหม่ๆ อาจส่งผลให้เกิดพื้นฐานทางวัฒนธรรม มีการเพิ่มพูนความรู้และเทคนิคที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนขึ้นมาใหม่

ด้านการจัดการความรู้ของชุมชนยังไม่มีมีการวางระบบการจัดการความรู้เท่าที่ควร เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มชุมชนมีแต่ผู้สูงอายุ จึงยังไม่มีมีการวางแผนการจัดการความรู้ โดยความรู้ของอำเภอลับแลจะจัดเป็นความรู้ประเภท ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของแต่ละตัวของบุคคล อันเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้หรือพรสวรรค์ต่างๆ ซึ่งถ่ายทอดในรูปของตัวเลข สูตร หรือลายลักษณ์อักษรได้ยาก มีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ ต้องการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ ความรู้ชนิดนี้พัฒนาและแบ่งปันกันได้ เวียงธรณ์ ทุมมะจันทร์ อ้างถึง อินทรรัตน์ อินทรภักดี (2558: 40-41)

จากการศึกษาภูมิปัญญาของอำเภอลับแล สามารถสรุปการอธิบายผลได้ว่า อำเภอลับแลนั้นมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่หลากหลาย แต่ภูมิปัญญาที่โดดเด่นที่สุดคือ ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง ในด้านของสังคมของอำเภอลับแลนั้น จะอาศัยกันแบบพี่น้องเพราะส่วนใหญ่นั้นจะเป็นเครือญาติกัน โดยสภาพของชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ เพราะสังคมส่วนใหญ่ของอำเภอเป็นสังคมผู้สูงอายุ ดังนั้นการรับวัฒนธรรมจากตะวันตกหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ยังเป็นไปได้ยาก แต่ในปัจจุบันเริ่มมีการใช้เทคโนโลยีกันมากขึ้น โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรมและการสื่อสาร ส่วนการทอผ้าพื้นเมืองนั้นในอดีตจะเน้นการทำเพื่อใช้เอง ส่วนในปัจจุบันจะเน้นการจำหน่ายเชิงธุรกิจในครัวเรือนหรือชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงวัตถุดิบจากอดีตคือการหันมาใช้วัตถุดิบจากโรงงานแทนการปลูกเพื่อใช้เอง

2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้ากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เนื่องจากกลุ่มชุมชนที่ยังประกอบอาชีพทอผ้า นั้นมี 3 กลุ่มชุมชนเท่านั้น การถ่ายทอดของชุมชนทั้ง 3 ชุมชนในอดีตจะเน้นการถ่ายทอดแบบในครัวเรือน ต่อมาในปัจจุบันมีการถ่ายทอดภายในชุมชนและภายนอกชุมชนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ปฐม นิคมานนท์ (2538: 279-281) ที่ได้สรุปประเภทของการถ่ายทอดไว้ดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน มีการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมืองให้กับผู้คนในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะของปัจจุบันมากกว่าในอดีต เนื่องจากปัจจุบันมีการเปิดกว้างที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลอื่นๆมากกว่าในสมัยอดีต

2. การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ในครอบครัวของตน ซึ่งตรงกับการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมืองในอดีตของชาวลับแล ในยุคนั้นในครอบครัวของแต่ละคนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทอผ้าทุกครัวเรือน ดังนั้นจึงไม่มีผู้รับการถ่ายทอดไปขอรับการถ่ายทอดจากครอบครัวอื่นๆ

ในอดีตทั้ง 3 กลุ่มชุมชนมีการถ่ายทอดลักษณะที่เป็นการถ่ายทอดโดยตรง คือการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากมารดา โดยมีการถ่ายทอดโดยการพูดหรือวาทะ ส่วนในปัจจุบันมีการถ่ายทอดโดยทางอ้อมเพิ่มเติมขึ้น คือการสร้างพิพิธภัณฑ์เมืองลับแล ที่ทางเทศบาลศรีพนมมาศได้จัดตั้งขึ้น เพื่อให้รุ่นหลังได้ศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาการทอผ้า โดยแทรกสื่อการเรียนรู้เป็นสถานการณ์จำลองและมีวัสดุอุปกรณ์ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษา ดัง พชรินทร์ สิริสุนทร (2550: 19-23) ได้ระบุไว้ว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สำคัญนั้นมี 2 วิธี

1. การถ่ายทอดโดยตรง ได้แก่การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจทำได้จากการบอกเล่าโดยใช้ภาษาพูดและผ่านตัวอักษร เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็ก วิธีที่เหมาะสมคือการเล่านิทานและการอบรมสั่งสอน เป็นต้น

2. การถ่ายทอดโดยทางอ้อม สามารถทำได้หลากหลายวิธี เช่น การสอดแทรกภูมิปัญญาไว้ในรูปของความบันเทิงต่างๆ เช่น ภาพวาด สถาปัตยกรรม บทเพลง เป็นต้น

นางเรณู ภักดีวงศ์ ผู้นำชุมชนบ้านร่องยาง (เรณู ผ้าทอลับแล) และนางสาวบุญมี หล่อหลอม (ศูนย์ฝึกอาชีพเทศบาลศรีพนมมาศ) เป็นเครือญาติกัน ทั้งสองคนมีวิธีการถ่ายทอดที่เหมือนกัน นั่นคือการถ่ายทอดโดยให้ปฏิบัติจริง คือการให้ผู้รับการถ่ายทอดลงมือปฏิบัติงานจริงๆ โดยผู้ถ่ายทอดจะคอยให้คำชี้แนะ และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติงาน ให้ผู้รับการถ่ายทอดนั้นเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปเรื่อยๆ จนเกิดความชำนาญในวิชาชีพ วิธีนี้เป็นวิธีที่เหมาะสมกับผู้รับการถ่ายทอดที่เคยมีประสบการณ์มาแล้วเช่นอดีต ถ้าเปรียบเทียบกับปัจจุบันยังไม่สามารถถ่ายทอดได้ดีนัก เพราะผู้รับการถ่ายทอดในปัจจุบันไม่เคยมีประสบการณ์ด้านการทอผ้า พร้อมกับวัฒนธรรมและยุคสมัยที่เปลี่ยนไป การจัดหาวัตถุดิบในการผลิต จะเน้นซื้อจากโรงงานและแม่ค้าคนกลางที่รับมาจากโรงงาน โดยซื้อจากโรงงานก้านลจูล จังหวัดเพชรบูรณ์ เพราะมีจำนวนเพียงพอต่อการผลิต คุณภาพคงทนกว่าวัตถุดิบจากธรรมชาติ ซึ่งเหมาะสมกับการนำไปแปรรูปเพื่อการส่งออกทั้งในประเทศและต่างประเทศ

จุดเด่นทางด้านการตลาดที่น่าสนใจของชุมชน คือชุมชนบ้านร่องยาง มีผู้นำชุมชนคือ นางเรณู ภักดีวงศ์ ได้มีการแปรรูปผ้าทอพื้นเมืองเป็นเสื้อผ้า เพื่อส่งออกไปต่างประเทศ เช่น อินโดนีเซีย โดยติดต่อสื่อสารผ่านแม่ค้าคนกลางที่อยู่ประจำที่ กรุงเทพมหานคร โดยใช้แอปพลิเคชัน(Application) LINE เป็นหลัก สามารถสร้างรายได้เข้ากลุ่มชุมชนมากขึ้นและยังสามารถกระจายรายได้ให้กับสมาชิกภายในชุมชนอีกด้วย นับว่าเป็นการบริหารจัดการกลุ่มชุมชนที่ดี เพื่อให้สมาชิกในชุมชนไม่ขาดรายได้ และยังทำให้มีผู้กลับมาประกอบอาชีพทอผ้ากันมากขึ้นกว่าเดิม

นายจางจรรยา มะโนคำ ผู้นำกลุ่มชุมชนบ้านคุ่ม-นาทะเล (กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไทย-ยวน ลับแล) มีจุดเด่นของชุมชนอยู่ที่การอนุรักษ์ผ้าทอพื้นเมือง ในการผลิตนั้นก็จะใช้วิธีการดั้งเดิมตั้งแต่ชาวลับแลได้อพยพมา การตลาดของชุมชนจะเน้นการนำเสนอผลิตภัณฑ์ในงาน OTOP ณ อิมแพคเมืองทองธานี ของทุกๆปี พร้อมทั้งส่งประกวดผ้าไทยและได้รับรางวัลมากมาย

ในการสรรหาวัตถุดิบก็เช่นกัน ทางกลุ่มชุมชนได้เน้นการใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ ต้องดูสภาพอากาศแต่ละปีว่าเอื้อต่อการเตรียมวัสดุและวัตถุดิบสำหรับการทอหรือไม่ ถ้าวัสดุหรือวัตถุดิบในการทอไม่เพียงพอ ทางชุมชนจะซื้อจากภาคอีสาน ที่มีเพียงพอต่อการผลิต

ด้านชุมชนนี้ได้บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่นกับโรงเรียนประจำอำเภอ คือโรงเรียนเทศบาลศรีพนมมาศพิทยากร ที่ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาและให้นักเรียนที่มีความสนใจในแต่ละวิชาไปเรียนรู้ที่ชุมชน โดยเรียนในช่วงโมง ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ มีการคิดคะแนนและประเมินนักเรียนเหมือนกับวิชาอื่นๆ นอกจากนี้ทางชุมชนได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ผ้าขึ้นต้นจก ไท-ยวน ขึ้นเพื่อเปิดให้ผู้เข้าชมได้รับชมฟรีภายใต้การบริหารงานของผู้นำชุมชน ซึ่งสามารถส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำอำเภอได้อย่างดีเยี่ยม มีผู้ที่สนใจเข้ารับการชมมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับ L. Anggraeni, I. Affandi; & K. Suryadi. ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการบริการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการรวบรวมแนวคิดของแต่ละท้องถิ่นที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยใช้การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่อิงจากการเรียนรู้ในท้องถิ่น โดยถูกนำมาอภิปรายทั้ง 3 แนวคิด คือ 1.แนวคิดการจัดการเรียนรู้ 2.แนวคิดความรู้ท้องถิ่น 3.รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่อิงจากความรู้ท้องถิ่นในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการศึกษาศึกษาบริการในมหาวิทยาลัยมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นที่มีส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาทุกแห่งในตัวจังหวัดและตัวอำเภอลับแล เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอลับแล พร้อมทั้งรองรับการเปิดอำเภอเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต (L. Anggraeni, I. Affandi; & K. Suryadi. 2016: 285-288)

การจัดการความรู้ของชุมชนทอผ้าพื้นเมืองทั้ง 3 ชุมชน ยังไม่มีหลักการจัดการความรู้ที่ถูกต้องและครอบคลุม ด้วยเหตุนี้ภูมิปัญญาดังกล่าวจึงลบลื่อนไปตามกาลเวลาและตามอายุของผู้ถ่ายทอด ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนทั้ง 3 ชุมชนต้องมีการจัดทำแผนการจัดการความรู้ ให้อยู่ในรูปของตัวอักษร เพื่อความสะดวกในการอ่านและการศึกษา ทั้งผู้ที่สนใจและคนในชุมชน

การทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องได้ความร่วมมือจากชุมชนและผู้บริหารการศึกษาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาผู้เรียนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นตนเอง ควรจัดให้ทุกสถานศึกษาดูรับการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตนเอง ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และฉบับที่ 3 พ.ศ.2553 ในมาตราที่ 27 29 และ 57 ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนและประชาชนทั่วไป

ทางด้านการสนับสนุนของทางภาครัฐที่มีต่อการบริหารงานและการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมืองของทั้ง 3 ชุมชนยังไม่มี การสนับสนุนเท่าที่ควร ทั้งด้านการประชาสัมพันธ์ การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจการชุมชนทั้ง 3 จึงต้องสร้างจุดเด่นให้กับตนเองเพื่อหารายได้มาจุนเจือชุมชน เมื่อผู้วิจัยได้สอบถามทางกลุ่มชุมชนทั้ง 3 กลุ่ม ผลปรากฏว่าไม่มีชุมชนใดต้องการเงินสนับสนุนของทางรัฐบาล เนื่องจากกิจการของชุมชนอยู่ตัวจากการขวนขวายด้วยตนเอง

ประโยชน์ของการทอผ้าพื้นเมืองนั้นกลุ่มชุมชนทั้ง 3 กลุ่มได้ยืนยันที่จะดำเนินกิจการทอผ้าพื้นเมืองต่อไป โดยในอนาคตมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการถ่ายทอด วัตถุดิบ อุปกรณ์ในการปฏิบัติงานตามยุคและสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยไม่ล้มรากฐานของชุมชนดั้งเดิมไว้เหมือนเดิม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. การบริหารงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ที่ต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ทั้งการสนับสนุนป้ายบอกทางเพื่อประชาสัมพันธ์นักท่องเที่ยว งบประมาณในการออกงานเพื่อแสดงสินค้าในงานต่างๆ เพื่อให้กลุ่มชุมชนมีขวัญและกำลังใจในการอนุรักษ์ผ้าทอพื้นเมืองของชุมชน

2. การปลูกจิตสำนึกของเยาวชนรุ่นหลัง ถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกประเภท ทั้งการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาทุกแห่งในชุมชน โดยมีโรงเรียนนำร่องทดลองการเรียนการสอนเพื่อเป็นแนวทางให้กับโรงเรียนอื่นๆ เพื่อให้ชุมชนและคนในสังคม เกิดการพัฒนาทั้งคุณภาพการศึกษา และคุณภาพชีวิต

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์การถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจวิจัยดังนี้

1. การศึกษาการบริหารและการจัดการพิพิธภัณฑ์ผ้าขึ้นตีนจก ไท – ยวน (บ้านคุ้ม-บ้านนาทะเล) อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
2. การสร้างสรรค์วัสดุทนแทนสีย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติ
3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การศึกษาทอผ้าขึ้นตีนจกอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
4. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการถักไม้กวาดตองกง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2541). การเรียนการสอนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- กระทรวงสาธารณสุข.(2549).โรคโบทูลิซึม (Botulism).สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2550, จาก/http://thaigcd.ddc.moph.go.th/eid_knowledge_butolism_060324.html
- กองพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. (2555). การจัดการความรู้ KM. สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2560, จาก http://www.sd.rmutt.ac.th/?page_id=1750
- กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สถาบันดำรงราชานุภาพ. (2549). การจัดการความรู้ (Knowledge Management):จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2560, จาก http://www.stabundamrong.go.th/web/book/49/b18_49.pdfในรูปแบบ html
- (2544). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- คณะกรรมการสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ. (2541). แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542).
- วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดอุดรดิตถ์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ.
- จริยา รอดจันทร์. (2552). การศึกษาวิเคราะห์งานหัตถกรรมผ้าทอมัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. หน้า 43-44. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ชัชวาล ทองดีเลิศ. (2547). รู้จัก นักคิด. ใน วารสารสื่อพลัง. หน้า 18-25. กรุงเทพฯ: การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย.
- ชวน เพชรแก้ว. (2547). การยกระดับและการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานการณ์ปัจจุบัน. ใน วารสารภาษาไทย. หน้า 14-21. กรุงเทพฯ.
- ดารณี บุญยประสพ. (2543). ลวดลายและสีบนผ้าทอพื้นเมือง. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ถวัลย์ มาจรัส. (2546). ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ทรงพันธ์ วรรณมาศ. (2549). ความรู้เกี่ยวกับสิ่งทอล้านนา. เชียงใหม่: โทนคัลเลอร์.

- ทรงพล ศิวานนท์. (2543). **ลวดลายการทอผ้าขึ้นดินจากอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. กศ.ม. (สาขาวิชา อาชีวศึกษา). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). **ชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้:แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพย์คำพร หาญอมรเศรษฐ์. (2546). **ศึกษาพลวัตการทอพื้นเมือง : กรณีศึกษาผ้าขึ้นดินจากบ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. ศศ.ม. มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ปฐม คมานนท์. (2535). **รายงานวิจัยเรื่องการค้นหาความรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบท ไทย**.
- บุญชัยชัย ทองเจริญงาม. (2553). **ตำนานผ้าจากโยนกนคร ผ้าทอเชียงแสน 7 เมือง**. กรุงเทพฯ ภาณุวัฒน์ รักดีวงศ์. (2552). **ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. (2543). **การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม : พิมพ์ครั้งที่ 10**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฝ่ายเครือข่ายการเรียนรู้. (2551). **ฐานข้อมูลวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2543). **ผ้าทอพื้นเมืองในภาคเหนือ โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- (2544). **ผ้าพื้นเมือง การสำรวจผู้ผลิตทั่วประเทศ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). **ปฏิวัติการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มติชน.
- โรงเรียนศรีพนมมาศพิทยากร. (2558). **การพัฒนาหลักสูตรเมืองลับแล 8 วิถี นำชีวิสู่ความพอเพียง**. โรงเรียนศรีพนมมาศพิทยากร อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์.
- จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2529). **ผ้าทอพื้นบ้าน ศิลปะบนผืนผ้า สายใยแห่งวัฒนธรรมอาเซียน**. **วารสารไทย อนุสาร อสท**.
- วิถี พานิชพันธ์. (2547). **ผ้าและสิ่งถักทอไท**. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม
- วิจารณ์ พานิช. (2545). **การจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ศิริพงษ์ นวนแก้ว. (2540). **การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (หลักสูตรและการนิเทศ). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- สมศักดิ์ ฝาเจริญ. (2529). **สารานุกรมวัฒนธรรมอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. อุตรดิตถ์: วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์.
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

- สุมาลี สังข์ศรี. (2550). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้**. ในวารสารศึกษาศาสตร์. หน้า 99-100. กรุงเทพฯ.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2540). **ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้**. วารสารทักษิณคดี หน้า 21-56. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวง. (2555). **ภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2560, จาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=27231&Key=news_research
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546). **ฐานคิดการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ใน ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. หน้า 17-21. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- อุษา กลิ่นหอม. (2546). **ภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. ใน วารสารวิชาการ. หน้า 41-42. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- อัษฎ์ กางมุล. (2522). **การฟื้นฟูอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาผ้าขึ้นตีนจกของชุมชนบ้านทองลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. กศ.ม. (การสอนภาษาไทย). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- L. Anggraeni, I. Affandi & K. Suryadi. (2016) . Local wisdom-based service leaning in tourism development. In Heritage, Culture and Society. Salleh Mohd Radzi; Mohd Hafiz Mohd Hanafiah; Norzuwana Sumarjan; Zurinawati Mohi; Didi Sukyadi, Karim Suryadi & Pupung Purnawarman. pp. 285-288. London, UK: Taylor & Francis Group.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้รู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....
 อายุ.....ปี เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. ภูมิลำเนาเดิมคือ.....
3. สภาพสมรส ☐ โสด ☐ สมรส ☐ หย่าร้าง ☐ แยกกันอยู่
4. ระดับการศึกษา.....
5. อาชีพหลัก.....
6. อาชีพเสริม.....
7. ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
8. สถานที่สัมภาษณ์.....
9. วัน เดือน ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของกลุ่มชุมชน

1. ท่านประกอบอาชีพทอผ้าเป็นเวลากี่ปี

.....

2. ในอดีตมีการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมืองอย่างไร และในปัจจุบันมีการถ่ายทอดอย่างไร

.....

.....

3. ท่านถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมืองให้แก่ใครบ้าง (คนในครอบครัว/เพื่อนบ้าน/ญาติพี่น้อง/บุคคลทั่วไป) และใช้วิธีการถ่ายทอดรูปแบบได้บ้าง

.....

.....

4. กระบวนการถ่ายทอดความรู้มีขั้นตอนอย่างไร

.....

.....

5. มีการเรียนการสอนการทอผ้าพื้นเมืองของท้องถิ่นในสถานศึกษา (โรงเรียน/ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน/มหาวิทยาลัย) หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

6. ถ้าทอพื้นเมืองแรกเริ่มนั้นเป็นผ้าทอชนิดใด มีลวดลายแบบใด

.....

.....

7. ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆทางด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อ การทอผ้าหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

8. การทอผ้าพื้นเมืองที่ทำอยู่ในปัจจุบันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงลวดลายจากเดิมหรือไม่ ถ้าเปลี่ยนเกิดมาจากสาเหตุใด ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงเพราะอะไร

.....

.....

9. การทอผ้าในปัจจุบัน มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทอผ้าหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

10. เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการทอผ้านั้นได้มาอย่างไร

.....

.....

11. ด้าย เส้นไหม ในอดีตท่านได้มาจากที่ใด ในปัจจุบันท่านได้มาจากที่ใด กรณีที่ท่านซื้อ ท่านซื้อมาจากที่ใด

.....

.....

12. ท่านเคยมีปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบในการทอผ้าหรือไม่ ถ้ามีเพราะเหตุใด มีการแก้ไขอย่างไร

.....

.....

13. ในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในหลายปีที่ผ่านมา นั้น ส่งผลต่อวัตถุดิบที่นำมาทอผ้าหรือไม่ ถ้ามี แก้ไขอย่างไร

.....

.....

14. ท่านเคยแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการทอผ้าจากแหล่งอื่นๆหรือไม่ ถ้าเคย ท่านได้นำความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้กับชุมชนของท่านอย่างไรบ้าง

.....

.....

15. มีหน่วยงานที่สนับสนุนการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมืองของชุมชนท่านบ้างหรือไม่

.....

.....

16. ท่านจะทอผ้าพื้นเมืองต่อไปอีกนานเท่าใด เพราะเหตุใด

.....

.....

ผู้บันทึก.....
 บันทึกเมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.เวลา.....น.
 สถานที่สัมภาษณ์.....

ภาคผนวก ข

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นายจรงรุญ มะโนคำ
อายุ 47 ปี เพศ ชาย
2. ภูมิลำเนาเดิมคือ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
3. สภาพสมรส โสด
4. ระดับการศึกษา มัธยมศึกษา
5. อาชีพหลัก ค้าขายผ้าพื้นเมือง
6. อาชีพเสริม -
7. ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 4 ตำบล ชัยชุมพล อำเภอ ลับแล จังหวัด อุตรดิตถ์
8. สถานที่สัมภาษณ์ พิพิธภัณฑ์ผ้าชิ้นดินจากไท-ยวน ลับแล
9. วัน เดือน ปี ที่ให้สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2559

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นางเรณู รักติวงษ์
อายุ 54 ปี เพศ หญิง
2. ภูมิลำเนาเดิมคือ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
3. สถานภาพสมรส โสด
4. ระดับการศึกษา ปวส.
5. อาชีพหลัก ค้าขายผ้าพื้นเมือง
6. อาชีพเสริม -
7. ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 91/1 หมู่ที่ 4 ตำบล ชัยจุมพล อำเภอ ลับแล จังหวัด อุตรดิตถ์
8. สถานที่สัมภาษณ์ เรณูผ้าทอลับแล
9. วัน เดือน ปี ที่ให้สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2559

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นางสาวบุญมี หล่อหลอม
อายุ 54 ปี เพศ หญิง
2. ภูมิลำเนาเดิมคือ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
3. สภาพสมรส โสด
4. ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
5. อาชีพหลัก ทอผ้าพื้นเมือง
6. อาชีพเสริม -
7. ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 83 หมู่ที่ 8 ตำบล ชัยชุมพล อำเภอ ลับแล จังหวัด อุตรดิตถ์
8. สถานที่สัมภาษณ์ ศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง
9. วัน เดือน ปี ที่ให้สัมภาษณ์ 4 มิถุนายน 2559

ภาคผนวก ค

ชิ้นงาน/ภาระงานที่นักเรียนปฏิบัติ

- กิจกรรมดนตรีเพลงช้า
- กิจกรรมดนตรีเพลงชวา
- กิจกรรมดนตรีเพลงลอยกระทง

การประเมินผล

1. วิธีการ

ครูสังเกตการบรรเลงเครื่องดนตรีไทย

2. เครื่องมือ

แบบประเมินการบรรเลงเครื่องดนตรีไทย

3. เกณฑ์

ดีมาก (4) : บรรเลงเพลงโดยใช้เครื่องดนตรีไทยได้อย่างถูกต้องมั่นใจและชัดเจนโดยไม่ผิดเลย

ดี (3) : บรรเลงเพลงโดยใช้เครื่องดนตรีไทยได้อย่างถูกต้อง

พอใช้ (2) : บรรเลงเพลงโดยใช้เครื่องดนตรีไทยผิดเป็นบางส่วน

ควรปรับปรุง(1) : บรรเลงช้าโดยใช้เครื่องดนตรีไทยได้ไม่มากและทำนองเพลงส่วนใหญ่

ไม่ถูกต้อง

หมายเหตุ

ระดับคุณภาพดี (3) ผ่านเกณฑ์

กิจกรรมการเรียนรู้

1. ขั้นนำ

ครูอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับการบรรเลงดนตรีไทย ผู้บรรเลงต้องจำทำนองเนื้อเพลงได้อย่างแม่นยำอย่างหนึ่ง รู้วิธีบรรเลงและหน้าที่ของ เครื่องดนตรีที่ตนบรรเลง เช่น ฆ้องวงเอก ฆ้องวงทุ้มว่า มีอย่างไร และมีสติปัญญาแต่งทำนองให้เกิดความไพเราะอีกอย่างหนึ่งเพราะการ บรรเลงดนตรีไทย ไม่ได้ดูโน้ต จึงต้องใช้ความจำและสมาธิ ในขณะที่บรรเลง

2. ขั้นสอน

เพลงช้า 6 ชั่วโมง

1) ให้นักเรียนหัดท่องโน้ตเพลงช้าที่ละวรรคจนนักเรียนสามารถท่องและร้องโน้ตเพลงช้าได้

2) จากนั้นเมื่อนักเรียนสามารถท่องและร้องโน้ตได้ทั้งเพลงแล้วให้นักเรียนเริ่มปฏิบัติกับเครื่องดนตรี

3) การปฏิบัติกับเครื่องดนตรีจะใช้หลักเกณฑ์เดียวกับการท่องและร้องโน้ต โดยจะทำการฝึกหัดไปทีละวรรค ให้นักเรียนฝึกซ้อมจนกว่าจะคล่องทีละวรรคจนจบเพลง

4) เมื่อนักเรียนสามารถฝึกซ้อมได้หมดทุกวรรคของเพลงแล้ว จากนั้นให้นำเพลงแต่ละวรรคมาบรรเลงร่วมกันทั้งเพลง โดยเริ่มจากช้า ๆ ก่อน

5) ในขณะที่บรรเลงเครื่องดนตรีไทยให้นักเรียนร้องทำนองเป็นตัวโน้ตไปด้วย โดยเริ่มจากช้า ๆ เช่นกัน

6) เมื่อนักเรียนสามารถบรรเลงเพลงได้โดยไม่ต้องให้หยุดต้องทำนองโน้ตและทำการบรรเลงอย่างเดียว

7) ให้นักเรียนสังเกตจุดบกพร่องของตัวนักเรียนเองว่ายังมีวรรคไหน ท่อนไหน หรือโน้ตตัวใดที่ยังผิดให้ทำการแก้ไขและเก็บรายละเอียดในเพลงนั้นๆ และเพิ่มความเร็วให้เท่ากับบทเพลงจริง

8) ให้นักเรียนฝึกซ้อมจนคล่อง โดยเริ่มจากการบรรเลงร่วมกันก่อน จากนั้นจึงแยกมาเป็นการบรรเลงแบบเดี่ยว

เพลงชวา 6 ชั่วโมง

1) ให้นักเรียนหัดท่องโน้ตเพลงชวาที่ละวรรคจนนักเรียนสามารถท่องและร้องโน้ตเพลงชวาได้

2) จากนั้นเมื่อนักเรียนสามารถท่องและร้องโน้ตได้ทั้งเพลงแล้วให้นักเรียนเริ่มปฏิบัติกับเครื่องดนตรี

3) การปฏิบัติกับเครื่องดนตรีจะใช้หลักเกณฑ์เดียวกับการท่องและร้องโน้ต โดยจะทำการฝึกหัดไปทีละวรรค ให้นักเรียนฝึกซ้อมจนกว่าจะคล่องทีละวรรคจนจบเพลง

4) เมื่อนักเรียนสามารถฝึกซ้อมได้หมดทุกวรรคของเพลงแล้ว จากนั้นให้นำเพลงแต่ละวรรคมาบรรเลงร่วมกันทั้งเพลง โดยเริ่มจากช้า ๆ ก่อน

5) ในขณะที่บรรเลงเครื่องดนตรีไทยให้นักเรียนร้องทำนองเป็นตัวโน้ตไปด้วย โดยเริ่มจากช้า ๆ เช่นกัน

6) เมื่อนักเรียนสามารถบรรเลงเพลงได้โดยไม่ต้องให้หยุดต้องทำนองโน้ตและทำการบรรเลงอย่างเดียว

7) ให้นักเรียนสังเกตจุดบกพร่องของตัวนักเรียนเองว่ายังมีวรรคไหน ท่อนไหน หรือโน้ตตัวใดที่ยังผิดให้ทำการแก้ไขและเก็บรายละเอียดในเพลงนั้น ๆ และเพิ่มความเร็วให้เท่ากับบทเพลงจริง

8) ให้นักเรียนฝึกซ้อมจนคล่อง โดยเริ่มจากการบรรเลงร่วมกันก่อน จากนั้นจึงแยกมาเป็นการบรรเลงแบบเดี่ยว

เพลงลอยกระทง 8 ชั่วโมง

1) ให้นักเรียนหัดท่องโน้ตเพลงลอยกระทงทีละวรรคจนนักเรียนสามารถท่องและร้องโน้ตเพลงลอยกระทงได้

2) จากนั้นเมื่อนักเรียนสามารถท่องและร้องโน้ตได้ทั้งเพลงแล้วให้นักเรียนเริ่มปฏิบัติกับเครื่องดนตรี

3) การปฏิบัติกับเครื่องดนตรีจะใช้หลักเกณฑ์เดียวกับการท่องและร้องโน้ต โดยจะทำการฝึกหัดไปทีละวรรค ให้นักเรียนฝึกซ้อมจนกว่าจะคล่องทีละวรรคจนจบเพลง

4) เมื่อนักเรียนสามารถฝึกซ้อมได้หมดทุกวรรคของเพลงแล้ว จากนั้นให้นำเพลงแต่ละวรรคมาบรรเลงร่วมกันทั้งเพลง โดยเริ่มจากช้า ๆ ก่อน

5) ในขณะที่บรรเลงเครื่องดนตรีไทยให้นักเรียนร้องทำนองเป็นตัวโน้ตไปด้วยโดยเริ่มจากช้า ๆ เช่นกัน

6) เมื่อนักเรียนสามารถบรรเลงเพลงได้โดยไม่ต้องให้หยุดท่องทำนองโน้ตและทำการบรรเลงอย่างเดียว

7) ให้นักเรียนสังเกตจุดบกพร่องของตัวเองว่ายังมีวรรคไหน ท่อนไหน หรือโน้ตตัวใดที่ยังผิดให้ทำการแก้ไขและเก็บรายละเอียดในเพลงนั้น ๆ และเพิ่มความเร็วให้เท่ากับบทเพลงจริง

8) ให้นักเรียนฝึกซ้อมจนคล่อง โดยเริ่มจากการบรรเลงร่วมกันก่อน จากนั้นจึงแยกมาเป็นการบรรเลงแบบเดี่ยว

3. ขั้นสรุป

1) ในการฝึกปฏิบัติบรรเลงดนตรีไทยนั้นอาจจะมีนักเรียนบางคนที่ไม่สามารถบรรเลงเพลงได้อย่างถูกต้องให้ใช้วิธีการเพื่อนสอนเพื่อนเพื่อนักเรียนจะได้ฝึกการถ่ายทอด ความมีน้ำใจ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2) สรุปความสำคัญและประโยชน์ของการเล่นดนตรีให้นักเรียนฟังโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนในช่วงเวลานั้นด้วย

สื่อการเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้

1. หนังสือเกี่ยวกับดนตรีไทย
2. โน้ตเพลงช้าง
3. โน้ตเพลงขว
4. โน้ตเพลงลอยกระทง
5. ห้องสมุดของโรงเรียน
5. เครื่องดนตรีไทย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวสุรรัตน์ มั่นดี
วันเดือนปีเกิด	18 ธันวาคม พ.ศ. 2534
สถานที่เกิด	อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 7/146 หมู่บ้านพงษ์เพชร แจ้จวนชะฮอย 43 ถนน แจ้จวนชะ อำเภอปากเกร็ด จังหวัด นนทบุรี 11120
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	ครูผู้ช่วย กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2549	จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จาก โรงเรียนอนุบาลอุตรดิตถ์
พ.ศ. 2552	จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนอุตรดิตถ์ดรุณี
พ.ศ. 2557	จบปริญญาตรี สาขาวิชาศิลปศึกษา (กศ.บ.) คณะศิลปกรรมศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2560	ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ